

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Přírodovědecká fakulta

katedra sociální geografie a regionálního rozvoje

Michal SEMIAN

Regionální identita Českého ráje

Regional Identity of the Bohemian Paradise

Diplomová práce

Praha 2010

Vedoucí práce: RNDr. Pavel Chromý, Ph.D.

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval samostatně, pod vedením školitele RNDr. Pavla Chromého, Ph.D., a že jsem všechny použité prameny řádně citoval. Svoluji k zapůjčení této práce pro studijní účely a souhlasím s tím, aby byla řádně vedena v evidenci vypůjčovatelů.

V Praze dne 5. srpna 2010

Michal Semian

Tato práce vznikla v rámci šetření grantového projektu GAČR č. 403/09/1491 (2009-2011): Význam rekreační funkce sídel a obcí v procesu formování regionální identity a identity regionů v ČR. Hlavní řešitel RNDr. Dana Fialová, Ph.D.

Děkuji svým rodičům za neustávající podporu, která mne provázela po celou dobu mého studia a za klidnou atmosféru, kterou mi poskytli pro vypracování této práce. Děkuji také svému školiteli RNDr. Pavlu Chromému, Ph.D. za podnětné rady a připomínky, ale především za čas, který mi věnoval.

Abstract

This thesis deals with the regional identity of the Bohemian Paradise. The main objective is to analyse identity of the region and regional consciousness of its inhabitants and to determine how they reflex the existence of the tourist region Bohemian Paradise. Thesis is also trying to determine to what extent the county border are barrier to the development of relations and cooperation between people and between institutions in the region. The first part gives an overview of theoretical background of studies of regional identity, identity of region and space polarisation. The second part analyzes the regional identity of the Bohemian Paradise in discussion of literature and other sources and trying to determine whether researchers and institutions think the Bohemian Paradise as peripheral region. The third part deals with analysis and interpretation of results of field research. Methodologically the thesis is based on the construction of mental maps, questionnaire inquiry and interviews.

Keywords: region - regional identity - identity of region - Bohemian Paradise

Abstrakt

Předkládaná práce se zabývá tématem regionální identity Českého ráje. Jako hlavní cíl si vytýká analýzu identity tohoto regionu a regionálního vědomí jeho obyvatel a zjištění, do jaké míry se v nich odráží existence turistického regionu Český ráj. Práce se dále snaží zjistit, do jaké míry představují krajské hranice, procházející regionem, bariéru při rozvoji vztahů a spolupráce mezi obyvateli a institucemi. V první části práce podává přehled teoretických východisek studia regionální identity, identity regionů a polarizovaného prostoru. V druhé části práce analyzuje regionální identitu Českého ráje na základě diskuse literatury a zdrojů a zároveň se snaží zjistit, zda badatelé a instituce považují Český ráj za periferní region. Ve třetí části se práce věnuje rozboru a interpretaci výsledků terénního výzkumu. Metodologicky se práce opírá o konstrukci mentálních map, dotazníkové šetření a řízené rozhovory.

Klíčová slova: region - regionální identita - identita regionu - Český ráj

Obsah

1. Úvod	9
1.1. Výběr tématu	9
1.2. Cíle práce, výzkumné otázky a předpoklady	10
1.3. Struktura a metodika práce	11
2. Teoretická východiska	15
2.1. Kulturní geografie a „nová“ kulturní geografie	15
2.2. „Nové“ přístupy k fenoménu regionu	17
2.3. Identita a regionální identita	23
2.4. Periferní regiony	28
3. Institucionalizace regionu Český ráj	33
3.1. Charakteristika zájmové oblasti	33
3.2. Český ráj v národním kontextu	36
3.3. Český ráj v regionálním kontextu	41
3.4. Český ráj v mikroregionálním kontextu	42
3.5. Shrnutí: regionální identita Českého ráje	43
4. Český ráj ve vědomí obyvatel a návštěvníků	46
4.1. Terénní výzkum	46
4.2. Regionální identita obyvatel Českého ráje	51
4.3. Další výsledky výzkumu	57
5. Závěr	73
Seznam použité literatury	76
Literatura	76
Další zdroje	84
Internetové zdroje	86
Přílohy	88

Seznam obrázků

Obr. 1.1: Mentální mapy v geografii	13
Obr. 2.1: Vznik a vztahy regionu a místa	18
Obr. 2.2: Proces institucionalizace a reprodukce regionu	19
Obr. 2.3: Konceptuální rámec regionální identity	26
Obr. 2.4: Hospodářsky silné a slabé oblasti Českého ráje	30
Obr. 3.1: Přehled geomorfologických jednotek a vodních toků Českého ráje	33
Obr. 3.2: Zřícenina hradu Trosky	34
Obr. 3.3: Zřícenina hradu Trosky od jihu	35
Obr. 3.4: Turistický region Český ráj	37
Obr. 3.5: CHKO a Národní parky Česka	39
Obr. 3.6: Staré a nové vymezení CHKO Český ráj	39
Obr. 3.7: Geopark Český ráj	40
Obr. 3.8: Mikroregiony na území turistického regionu Český ráj	43
Obr. 3.9: Symbolika vybraných regionálních institucí Českého ráje	45
Obr. 4.1: Místo původu dotazníků podle kategorie respondenta	50
Obr. 4.2: Shluky čtverců mentální mapy podle procenta zahrnutí	52
Obr. 4.3: Mentální mapa Českého ráje	53
Obr. 4.4: Kategorie pro vyhodnocení mentální mapy	53
Obr. 4.5: Vymezení Českého ráje	54
Obr. 4.6: Vztah obyvatel zájmového území k jednotlivým řádovostním úrovním regionů	58
Obr. 4.7: Vztah obyvatel Česka k jednotlivým řádovostním úrovním regionů	58
Obr. 4.8: Vztah obyvatel zájmového území k místní oblasti podle vymezení Českého ráje	59
Obr. 4.9: Kulturní regiony ve vědomí respondentů	62
Obr. 4.10: Alternativy rozvoje oblasti ve vědomí respondentů	67

Seznam tabulek

Tab. 3.1: Základní charakteristiky turistického regionu Český ráj podle krajů	35
Tab. 3.2: Základní charakteristiky turistického regionu Český ráj podle kruhů vymezení	36
Tab. 4.1: Celkový počet dotazníků podle krajů a kruhů vymezení Českého ráje	47
Tab. 4.2: Návratnost dotazníků podle krajů a kruhů vymezení Českého ráje	48
Tab. 4.3: Vztah respondentů k institucím Českého ráje	56
Tab. 4.4: Symboly Českého ráje ve vědomí respondentů	57
Tab. 4.5: Symboly zájmové oblasti ve vědomí respondentů	64
Tab. 4.6: Prvky územní identity respondentů	65
Tab. 4.7: Specifika zájmové oblasti ve vědomí respondentů	66
Tab. 4.8: Aktivita respondentů a starostů podle účasti na akcích za hranicemi kraje a podle návratnosti dotazníků	70

Seznam příloh

Příloha 1: Vnitřní periferie Česka podle Musila a Müllera (2008)	88
Příloha 2: Periferní území Česka podle Musila a Müllera (2008)	89
Příloha 3: Dotazník	90
Příloha 4: Příklad „excentrického“ vymezení Českého ráje	94
Příloha 5: Turistické regiony Česka (únor 2010)	95
Příloha 6: Turistické oblasti Česka (únor 2010)	96
Příloha 7: Starší vymezení turistických regionů Česka	97
Příloha 8: Diskurz vymezení Českého ráje	98
Příloha 9: Krajina Českého ráje	99
<i>Český ráj: pohled na východ z vrcholu Mužský</i>	99
<i>Hruboskalsko: skalní věž Sfinga v pozadí s Kozákovem</i>	100
<i>Zámek Hrubá Skála od Mariánské vyhlídky</i>	100
<i>Lidová architektura: roubený dům v Sobotce</i>	101
<i>Zámek Humprecht u Sobotky</i>	101
<i>Trosky od Semtínské lípy</i>	102
<i>Trosky od Hrubé Skály</i>	102

1. Úvod

1.1. Výběr tématu

V poslední době se v souvislosti s proměnami předmětové orientace humánně-geografického studia stává regionální (územní) identita velmi oblíbeným tématem. Studium regionální identity totiž významně přispívá k řešení mnoha výzkumných problémů včetně regionálního rozvoje. Regionální identita byla donedávna doménou výzkumného zájmu především zahraničních geografů (např. Paasi 1986; Kneafsey 2000; Raagmaa 2001). V posledním desetiletí se však začíná významně prosazovat i v české geografii (např. Vencálek 1998; Chromý 2003a; Siwek, Bogdová 2007). Na PřF UK je toto téma studováno především v souvislosti s výzkumem periferních oblastí (Chromý, Janů 2003; Chromý, Skála 2010). Rostoucí zájem o studium územních identit dokládá i četnost obhájených diplomových a bakalářských prací během posledních pěti let (např. Štětinová 2006, Hejnová 2007, Skála 2007, Osoba 2008). Většina z těchto prací se zaměřuje na regionální identitu periferních regionů v českém pohraničí. I přes patrný zájem není stále regionální identita v Česku dostatečně prozkoumaným tématem. Mimo jiné dosud chybí studie zaměřené na formování a reprodukci regionální identity v tradičních kulturních regionech nepostížených poválečným odsunem Němců. Například nevíme jak silná je regionální identita těchto oblastí. Mimo jiné proto se objektem našeho výzkumného zájmu stal jeden z těchto regionů, Český ráj. Poloha Českého ráje na hranicích Libereckého, Královéhradeckého a Středočeského kraje odpovídá Musilovu (1988) vymezení vnitřních periferií. Je ale Český ráj opravdu periferním územím?

Český ráj se mezi českými geografy těší velké přízni. Podobným tématem jako tato práce, tedy regionální identitou v oblasti Českého ráje, se zabývá např. Jeřábek (2005). Spektrum zájmu odborníků je ale velice pestré. Z fyzicko-geografického pohledu přistupuje k Českému ráji např. Merhautová (2009), která se zaměřila na typologizaci krajiny Českého ráje. Adamovič, Mikuláš a Cílek (2006) se pro změnu zabývají otázkami spojenými se životním prostředím a ohrožením krajinného rázu. Nejčastějším tématem spojovaným s Českým rájem je ovšem cestovní ruch a jeho dopady na přírodní i kulturně-sociální složku území (např. Nováková 2004; Brožová 2008). Velký zájem o území Českého ráje se bohužel stává také překážkou ve výzkumu, neboť

území je „přesycené“ různými dotazníky. Tento fakt ovlivňuje ochotu lidí spolupracovat s badateli a ztěžuje tak sběr dat a informací v oblasti.

V předkládané práci se snažíme zaměřit na Český ráj jinak než v kontextu cestovního ruchu. Přesto si samozřejmě uvědomujeme význam, který cestovní ruch v Českém ráji má, a proto k němu nelze nepřihlédnout ani v této práci. Cestovní ruch se například odráží již v samotném vymezení zájmového území této práce, pro které používáme hranice turistického regionu Český ráj vymezené Českou centrálou cestovního ruchu (czechtourism.cz). Je ale toto vymezení pro Český ráj adekvátní? Vedle sebe existuje více administrativních celků nesoucích název Český ráj s různými hranicemi, různou symbolikou, různými institucemi i s různým povědomím lidí. Existuje tedy více Českých rájů, nebo jen jeden, na který jednotlivé celky odkazují? Český ráj vznikl na základě sepjetí člověka s místem a krajinou. Byl formován především na základě cestovního ruchu a od začátku byli nositeli jeho regionální identity především návštěvníci a později také chataři a chalupáři. Ustálené vymezení Českého ráje by tedy mělo být možné nalézt pomocí sounáležitosti obyvatel s územím, ve které se odráží očekávání, znalosti a získané informace o regionu jednotlivých lidí. Více či méně v sobě tedy bude odrážet i jednotlivé celky nazývající se Český ráj.

1.2. Cíle práce, výzkumné otázky a předpoklady

V této práci si klademe několik cílů. Ke každému z nich se asociuje řada výzkumných otázek. Hlavním cílem je ***analyzovat identitu Českého ráje a regionální vědomí jeho obyvatel a zjistit, do jaké míry se ve vědomí obyvatel odráží existence turistického regionu Český ráj***. Co jsou hlavní stavební prvky identity Českého ráje? Jak silná je identifikace obyvatel zájmového území s Českým rájem? Je Český ráj vnímán jako periferní území? Jaký vliv na tvorbu identity Českého ráje mají „chataři a chalupáři“? Již samotný název Český ráj evokuje představu krásné a romantické krajiny. Lze tedy předpokládat, že identita regionu bude postavena především na přírodních a kulturních památkách a jejich propojení v krajině. Od tohoto předpokladu můžeme také odvodit, že nejsilněji bude Český ráj vnímán na území stejnojmenné chráněné krajinné oblasti a v jejím bezprostředním okolí, protože právě v této oblasti je největší koncentrace přírodních i kulturních památek. „Chalupaření“ je v Českém ráji častým fenoménem.

„Chalupáři“ se do značné míry podílejí na stabilizaci sídelní soustavy (Fialová, Vágner 2005) a často vyhledávají lokality s atraktivní krajinou. Lze tedy předpokládat silný vliv „chalupářů“ na tvorbu a reprodukci identity Českého ráje.

Prvním dílčím cílem je **na základě dotazníkového šetření zjistit existenci různých územních identit obyvatel zájmové oblasti a analyzovat vnitřní vztahy a vazby těchto identit**. Jaké regionální identity obyvatel se objevují v zájmové oblasti? Jaká je hierarchická organizace územní identifikace obyvatel zájmové oblasti? Dochází k rozpadu regionálního vědomí obyvatel v centrální části turistického regionu Český ráj mezi menší územní celky? Vzhledem k poměrně velkému územnímu rozsahu zájmové oblasti lze předpokládat, že se respondenti budou identifikovat nejen s Českým rájem, ale také se sousedními regiony. Očekáváme, že ze sousedních regionů se obyvatelé zájmového území budou nejvíce identifikovat s regionem Podkrkonoší, protože změna krajinného rázu mezi oběma regiony není oproti jiným tak ostrá. Navíc je identita regionu Podkrkonoší oproti jiným sousedním regionům poměrně silná. Mimo jiné na základě závěrů Jeřábka (2005) předpokládáme, že identita Českého ráje má ve vědomí svých obyvatel silné postavení a nedochází tak k „tříštění“ identity mezi jednotlivé lokální části regionu.

Posledním cílem práce je **zjistit, zda krajské hranice procházející zájmovou oblastí představují pro obyvatele a regionální instituce bariéru při rozvoji vztahů a spolupráce, např. na rozvoji území nazývaných jako vnitřní periferie**. Jsou krajské hranice bariérou? Jak rozdílně vnímají Český ráj krajské instituce v jednotlivých krajích a jaká je intenzita spolupráce mezi těmito institucemi? Předpokládáme, že hranice budou bariérou především na krajské úrovni a intenzita vztahů na této úrovni bude poměrně nízká. Domníváme se totiž, že krajské úřady se zaměřují především na „svá“ území a uvažování a jednání v širších souvislostech jde nad rámec jejich povinností.

1.3. Struktura a metodika práce

Práce je tematicky rozdělena do tří částí. V první části věnujeme pozornost teoretickým východiskům našeho výzkumu. Tato část se opírá o rešerši a diskusi světové i domácí literatury. Tematicky a metodologicky se práce hlásí k paradigmatu „nové“ kulturní geografie a s ním spojenými kvalitativními

a interdisciplinárními přístupy v geografickém výzkumu. Práce se snaží diskutovat nové pojetí regionu jako sociální konstrukce. V této diskusi práce rozebírá Paasiho koncept institucionalizace a reprodukce regionu a konceptuální rámec regionální identity (Paasi 1986). Tyto dva koncepty jsou hlavními teoretickými východisky pro druhou a třetí část. V přístupu k regionu práce navazuje na výzkum regionální identity jako nezbytné součásti výzkumu periferních oblastí (Chromý 2003a; Havlíček, Chromý, Jančák, Marada 2005).

V druhé části práce provádíme heuristiku a diskusi literatury a zdrojů k Českému ráji a dále se pokoušíme zodpovědět otázku, zda badatelé a krajské instituce vnímají Český ráj jako periferní území. Ve vazbě na Paasiho (1986) koncept institucionalizace regionu zde analyzujeme a diskutujeme různá vymezení regionu Český ráj a snažíme se vytvořit generalizovaný pohled na Český ráj. Jednou z fází Paasiho konceptu je ustavení regionu jako součásti regionálního systému ve vědomí obyvatel. Tímto problémem se zabýváme v další části práce, kde zjišťujeme odraz Českého ráje ve vědomí obyvatel.

Třetí část je věnována především rozboru výsledků terénního výzkumu, který byl realizován od srpna 2009 do března 2010 v několika krocích: 1. konstrukce mentální mapy, 2. dotazníkové šetření, 3. řízené rozhovory.

Mentální mapa byla distribuována jako samostatná část dotazníku. V našem případě se nejedná o klasický příklad ani jednoho z hlavních typů mentálních map (Drbohlav 1991) (obr. 1.1), ale spíše o jejich částečnou kombinaci. Respondenti měli do mentální mapy se zakreslenými sídly zaznamenat svou představu o územním vymezení Českého ráje. Jednotlivá zakreslení vyhodnotíme pomocí čtvercové sítě o hraně jednoho čtverce odpovídající 5 km ve skutečnosti. Pokud čtverec zasahuje celým svým obsahem do území vymezeného v mentální mapě jako Český ráj, pak přičteme čtverci dva body. Pokud zasahuje jen částečně, je tedy „hraničním“, přičteme jeden bod. Během vyhodnocování budeme také posuzovat „excentricitu“ zakreslení směrem k bydlišti respondenta. Příklad typického „excentrického“ zakreslení zobrazuje příloha 4. Výsledky vyhodnocení mentálních map porovnáme se závěry předchozí části.

Samotný dotazník (příloha 3) obsahoval 14 otázek z 5 tematických okruhů: řádovostní identifikace respondenta, název oblasti, prvky a hodnoty oblasti, vztahy v oblasti a charakteristika respondenta. Dotazníky byly distribuovány

poštou mezi učitele základních škol, emailem mezi starosty obcí a osobním sběrem mezi obyvateli a návštěvníky oblasti. Výsledky dotazníkového šetření budeme vyhodnocovat pomocí statistických programů Excel a SPSS. Blížší popis dotazníku, metodiky distribuce a výsledného datového souboru uvádíme v kapitole 4.1.

Mentální mapy jsou konceptem behaviorální geografie. V geografii se objevují v 60. letech 20. století a jsou typické svou interdisciplinarností, neboť svou problematikou zasahují i do jiných vědních oborů např. sociologie či psychologie (Kynčlová, Hudeček, Bláha). Uplatňují se ale i např. jako didaktická pomůcka. V geografii představuje mentální mapa nástroj pro zkoumání existence regionů ve vědomí obyvatel. Je to subjektivní obraz okolního světa, který každý člověk nosí ve své hlavě. Tento obraz pak slouží jako podklad pro jeho rozhodování. Definice mentálních map se mezi jednotlivými vědami poměrně liší. Z pohledu geografů jde o „grafické (kartografické či schematické) vyjádření představ člověka o geografickém prostoru, nejčastěji o jeho kvalitě nebo uspořádání“ (Drbohlav 1991 s. 164). Na mentální mapu jedince má vliv řada faktorů (vzdělání, informace od blízkých i z médií, osobní i zprostředkované zkušenosti, atd.). Informace sloužící k vytvoření mapy jsou tedy vždy subjektivně zabarveny a nikdy nejsou zcela vyčerpávající. Mentální mapy jedince se tak v čase proměňují. Z hlediska vztahu vyšetřovaného jevu k objektivní realitě se mentální mapy dělí do dvou skupin: komparativní (lynchovské) a preferenční (gouldovské).

„Lynchovský“ typ mentální mapy je vztažen k realitě a lze tak hodnotit míru shody se skutečností. Při výzkumu respondenti dostanou čistý papír (nebo papír se zakreslenými dílčími orientačními prvky), na který zakreslí svou představu daného území. Při vyhodnocování se posuzuje správnost odhadu vzdáleností, směrů a ploch, ale také které prvky jsou v mapě zahrnuty a které jsou naopak vynechány. Příkladem „lynchovské“ mentální mapy může být mapa rozmístění ulic ve městě, ale také např. mapa představ obyvatel o počtu cizinců na daném území.

„Gouldovský“ typ mentální mapy nelze porovnávat se skutečností. Jejím smyslem je zjistit prostorové preference respondentů. Ti do slepé mapy území zakreslují své preference podle předem stanovené škály. Příkladem preferenční mapy může být zjišťování preference území pro trvalé bydliště nebo rekreaci. Wernerová (2008) upozorňuje, že preferenční mapy respondentů v sobě nesou vedle obecných trendů také lokální efekt, který zkresluje mapu v oblasti, o které má respondent nejvíce znalostí a informací a ke které má nejintenzivnější vztah.

Obr. 1.1: **Mentální mapy v geografii**

Zdroj: volně podle Siwek, Bogdová (2007)

Pro řízené rozhovory jsme si vybrali zástupce odborů dotčených krajských úřadů, pod které spadají resorty regionálního rozvoje a cestovního ruchu. Rozhovory byly členěny do tří částí. První část byla zaměřena na území turistického regionu Český ráj spadající pod příslušný kraj, druhá na území turistického regionu Český ráj jako celku a v třetí části rozhovoru jsme se ptali na otázky spojené se spoluprací mezi kraji nejen v oblasti Českého ráje. Na základě iniciativy úředníků Královéhradeckého a Libereckého kraje byly některé otázky položeny přímo nebo prostřednictvím emailu i dalším úředníkům, kteří byli podle námi oslovených osob k jejich zodpovězení více kompetentní.

Informace získané terénním výzkumem slouží k naplnění cílů a zodpovězení výzkumných otázek práce. Ziskáváme z nich především představu o konstituci regionálního vědomí obyvatel Českého ráje, které porovnáváme s identitou regionu Český ráj, ale také představu o vztazích a spolupráci mezi kraji v zájmovém území.

V poslední části práce se vracíme k naplnění cílů práce, zodpovězení výzkumných otázek a potvrzení / vyvrácení předpokladů. Dále formulujeme zobecňující závěry, navrhuje praktické možnosti aplikace našich závěrů a představujeme další možné směry výzkumu navazující na předkládanou práci.

2. Teoretická východiska

2.1. Kulturní geografie a „nová“ kulturní geografie

Definovat kulturní geografii stejně jako samotný pojem „kultura“ je velmi obtížné. Mezi geografy existuje mnoho definic kulturní geografie. Obecně je lze rozlišit široká a úzká (tradiční) pojetí. Tradičním předmětem studia kulturní geografie je sledování kulturních diferenciací, resp. zkoumání prostorových aspektů, vzorů a interakcí kulturních znaků společnosti (Anděl 1998). V poslední době však tento termín pokrývá široké rozpětí studií mnohdy jen se slabými vazbami na tradiční pojetí (Heřmanová, Chromý 2009).

Je ale vůbec možné kulturní geografii souhrnně definovat? Z názvu vyvstávají dva základní očekávané přístupy ke kulturní geografii. Zaprvé je to studium národních kultur, jejich specifik, tradic, rituálů, prostorových vazeb atd. Zadruhé pak studium tzv. „vysoké kultury“, tedy toho, co by se dalo označit za umění. Oba dva tyto přístupy ale zahrnují jen malou část toho, co kulturní geografie studuje. O ucelenější přístup ke kulturní geografii se pokusili např. Crang (1998), nebo Mitchell (2000). Oba autoři si však jsou vědomi limitu svých prací a nemožnosti uceleně obsáhnout a předat celé spektrum zájmu kulturní geografie. Podle Cranga (1998) je důležité dívat se na způsob života lidí na „západě“, stejně jako na způsob života lidí ve znevýhodněných oblastech. Nutné je také sledovat způsob využívání místa lidmi a jejich rozmístění. Dále upozorňuje na obtížné rozdělení „ekonomického“ a „kulturního“ aspektu a s tím související mnohdy nesprávné upřednostňování ekonomické geografie. Je tedy jednodušší hovořit o jakési „kulturalizaci“ jednotlivých větví geografie, než se snažit definovat pole působnosti kulturní geografie (Gregory 2009).

Za zakladatele kulturní geografie je považován americký geograf Carl O. Sauer. Sauer se snažil vymezit vůči teoriím přírodního determinismu, které ve 20. letech 20. století představovaly dominantní proud v geografii. Oproti přírodnímu determinismu, který říká, že člověk a společnost jsou utvářeny prostředím, ve kterém se vyvíjí, Sauer zdůrazňoval vliv člověka na prostředí. Do popředí svého zájmu stavěl „kulturní krajinu“, kde kultura představovala aktéra a krajina médium (Gregory 2009). Krajinu tedy Sauer chápal jako produkt vztahu mezi přírodním prostředím a člověkem. Vývoj člověka

a společnosti je ovlivněn krajinou, ale zároveň pomáhá krajinu utvářet. Sauerova práce byla silně popisná a kvalitativní.

Od 80. let 20. stol. sílí v geografii tendence vymezit se proti poválečnému trendu označovanému jako tzv. „kvantitativní revoluce“ (Mitchell 2000). Duncan (1980, cit. in Duncan, Johnson, Schein 2004) kritizuje především koncept člověka jako relativně pasivního aktéra, jehož konání je projevem spíše instinktivním než projevem vědomé intelektuální aktivity. Dále nesouhlasí s předpokladem homogenity v kultuře vyjadřované prostřednictvím snahy generalizovat charakter milionu lidí do několika málo rysů a chápání kultury jen jako determinující síly. Kritiky není ušetřen ani silně popisný charakter „předválečné“ geografie a „sauerovské“ dominantní postavení krajiny ve studiu kulturní geografie. Dalším fenoménem, se kterým se autoři snaží vyrovnat, je vliv globalizace na kulturní struktury a vztahy. Např. Crang (1998) vidí potřebu přehodnotit pojem „kultura“ v éře globálních komunikací tak, aby byly patrné mocenské vztahy v prostoru. Podle něj již sociální vztahy nevytvářejí ohraničené oblasti, ale především formují ohraničené skupiny napříč prostorem. Tyto kritiky vyústily v nový přístup v geografii, nazývaný jako „nová“ kulturní geografie, která v sobě spojuje mnoho teoretických konceptů a přístupů od feministické teorie, až po psychoanalýzu. Díky „nové“ kulturní geografii se stává geografický výzkum mnohem více interdisciplinární a v daleko větší míře používá kvalitativní metody výzkumu (např. mentální mapy, řízené rozhovory, pozorování).

Jednou z klíčových oblastí „nové“ kulturní geografie je studium marginalizovaných skupin a jejich identity (Heřmanová, Chromý 2009), jejího formování a významu v sociálních, mocenských, ekonomických a dalších vztazích. Přesto tradiční fenomén krajiny zůstává i nadále velmi významným nejen jako historický záznam kultury v čase (Crang 1998), ale také jako důležitý aspekt při vytváření identity (Heřmanová, Chromý 2009). V této práci pracujeme především s konceptem regionální identity území. Český ráj je však regionem známým mimo jiné pro svou jedinečnou krajinnou složku. Proto v této práci také zjišťujeme, jaký vliv na tvorbu regionální identity Českého ráje krajina má. Ve výzkumu navazujeme na kvalitativní metody „nové“ kulturní geografie.

2.2. „Nové“ přístupy k fenoménu regionu

Pojem region, stejně jako příbuzné pojmy místo a prostor, je jedním ze základních konceptů geografie. Tradičně je charakteristický pro regionální geografii, disciplínu nazývanou „Královna geografie“ (Chromý, Janů 2003). Tato disciplína se dostává znovu do popředí geografického zájmu díky posunu od čistě popisného přístupu směrem ke studiu „neviditelných“ fenoménů a souvislostí. Tento posun byl nastartován v 80. letech 20. století v souvislosti s voláním po větší humanističnosti a interdisciplinaritě přístupů v geografickém výzkumu. Tato „nová“ regionální geografie se však nikdy nestala jednotným a uceleným přístupem, ale spíše jakýmsi „deštníkem“ zastřešujícím diskuse o novém pojetí regionu (Paasi 2002b), které intenzivně probíhaly především v 80. a 90. letech minulého století.

Nové pojetí regionu se snaží vymezit proti „starému“ chápání, které vidí region spíše jako způsob pro organizaci geografických informací (Heřmanová, Chromý 2009). Nově je zdůrazňovaná dynamičnost (Pred 1984), otevřenost (Allen, Massey, Cochrane 1998) a v souvislosti se sílícím zájmem o proces globalizace také nadúrovňovost (Knight 1982) regionu. Region tedy dostává nový rámec jako proces reprodukce sociálních forem, formulace biografie jedinců a transformace přírodní a krajinné složky. Region propojuje individuální a institucionální sféru a na jeho utváření se významně podílí tvorba, reprodukce a transformace mocenských struktur (Pred 1984), které mohou probíhat uvnitř, ale i vně regionu. Region je tedy vnímán jako „sociální konstrukce“, dynamický způsob, jakým společnost formuje prostor (Heřmanová, Chromý 2009).

Většina obecných definic však dynamičnost a kontinuálnost reprodukce regionu nereflektuje. Např. definice uvedená v Dictionary of Human Geography (Gregory 2009, s. 630) vidí region jako „místo na zemském povrchu libovolné velikosti, jehož různorodé elementy tvoří funkční společenství. Systém takovýchto regionů pokrývá celou Zemi a je definován vždy nějakou homogenitou“. Tato definice postihuje umělé, i když založené na reálném světě, vymezení a ohraničení prvků v prostoru a vnitřní vztahy mezi těmito prvky. Díky specifické homogenitě odlišuje region od území, čistě geometrického tvaru na zemském povrchu. Proto také, i přes současný velký zájem o regiony, většina geografů chápe region jen jako dané účelové rozdělení území a jen

málo z nich se zamýšlí nad tím, co to vlastně region je, jak vzniká a jak funguje. Region se tak obecně jeví jako průnik různých konceptů organizace prostoru (Paasi 2001) a často bývá neoddiskutovatelně řazen mezi lokální a státní úroveň (Paasi 2004).

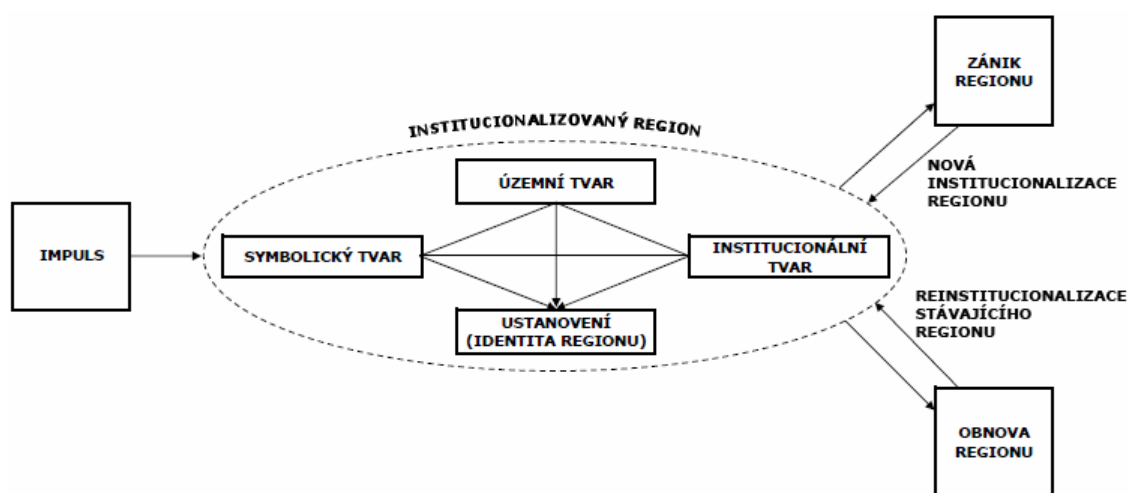

Obr. 2.1: **Vznik a vztahy regionu a místa**

Zdroj: podle Paasi (1986)

Dalším problémem při studiu je dosud neustálené rozlišení překrývajících se pojmů místo a region. Pred (1984) mezi těmito termíny v podstatě nedělá žádný rozdíl a pouze je shodně redukuje na spojení individuálních a institucionálních aktivit. Rozdíl by se však mezi těmito dvěma pojmy činit měl. Podle Paasiho (2004) mnozí geografové mají stále tendenci vidět region jako geografickou kategorii fixovanou mezi lokální a státní úroveň. Oproti tomu místo charakterizují jako daleko abstraktnější, otevřenější a flexibilnější jednotku ve světě. Region je ale také otevřený a flexibilní. Podstatu rozdílu proto musíme hledat někde jinde. Vodítko nabízí Tuan (2003). Ten ve svém díle sice nehledá rozdíl mezi regionem a místem, ale zato vymezuje místo jako typ objektu, který je oproti „prostoru“ relativně uzavřený a poskytující bezpečí a který může člověk poznávat emocionálně nebo koncepčně (nebo obojím způsobem) (Tuan 2003, s. 6). Právě rozdílnost emocionálního a koncepčního poznávání spolu s rozdílností individuální a institucionální dimenze regionu nejlépe postihuje rozdíl mezi místem a regionem. Vztah mezi regionem a místem je vyjádřen na obrázku 2.1. Místo má individuální význam a je poznáváno přímo (emocionálně) skrze fyzické, kulturní a sociální prostředí. Je

tedy v podstatě pro každého jedince unikátní, odráží jeho osobnost a historii a de facto se smrtí jedince zaniká (Heřmanová, Chromý 2009). S místem se pojí spíše pojmy každodenního života (domácnost, sousedství, společnost). Oproti tomu pojmy, které se pojí s regionem, jsou spíše politického charakteru (obec, kraj, stát). Region má tedy institucionální (kolektivní) význam, je poznáván nepřímo (konceptně) skrze symboly, politické a jiné instituce a s nimi spojené mocenské vztahy (Paasi 1986). Region reflektuje kolektivní, historickou dimenzi a je v každodenním životě představován různými symboly, které jsou pro všechny jedince stejné, i když asociace s nimi jsou samozřejmě také ovlivňovány individuální osobností.

Obr. 2.2: **Proces institucionalizace a reprodukce regionu**

Zdroj: podle Paasi (1986) a Raagmaa (2001)

Pozn.: zda dojde k zániku nebo obnově regionu, závisí na síle a charakteru impulsu.

Regiony jsou komplikované institucionální struktury závislé na lidské „dohodě“ a institucích. To ale neznamená, že nemohou být flexibilní a dynamické. Regiony podněcují aktivity obyvatel a zároveň jsou aktivitami obyvatel tvořeny. Tyto aktivity mohou být generující, reproduktivní nebo transformativní povahy, a to tak dlouho, dokud jsou ve vědomí svých či ostatních obyvatel, nebo dokud hrají role ve veřejném prostoru nebo vládnutí (Paasi 2002b). Pokud regiony přestanou existovat ve vědomí obyvatel a přestanou hrát role ve veřejném životě, zanikají, a to i přes případnou existenci objektivních předpokladů (Siwek, Bogdová 2007). Regiony tedy netrvají věčně. Raagmaa (2001) nastiňuje dvě formy vývoje regionu (obr. 2.2). První formou je neustále probíhající obnova. Jedná se o průběžné přirozené či umělé změny fyzického tvaru území (krajina, hranice,...), které se odráží ve změnách symbolického a institucionálního tvaru. Druhou formou je zmizení

regionu. Tato forma souvisí se zásadními zásahy zvenčí (např. invaze, válka), které vyvolají obměnu obyvatel s jiným hodnotovým étosem. To vyústí ve významné změny v regionálním institucionálním rámci i v symbolech a vytvoří tak „nový region“, zatímco ten „starý“ zaniká. Region je tedy dynamický, neustále se měnící prvek prostorové struktury společnosti.

Proces vývoje regionu, kdy region vzniká, nějakou dobou existuje a mění se a pak zaniká, lze nazvat „institucionalizací regionu“ (Paasi 1986). Během tohoto procesu se region ustaví a jasně identifikuje v různých sférách sociální interakce a sociálního vědomí. Nezáleží na tom, jak velké území region zahrnuje. S rostoucí velikostí se jen zvyšuje složitost vztahů a sil zapojených do procesu. Institucionalizace regionu je historicky kontingentní proces (Paasi 1986), což znamená, že jakmile jednou region získá místo v regionálním systému a regionálním povědomí, stane se součástí reprodukčního a transformačního procesu společnosti. Region tedy ovlivňuje a zároveň je ovlivňován politickými, ekonomickými a dalšími procesy, tedy základními mechanismy všech změn ve společnosti. Paasi (1986) rozlišuje čtyři fáze procesu institucionalizace regionu: 1. předpoklad územního tvaru regionu, 2. vyvinutí symbolického tvaru regionu, 3. vyvinutí regionálních institucí (institucionální tvar), 4. ustanovení regionu jako části regionálního systému. Posloupnost těchto fází je čistě jen teoretická. V praxi mohou jednotlivé fáze probíhat simultánně, nebo i v jiném pořadí (obr. 2.2).

V první fázi dochází k rozvoji sociálních procesů směřujících k ustálení hranic a rozpoznání území jako určité jednotky v prostorové struktuře společnosti. Cílem procesu je zajištění regionálního povědomí mezi obyvateli, které poskytuje základ pro započetí vytváření symbolických a institucionálních tvarů. Hranice mohou být „fixní“, které souvisí s prosazováním politické, ekonomické či jiné moci, nebo „vágní“, které vznikají většinou spontánně v čase. Hranice regionu se v čase mohou měnit. Historie těchto změn může být důležitá pro pochopení některých vazeb v území. Při tvorbě územního tvaru hrají velkou roli mocenské vztahy ve společnosti (prostřednictvím politických, administrativních, ekonomických a dalších institucí).

Výsledkem druhé fáze je ustanovení struktury územních symbolů. Tato struktura by měla dostatečně charakterizovat území a odlišit ho od ostatních v prostoru i čase. Jedním z nejdůležitějších symbolů je název regionu, který propojuje území s vědomím obyvatel uvnitř i vně regionu. Tato fáze je daleko

více propojená s vědomím lidí a měla by být založena na komunikačním vztahu mezi institucemi a jedinci. Důležitým prvkem při tvorbě územního povědomí je zpětná projekce současných symbolů do minulosti (např. používání současného názvu i pro doby před jeho zavedením).

Třetí fází je rozvoj sféry institucí, a to nejenom ve smyslu formálních organizací (médií, vzdělávací subjekty), ale také ve smyslu rozvoje místních aktivit ve sféře politické, administrativní, ekonomické atd. Instituce jsou s regionem spojeny skrze symbolický aparát (např. v názvu), zároveň jsou však velmi důležité pro reprodukci územního povědomí prostřednictvím šíření symbolů. Je tedy patrné, že druhá a třetí fáze probíhá v realitě najednou a oba vznikající tvary se navzájem ovlivňují. Oba dva tvary také významně ovlivňují tvorbu regionální identity i identity regionu.

Cílem čtvrté fáze je ustanovení regionu jako části regionálního systému a regionálního povědomí. Získání administrativní role je vrcholem procesu institucionalizace regionu a zároveň jeho nejformálnějším projevem. Avšak administrativní ustanovení regionu nemusí být nezbytně výsledkem čtvrté fáze. Zároveň získání administrativní role nemusí být nejdůležitějším a ani nejefektivnějším krokem při reprodukci regionu a regionálního povědomí. Čtvrtá fáze je základem pro vznik identity regionu, dá se říci, že čtvrtá fáze dává regionu identitu. Identita regionu v sobě zahrnuje materiální i mentální sféru regionu. V tomto ohledu probíhá napříč všemi ostatními fázemi. O identitě regionu a regionální identitě obyvatel blíže pojednáváme v další kapitole.

Dalším prvkem nového pojetí regionu je aspekt otevřenosti. Tímto aspektem se velmi obsáhle zabývají Allen, Massey a Cochrane (1998), kteří se jej snaží dovést až do extrémních podob, kdy diskutují region jako „určité místo v určitém čase, které na sebe bere prostorovou podobu jen v určitém kontextu a jen ze specifické perspektivy“ (Allen, Massey, Cochrane 1998, s. 34). Díky této definici lze na region nazírat jako na nespojitý jev. Region tak nemůže být pouhou ohraničenou entitou, ale je jakousi komplexní, neohraničenou sítí sociálních vztahů moci, nerovností a struktur. To ale neznamená, že hranice neexistují, ani že nejsou důležité, ani že hranice nejsou schopny adekvátně definovat regiony. Autoři se snaží zdůraznit to, že hranice by neměly být přijímány jako „neoddiskutovatelné adekvátní definice“ (Allen, Massey a Cochrane 1998, s. 137). Navíc neohraničenost sociálních vztahů znamená,

že vztahy tvořící region jdou napříč hranicemi. Regiony tak nelze brát jen tak, jak jsou nakresleny na mapách.

Je patrné, že hranice nelze chápat jako čistě fyzické empirické linie, ale že jsou sociálním, kulturním a politickým konstruktem, vytvořeným a využívaným lidmi jako součást procesu institucionalizace regionu (Paasi 2001). Hranice jsou tedy jedním z mnoha sociálních vztahů, které se podílí na konstrukci regionu. Mají také hned dvojí roli při budování regionální identity. Zaprvé stanovují „obyvatele“ regionu, tedy ty co do regionu patří, a zadruhé vymezují „ostatní“, ty co do regionu nepatří (Massey, Jess 1995). Massey a Jess (1995) shrnují základní principy uchopení hranic do čtyř stručných bodů: 1. Hranice netvoří žádnou nekonečnou pravdu o území, ale jsou to spíše společenské konstrukce sloužící specifickým účelům. 2. Hranice nevyhnutelně musí křížit některé jiné sociální vztahy, které tvoří sociální prostor. Žádné ohraničené území tak nemůže být „ryzí“. 3. Hranice určují lidské možnosti a jsou tedy v tomto smyslu jedním z organizátorů sociálního prostoru. Mohou se tak stát součástí procesu „utváření místa“. 4. Vytváření hranic je vždy aktem síly.

Z bodu 1. a 2. je patrné, že regiony vymezené za různým účelem se mohou prostorově navzájem překrývat či doplňovat. Institucionalizace regionu se může odehrát na jakémkoli měřítku (Paasi 2002b). Nesmíme se však dívat na jednotlivé úrovně hierarchie odděleně, ani jako na mozaiku (Allen, Massey Cochrane 1998). Vždyť již samotný koncept hierarchie je relativní. Co je pro někoho regionální úroveň, může být pro jiného úroveň státní (Knight 1982). Region je institucionalizovaný skrze mnoho prvků, které nemusí nevyhnutelně patřit k určitému měřítku (Paasi 2002b). Region tedy může být institucionalizovaný nejen na jakékoli úrovni, ale také napříč úrovněmi. I přes všechny tyto proklamace je realita výzkumu a fungování systému stále silně založená na národním systému regionů (Paasi 2001).

Region je sociální konstrukcí, a vztahy, které region tvoří, působí napříč nakreslenými hranicemi. Region se také neustále mění a vyvíjí. Tudíž žádný z regionů nesoucích název Český ráj není možné označit za ten jeden jediný. Pro náš výzkum proto bude důležitá analýza identity Českého ráje a regionálního vědomí jeho obyvatel, neboť podle Paasiho koncepce institucionalizace regionu je existence identity regionu a regionálního vědomí obyvatel de facto nutností pro samotnou existenci daného regionu.

2.3. Identita a regionální identita

Identita je v různých souvislostech a v různých významech velmi oblíbeným fenoménem skloňovaným v mnoha vědních oborech, ale také v médiích i v běžném životě. Je silně interdisciplinární, a tak lze jen těžko najít její jednotnou definici. Identita je jeden z nejkomplikovanějších pojmů v sociálních vědách. Její definice závisí na míře abstraktivnosti a úhlu pohledu (Knight 1982). Definice různých forem identity se mohou navzájem překrývat i doplňovat. Identitu lze chápat velmi široce jako možnost a potřebu svobodné volby (Havel 1990), nebo jako reakci na jednu ze základních lidských přirozeností „někam patřit“ (Raagmaa 2001). Obecně se dá říci, že identita vyjadřuje vztah k sobě samému (jak se jedinec nebo skupina jedinců sama definuje a jak cítí svoji jedinečnost) a vztah k jiným lidem (Nedomová, Kostecký 1996; Chromý, Janů 2003).

V současné době se mnoho prací zabývá změnami identity v souvislosti s postindustriální společností. Proces formování identity se stal s nástupem postindustriální společnosti (společnost informačních technologií) mnohem různorodější a složitější (Raagmaa 2002) oproti předchozím typům společnosti. V preindustriální (agrární) společnosti byla identita většinou silně ovlivněna podmínkami, do kterých se jedinec narodil. Celý svět pro tehdejšího člověka znamenalo v podstatě jen nejbližší okolí jeho sídla. U industriální (průmyslové) společnosti jsou vazby již o něco složitější a rozhled o něco větší, přesto je identita stále silně ovlivněna „výchozími“ podmínkami. Z prostorového hlediska se pozornost obrací k národní úrovni (Knight 1982). Identita v postindustriální době se střetává s globalizací. Podle Baumana (1995) dochází u opravdu postindustriálního člověka k absenci identity, neboť jeho vtělení se velmi rychle střídají, a tudíž není nikde pevně vázán. To by ale znamenalo, že v dlouhodobém horizontu přestanou existovat lidská společenství. Ta budou existovat jen za krátkodobým účelem. Potřeba lidí „někam patřit“ je ale jednou ze základních lidských přirozeností a v konečném důsledku pak paradoxně právě prvek globalizace může vést k návratu k identifikaci s lokálním, regionálním prostředím.

Je to právě možnost volby (hledání) identity, umožněná postindustriální společností, která dělá z konceptu identity fenomén hodný zkoumání. Identita se dá konstruovat, je to něco, co si v sobě každý sám musí vynalézt na základě

volby a rozhodnutí (Bauman 1995). To může být pravda, ale pouze v teoretickém pojetí, protože takto pojatá identita vylučuje ze své konstrukce historický determinismus (Koubek 2006). Lidská rozhodnutí, a tudíž i identita, jsou vždy ovlivňována skrze dědictví (Kučera, Kuldová, Chromý 2008). Identita je z části tedy rodovým fenoménem (Giddens 1991) a je ovlivněna prostředím, do kterého se jedinec narodí. Její formování pak dále ovlivňuje proces socializace, výchova, vzdělání a otázky, které si člověk během života klade (Roubal 2003). V průběhu života jedince pak identita podléhá neustálé aktualizaci, což s sebou může přinést jak drobné korekce, tak i zásadní změny. Identita je tedy dynamickým fenoménem. Proces formování identity podléhá sporu mezi emocionálním a racionálním přístupem. Nejedná se jen o to, jací chceme být, ale také jaký nám to přinese užitek (Vencálek 1998). Během procesu formování identity dochází k přehodnocení a přeformulování dějin jedince i společnosti (Řezníková 2004). Identita má pluralitní povahu, skládá se z mnoha identifikací, vztahů mezi jedincem a jeho okolním světem. Tyto identity nejsou separátní, ale vzájemně se ovlivňují, a mají určitou hierarchickou strukturu, která se může v průběhu života měnit. Identita člověka tak může být i vnitřně rozporuplná (Zich 2003; Paasi 2003). Jednou z nejdůležitějších dílčích identit je vztah člověka k prostoru.

Existují dva přístupy k vymezení identity: negativní a pozitivní (Koubek 2006). Negativní vymezení spočívá v uvědomění si vlastní odlišnosti od ostatních, tedy na základě vztahu „my“ a „ostatní“. Základem procesu negativního vymezení je nerovný vztah mezi „my“, které je bráno pozitivně, a „ostatní“, kterým skupina přisuzuje svá negativa. V cizojazyčné literatuře má tento proces nepřeložitelný název „othering“ (např. Crang 1998; Massey, Jess 1995). Stejný princip platí i u regionální identity. „Ostatní“ je možné vymezovat nejen vně území nebo komunity, ale také uvnitř. Negativní vymezování identity vedlo v historii často ke konfliktům a i v dnešní době představuje aktuální riziko (toto téma blíže rozpracovává např. Fukuyama 2006).

Pozitivní vymezení předpokládá identifikaci na základě něčeho, co se obejde bez porovnání s ostatními (např. tradice, mýtus) (Koubek 2006). Je ale identifikace založená čistě na pozitivním přístupu vůbec možná? Není, protože vymezení identity např. na základě společného jazyka je možné právě díky odlišnosti tohoto jazyka od jiných. Každá identita je tedy vždy alespoň částečně založená na rozdílnosti od ostatních. Rozdílnost však nemusí být

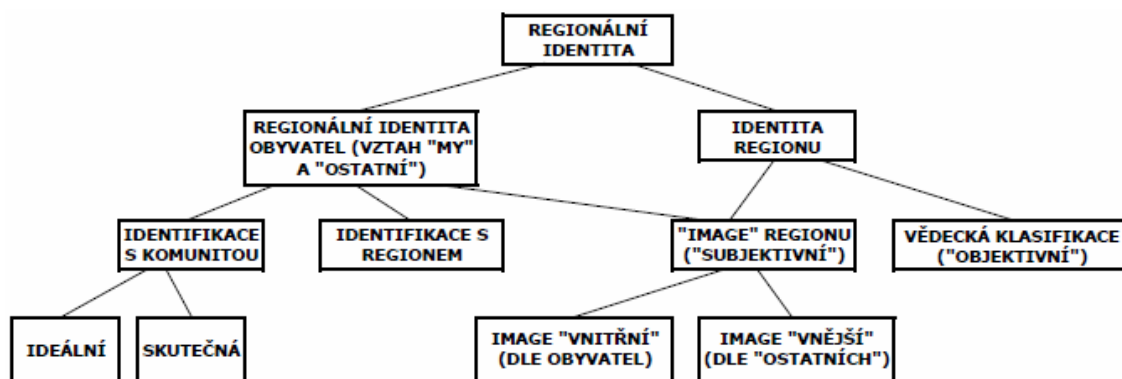
vždy nezbytně chápána negativně jako opozitum. Tento názor se dostává do popředí díky globalizaci, v jejímž světle se proces „othering“ jeví jako čím dál více neudržitelný a identita se tak stále více utváří na základě pozitivních vztahů mezi „my“ a „ostatní“, resp. mezi „my“ a „vy“ (Massey, Jess 1995; Tuan 2003). Princip vymezení „my“ a „ostatní“ je důležitý nejenom při konstrukci identity, ale také při její reprezentaci.

Pojem identita má pro sociální vědy podobný význam jako region pro regionální geografii. Jen málo pozornosti se však věnuje jejich vzájemným vazbám (Paasi 2002a). Prostorový aspekt může do identity vstupovat různými způsoby, jako základní prvek identity, jako nástroj pro vymezení se proti ostatním a nebo nemusí do identity vstupovat vůbec. Prostorový aspekt není pro identifikaci lidí bezpodmínečně nutný, protože sociální vzdálenost může jít proti té geografické (Tuan 2003), ale pomáhá identifikaci stabilizovat. Prostorový aspekt de facto dává identitě „domov“ (Massey, Jess 1995) a nazýváme ho územní (regionální) identitou. Regionální identita se do popředí geografického zájmu dostává v 80. letech 20. století v souvislosti s diskusemi o „nové“ regionální geografii. Obecně lze konstatovat, že regionální identita je komplexní povahy a postihuje multi-dimenzionální vztah jedince a společnosti v časoprostoru. Spojuje v sobě objektivní (racionální, materiální) i subjektivní (iracionální, emocionální) dimenzi regionu (Paasi 1986). Je tedy spojena se selektivností výběru a rozdílným úhlem pohledu interpretací (Massey, Jess 1995). Regionální identita vzniká ve dvojím propojeném sociálním kontextu, politicko-ekonomickém a kulturně-historickém (Paasi 2003).

Regionální identita je vztah mezi člověkem a místem. Většinou se jedná o místo, v němž člověk dlouhodobě žije nebo žil (Zich 2003). Vztah člověka k místu je normální každodenní součástí jeho života. Toto místo může být vymezeno různě. V kontextu regionální identity musí být nahlíženo jako prostor se sociálním obsahem mezilidských vztahů, protože regionální identita v sobě zahrnuje vztah k území jako žitému prostoru, dále míru integrace a vědomí této integrace se sociálním prostředím v rámci území. Tyto dva aspekty se prolínají a navzájem ovlivňují.

Pro individuální rovinu identity lze vymezit čtyři základní principy, jak lidé využívají místa k tvorbě vlastní identity (Gustafson 2001, cit. in Chromý, Janů 2003): 1. odlišení nás samých od ostatních na základě místa, kde žijeme, 2. vědomí kontinuity našeho života v místě, 3. hrdost na místo, kde žijeme,

4. uspokojení potřeb skrze místo. Podobně pro kolektivní dimenzi vymezil Keating (1998, cit. in Paasi 2002a) tři důležité elementy regionální identity: 1. kognitivní, jak si lidé uvědomují region a jeho limity jako nutnost pro odlišení od ostatních, 2. emocionální, jak lidé cítí region a stupeň, na jakém poskytuje rámec pro společnou identitu, 3. instrumentální, jak je region využíván pro mobilizaci společných akcí k dosažení politických a jiných cílů. Regionální identita dává dohromady individuální a kolektivní dimenzi, a proto je dobré chápat ji jako interpretaci procesu institucionalizace regionu (Paasi 2003).

Obr. 2.3: **Konceptuální rámec regionální identity**

Zdroj: podle Paasi (1986)

Regionální identitu lze rozdělit na regionální vědomí (regionální identitu obyvatel) a na identitu regionu. Tato dualita je základem konceptuálního rámce regionální identity (obr. 2.3), tak jak ho popsal Paasi (1986). Regionální identita obyvatel je vyjádřena cítěním pospolitosti komunity a vnímáním odlišnosti jejich regionu, tedy vztahem „my“ a „ostatní“. Skládá se z identifikace s místní komunitou a z identifikace se specifickým regionem. Identifikace s komunitou může být buď „ideální“, nebo „skutečná“. „Ideální“ identifikace se reprodukuje procesem socializace. Jedná se o vědomí sounáležitosti s komunitou, které nereflektuje, jak se ve skutečnosti jedinec identifikuje. Reprezentuje tedy kolektivní, čistě normativní identitu. „Skutečná“ identifikace je v podstatě identifikace ideální, obohacená o individuální hodnoty, přístupy a zkušenosti. Není tedy normativní.

Identita regionu se dá rozdělit na dvě úrovně: objektivní a subjektivní. „Objektivní“ nebo též „vědecká“ identita reflektuje klasifikaci vytvořenou na základě většinou statistických výzkumů (např. dojížďka do zaměstnání). Sám Paasi (1986) však tuto úroveň relativizuje. Výběr kritérií, podle kterých se „objektivní“ identita určuje, je vždy více či méně subjektivní záležitostí. Jde

tedy spíše o subjektivní obraz vytvořený pomocí objektivních kritérií. Druhou úrovní je úroveň „subjektivní“, někdy se také používá pojem „image“ regionu. Je významně ovlivněna regionálním vědomím obyvatel jak uvnitř, tak vně regionu. Vznikají tak dva obrazy regionu, vnitřní a vnější, které jsou esenciální částí identity regionu. Vnější obraz je jakýmsi plakátem v sociálním vědomí a může být ovlivněn institucionální sférou (prostřednictvím informací, které o regionu šíří). Vnitřní obraz je v podstatě vlastním vymezením se obyvatel od ostatních. Vnitřní i vnější obraz představují významné médium pro sociální kontrolu a manipulaci.

Lidé žijí zároveň v mnoha územních jednotkách, které pro ně mají rozdílný význam. Člověk se s územím identifikuje na různých hierarchických stupních. Jednotlivé identity se navzájem nevylučují, ale mohou se prolínat a ovlivňovat. Člověk si tedy vytváří více různých identit (Heřmanová, Chromý 2009). Ke každé identitě se však vztahuje různá míra loajality. Předně jde o vztah k území a jeho nejbližšímu okolí, v němž jedinec žije. Vztah má člověk i k širším územním celkům (např. kraje, historické země) a identifikuje se též na národní, ale i nadnárodní úrovni.

Z vývojového hlediska je možné rozlišit několik typů regionální identity, resp. vazeb mezi regionem a regionálním vědomím (Chromý 2003a): 1. regiony, které dosáhly suverenity, a formování identity následovalo (Vysočina), 2. regiony s tradiční identitou, které nedosáhly plné suverenity (Chodsko), 3. regiony se „ztracenou“ identitou, 3a. regiony formované na základě národního obrození, které ztratily svou hlavní ideovou funkci (Podřipsko), 3b. regiony, které ztratily nositele identity („Sudety“). Tato identita může nadále přežívat mimo své území. Ve svém původním místě se však dostává do střetu s nově formovanou identitou nových obyvatel. 4. regiony institucionalizované čistě účelově, které využívají tradiční identitu v jiném významu (Horácko, Český ráj). Regionální identita může během svého vývoje obsáhnout i více typů.

Regionální identita v sobě obsahuje i ochotu angažovat se v zájmu regionu. Je jedním z nejsilnějších společensky mobilizačních faktorů a může se tak stát administrativní strategií při mobilizaci místních sil regionálního rozvoje (Raagmaa 2001). Na formování regionální identity se může významně podílet úspěch regionu (např. ekonomický, politický). Na druhou stranu stejným impulsem pro formování identity může být také nespokojenost se stavem

území, spojená s motivací k aktivní nápravě věcí (Vencálek 1998). Potřeba identifikace se tedy může projevit i jako reakce na prohlubující se regionální rozdíly. Massey a Jess (1995) popsali možný kumulativní vztah mezi nerovnoměrným rozvojem a identitou: 1. nerovnoměrný vývoj může stimulovat otázky identity, 2. moc spojená s nerovnoměrným rozvojem může ovlivnit, která identita se stane dominantní, 3. moc vytvořit dominantní identitu může mít efekt na budoucí nerovnoměrný rozvoj. Regiony se silnou identitou mají lepší vstupní pozici do vztahu nerovnoměrného rozvoje, resp. vztahu jádro-periferie (Chromý, Janů 2003). Lepší pozice však není zárukou úspěchu.

V dalších částech práce budeme vycházet z Paasiho rozdělení regionální identity na identitu regionu a regionální vědomí obyvatel regionu. Tyto dvě složky regionální identity se navzájem ovlivňují a doplňují, a proto je nelze zkoumat odděleně. Člověk se s územím identifikuje na různých řádovostních stupních s různou intenzitou vztahu. V tomto kontextu budeme zjišťovat, na kterém stupni je pro obyvatele Českého ráje tento vztah nejintenzivnější. Z tohoto zjištění budeme moci vyvozovat sílu a postavení regionální identity Českého ráje. Silná regionální identita totiž může být důležitou předností regionu, a zvláště pak periferního regionu, při vstupu do vztahů mezi jádrem a periferií (např. ekonomických či mocensko-politických).

2.4. Periferní regiony

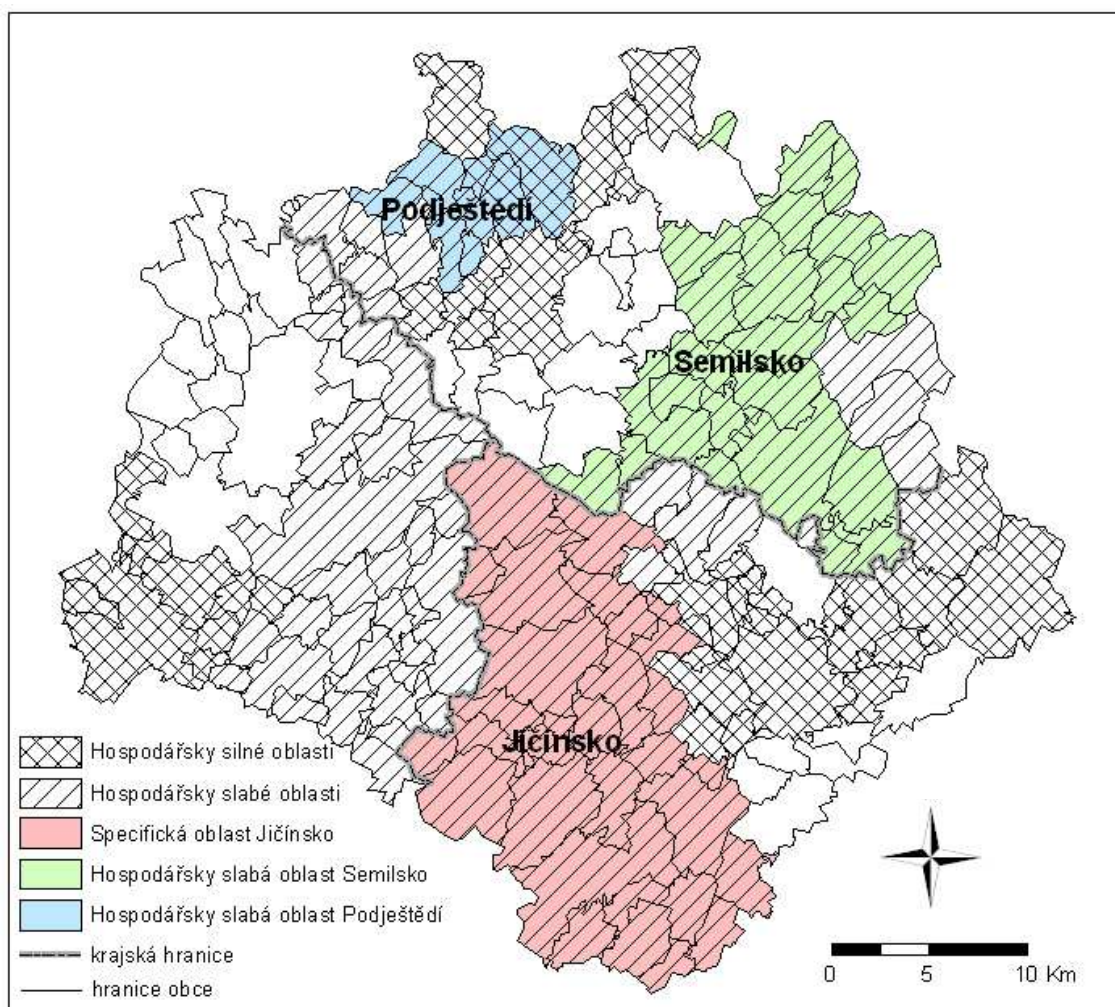
Geografie přebírá studium sociální exkluze ze sociologie a snaží se studovat nejen její prostorový rozměr, ale především se snaží najít a popsat prostorové mechanismy vzniku periferií. Havlíček, Chromý, Jančák a Marada (2005, s. 15) definují periferní regiony (periferie) jako „specifická území s poruchou funkčně-prostorových vztahů, které jsou výsledkem nerovnoměrného působení vzájemně se podmiňujících sociálních, ekonomických, politických, kulturních i fyzicko-geografických faktorů. Jsou to území nedostatečně integrovaná do, v daném místě a čase dominujících, struktur, procesů a systémů“. Periferie jsou výsledkem nerovnoměrného vývoje společnosti v území. Jsou tedy součástí fenoménu polarizace prostoru. Přehled teoretických přístupů k tomuto fenoménu podává např. Havlíček, Chromý (2001).

K vymezení periferních regionů se dá přistupovat z mnoha stran. Jussila, Leimgruber a Majoral (1998) označují hlavní čtyři objektivní přístupy: 1. geometrický (aspektem tohoto přístupu je např. vzdálenost od centra),

2. ekologický (znečištění životního prostředí, ztráta biodiversity), 3. ekonomický (nezaměstnanost, výše HDP), 4. sociálně-demografický (vzdělání, věková struktura). K těmto je nutno doplnit ještě přístup fyzicko-geografický (nadmořská výška, klima), politický (míra autonomie, administrativní uspořádání) a kulturní (etnicita, náboženství). Významným aspektem vstupujícím do vymezení periferních regionů jsou také hranice (mezistátní i vnitrozemské), resp. pohraničí (Havlíček, Chromý, Jančák, Marada 2008). V neposlední řadě je důležité subjektivní vnímání perifernosti, tedy zda je region mezi lidmi vnímán jako periferní. Tento přístup je brán jako čím dál tím více významný (Havlíček, Chromý 2001) a je zdůrazňován především v souvislosti s regionálním rozvojem. Na základě těchto přístupů mohou být vymezeny různé specifické druhy periferie. Je důležité zdůraznit, že periferie není nikdy důsledkem jediného aspektu, ale je komplexního charakteru jako výsledek složitých vnitřních vztahů a vlivů, závislých na dlouhodobém historickém vývoji. Intenzita působení jednotlivých aspektů se může v čase měnit. Míra perifernosti regionu se tedy může změnit. Proto můžeme rozlišovat periferie také podle míry stability a potenciálu proměny (Havlíček, Chromý, Jančák, Marada 2005).

V českém prostředí lze vymezit několik obecných typů periferních regionů. Tyto typy slouží jen jako kategorizace, neboť proces „periferizace“ regionu je natolik složitý, že je potřeba individuálního přístupu k jednotlivým územím. Prvním typem jsou „vnitřní“ periferie. Tento pojem poprvé vymezil Musil (1988). Jedná se o oblasti lokalizované především kolem krajských hranic, které vykazují poněkud jiné znaky perifernosti než území v pohraničí. Za hlavní rysy vnitřních periferií označují Musil a Müller (2008) zemědělský charakter regionu s nízkou hustotou zalidnění a špatnými socio-ekologickými (např. vylidňování, vysoká míra prázdných či rekreačních objektů, špatná technická infrastruktura) a socio-ekonomickými (např. vzdělanostní struktura, vysoká vyjížďka do zaměstnání) ukazateli. Do určité míry se projevují také polohové aspekty, především pak vzdálenost od obslužných center a od hlavních komunikací a nadmořská výška. V Česku lze vymezit dvě hierarchické úrovně vnitřních periferií (příloha 1). Jednak jde o makroregionální periferie velkých měst, především Prahy (všude kolem hranic Středočeského kraje). Druhým typem jsou mezoregionální periferie, menší periferní zóny uvnitř krajů někdy bezprostředně navazující na subregionální jednotku okresního města (Musil, Müller 2008).

O dalším rozlišení hovoří Hampl (2003), který rozlišuje „klasické“ a „nové“ periferní regiony. „Klasické“ jsou regiony venkovského charakteru, ležící mimo jádrové oblasti i mimo rozvojové osy. Jsou trvale depopulační a ekonomicky slabé. „Nové“ periferní regiony vznikly v průběhu 20. století (v českém prostředí především v souvislosti s poválečným odsunem Němců). Oblasti s periferní polohou, které před válkou vykazovaly poměrnou stabilitu, byly nedostatečně dosídleny, což vedlo k úpadku regionu. Mezi „nové“ periferie by šlo zařadit také strukturálně postižené regiony, které bývají často vymezovány jako samostatná skupina problémových oblastí (Kuldová 2005a).

Obr. 2.4: **Hospodářsky silné a slabé oblasti Českého ráje**

Zdroj: Musil, Müller (2008); Centrum evropského plánování (2008); Liberecký kraj (2007); Středočeský kraj (2006)

Pozn.: v rozvojových dokumentech Libereckého kraje dochází k překrytí hospodářsky slabé oblasti Podještědí a hospodářsky silné oblasti navazující na hlavní rozvojovou osu Praha-Turnov-Liberec-Německo (Liberecký kraj 2007).

V poslední době mnoho periferních regionů vidí cestovní ruch jako alternativní strategii svého rozvoje. Pro tuto strategii rozvoje je velmi důležitá silná

regionální identita. Jednak ve smyslu jednotné a smysluplné propagace, ale také ve smyslu ztotožnění se obyvatel s rozvojem cestovního ruchu a propagovanou image. Cestovní ruch může mít na regionální identitu pozitivní i negativní vliv. Na jedné straně může pomáhat její konsolidaci a reprodukci (Kneafsey 2000; Light 2001), na druhou stranu může zapříčinit ústup vlastní identity místních obyvatel ve prospěch silnějších globálních vztahů (Kneafsey 2000; Zemánek 2003).

Český ráj jako vnitřní periferie?

Český ráj svou polohou na hranicích Středočeského kraje odpovídá Musilovu a Müllerovu (2008) vymezení makroregionální periferie Prahy (příloha 1). Zároveň se na území Českého ráje nalézají několik mezoregionálních periferií menších center, především pak města Turnova. Musil a Müller (2008) pracovali ve svých analýzách s rozdělením republiky na subregionální jednotky. Nejsouvislejší periferní území v oblasti Českého ráje se nachází podél hranic Středočeského a Královéhradeckého kraje (oblast mezi Mladou Boleslaví a Jičínem od Sobotky až po Kopidlno), které je součástí mnohem rozsáhlejší periferní oblasti mimo hranice Českého ráje. Na druhou stranu se v regionu nachází také několik regionálních center: Mladá Boleslav, Jičín, Nová Paka, Semily a Turnov a Hodkovice nad Mohelkou, které jsou zároveň součástí libereckého metropolitního areálu (příloha 2).

Stejně jako Musil a Müller (2008) také Marada a Chromý (1999) se pokusili vymezit periferní regiony na základě faktorové analýzy. Své analýzy prováděli na úrovni okresů. Ani toto vymezení není vhodné pro Český ráj, ale vzhledem k tomu, že zájmové území tvoří jak venkovské oblasti, tak významná regionální centra, může nám tato analýza pomoci podívat se na region v širších souvislostech. Marada a Chromý (1999) vymezili celkem tři komponentní faktory, které vysvětlují meziregionální variabilitu z téměř 70 %. První nejdůležitější faktor tvoří především úroveň terciérních a kvartérních hospodářských odvětví vázaných na urbanizovaný prostor. Druhý faktor představuje nížinné oblasti s intenzivním zemědělstvím a starším obyvatelstvem. Třetí faktor souvisí s venkovským charakterem území s rozdrobenou sídelní strukturou. V jednotlivých faktorech vykazují dotčené okresy (Jičín, Mladá Boleslav, Semily) převážně průměrné hodnoty. Mírně extrémních hodnot nabývá pouze jičínský okres (faktor 1 a 3). To se také

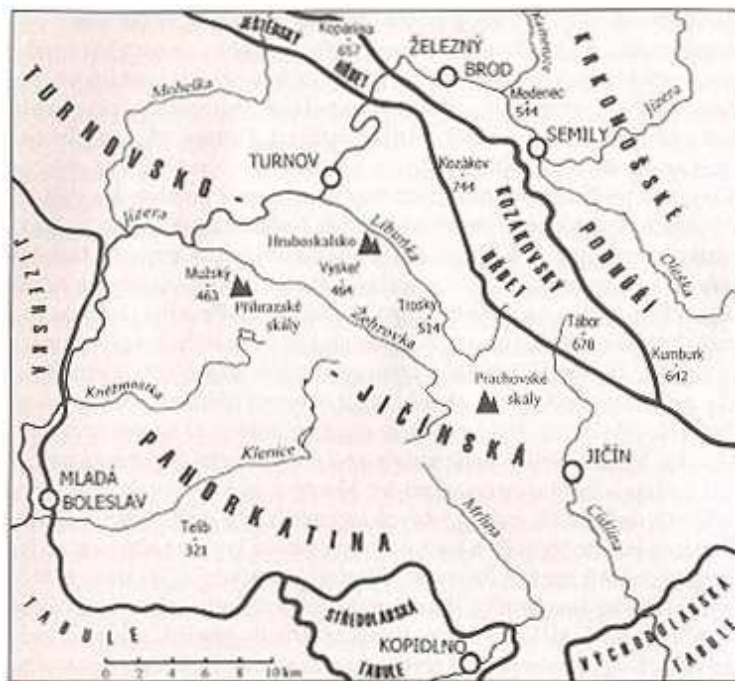
odráží v celkovém hodnocení perifernosti regionů, kdy okres Jičín je mírně podprůměrný a naopak okres Mladá Boleslav, především díky vlivu svého významného okresního města, je mírně nadprůměrný.

Výsledky obou hodnocení jsou z velké části ovlivněny socioekonomickými faktory a svou podstatou postihují především „klasické“ periferie venkovského charakteru. Podle nich oblast Českého ráje jako celku (obsahujícího venkovské oblasti i regionální centra) v rámci Česka nepatří mezi významné „klasické“ periferie. Jak jsme ale uvedli výše, perifernost regionu je komplexní povahy a velmi důležitým aspektem je také subjektivní vnímání perifernosti. Území Českého ráje je navíc vnitřně diferencované mezi silná regionální centra (Mladá Boleslav, Turnov), hospodářsky slabá regionální centra (Semily, Liberecký kraj 2007) a rozsáhlá venkovská území (obr. 2.4). Nelze tedy s jistotou rozhodnout, zda Český ráj patří mezi periferie, či nikoli. Lze pouze konstatovat, že v oblasti se nachází rozsáhlé území vnitřní periferie, a bude tedy záležet především na územním vymezení Českého ráje. Z mapy (obr. 2.4) je také patrné, že hospodářsky slabé oblasti tvoří větší územní celky napříč krajskými hranicemi. To jen dokazuje potřebu spolupráce mezi kraji na rozvoji a řízení tohoto území.

3. Institucionalizace regionu Český ráj

3.1. Charakteristika zájmové oblasti

Český ráj není regionem přírodním, ale převážně kulturním, který byl institucionalizován především na základě cestovního ruchu (Nováková, Střída 2002). Samotný název „Český ráj“ vznikl pravděpodobně v 70. letech 19. století v lázních Sedmihorky. V té době tvořila podstatnou část klientely vodoléčebných lázní nedaleko zámku Hrubá Skála česká inteligence, kterou sem zval ředitel lázní MUDr. Antonín Šlechta. A právě čeští spisovatelé v duchu doznívajícího romantismu národního obrození poprvé přiřkli krajině v blízkém okolí lázní název Český ráj. Toto prvotní vymezení lze ohraničit městem Turnov, hradem Valdštejn, zámek Hrubá Skála, lázněmi Sedmihorky a zříceninou hradu Trosky (Prýl 1887) (příloha 8). Oblast označovaná jako Český ráj se postupně rozšiřovala směrem k Mnichovu Hradišti, k Jičínu a k Železnému Brodu. K přidružování území docházelo především na základě asociací s podobnou krajinou. Identita regionu byla utvářena především jeho návštěvníky. Název se ale brzy dostal i do podvědomí místních obyvatel (Nováková, Střída 2002).

Obr. 3.1: **Přehled geomorfologických jednotek a vodních toků Českého ráje**

Zdroj: převzato z Nováková, Střída (2002)

Český ráj zasahuje do několika morfologických oblastí (obr. 3.1). Těžiště má v České tabuli, ale zasahuje také do Krkonošsko-jesenické („Sudetské“)

soustavy (Olympia 1982). Jádrem Českého ráje tvoří Vyskeřská vrchovina (součást Turnovsko-jičinské pahorkatiny), charakteristická pískovcovými skalními městy, ale také vulkanickými sukly. Směrem na jih se vrchovina mění v méně členitou plošinu. Směrem na sever pak přechází v Jěštědsko-kozákovský hřbet, který je již součástí Krkonošsko-jesenické soustavy. Vrchol Kozákov (744 m n.m.) je nejvyšším bodem Českého ráje. Ještě severněji se rozkládá výrazné údolí řeky Jizery, která se u Malé Skály stáčí k jihu a tvoří tak spolu se svými přítoky Libuňkou a Žehrovkou páteř říční sítě Českého ráje. Pro Český ráj je typický také velký počet rybníků. Největším z nich je Komárovský rybník (54 ha). Vedle přírodních skvostů je oblast Českého ráje charakteristická také velkou koncentrací kulturně-historických památek, především historických hradů, zámků a zřícenin, v čele se zříceninou hradu Trosky (obr. 3.2 a 3.3). Významné jsou také dochované zbytky původní lidové architektury (příloha 9). Kulturně-historické památky často tvoří dominantu krajiny. Dotváří tak velmi rozmanitý krajinný ráz, ve kterém tkví jedinečnost Českého ráje (příloha 9).

Obr. 3.2: **Zřícenina hradu Trosky**

Zdroj: Kratochvílová (2007); hrad-trosky.eu

Pozn.: na obrázcích je vyobrazena původní domnělá podoba hradních věží.

Pro vymezení zájmového území jsme se rozhodli použít administrativní hranice turistického regionu Český ráj (obr. 3.4) jako nejširšího používaného vymezení

Českého ráje. Turistický region Český ráj se nachází necelých 100 kilometrů severovýchodně od Prahy a lze jej popsat spojnici Mladé Boleslavi, Mnichova Hradiště, Hodkovic nad Mohelkou, Pěččina, Hájí nad Jizerou, Nové Paky, Kopidlno a Dětenic. V současné době zahrnuje území 178 obcí o rozloze více než 1400 km². Na jeho území žije kolem 200 000 obyvatel. Rozprostírá se na území tří krajů: Královéhradeckého (63 obcí; 36 % rozlohy regionu; 26 % obyvatel), Libereckého (64; 36 %; 35 %) a Středočeského (51; 28 %; 39 %) (tab. 3.1). Podle Hampla (2005) je většina území (jih a východ Českého ráje) součástí spádového území makroregionálního centra Prahy. Pouze oblast Turnovska a Semilska spádově patří k mezoregionálnímu centru Liberce. Český ráj tvoří jakýsi přechod mezi nížinnou oblastí Polabí na jihu a oblastí Jizerských hor a Krkonoš, resp. jejich podhůří, na severu. „Srdcem“ regionu je CHKO Český ráj, v jejímž okolí se nachází regionální centra Mladá Boleslav, Turnov, Jičín a Semily. Podle Jeřábka (2005) je především centrální část této oblasti charakteristická poměrně velkou stabilitou obyvatelstva a silnou vazbou na identitu Českého ráje. Ve vědomí obyvatel je spojováno především s krajinou a životním prostředím.

Obr. 3.3: **Zřícenina hradu Trosky od jihu**

Zdroj: archiv autora

Kraj	Počet obcí	Rozloha		Počet obyvatel	
		km ²	% celku	n (2005)	% celku
Královéhradecký	63	527,58	36,67	49 835	25,51
Liberecký	64	510,93	35,52	69 204	35,43
Středočeský	51	400,02	27,81	76 284	39,06
Český ráj	178	1 438,53	100,00	195 323	100,00

Tab. 3.1: **Základní charakteristiky turistického regionu Český ráj podle krajů**

Zdroj: Otto 2005

Český ráj je, jak jsme již uvedli výše, příkladem území, kde vedle sebe (resp. přes sebe) existuje více různých formálních celků se stejným názvem. Tyto celky jsou vymezeny na různých principech za různým účelem. V další části tedy představíme ty nejvýznamnější z nich.

Vymezení	Počet obcí	Rozloha		Počet obyvatel	
		km ²	% celku	n (2005)	% celku
Jádrové	17	152,04	10,57	22 129	11,33
Střední	63	498,88	34,68	73 830	37,80
Vnější	98	787,61	54,75	99 364	50,87
Český ráj	178	1 438,53	100,00	195 323	100,00

Tab. 3.2: **Základní charakteristiky turistického regionu Český ráj podle kruhů vymezení**

Zdroj: Otto (2005)

Pozn.: vymezení Českého ráje viz obr. 4.5; kapitola 4.2.

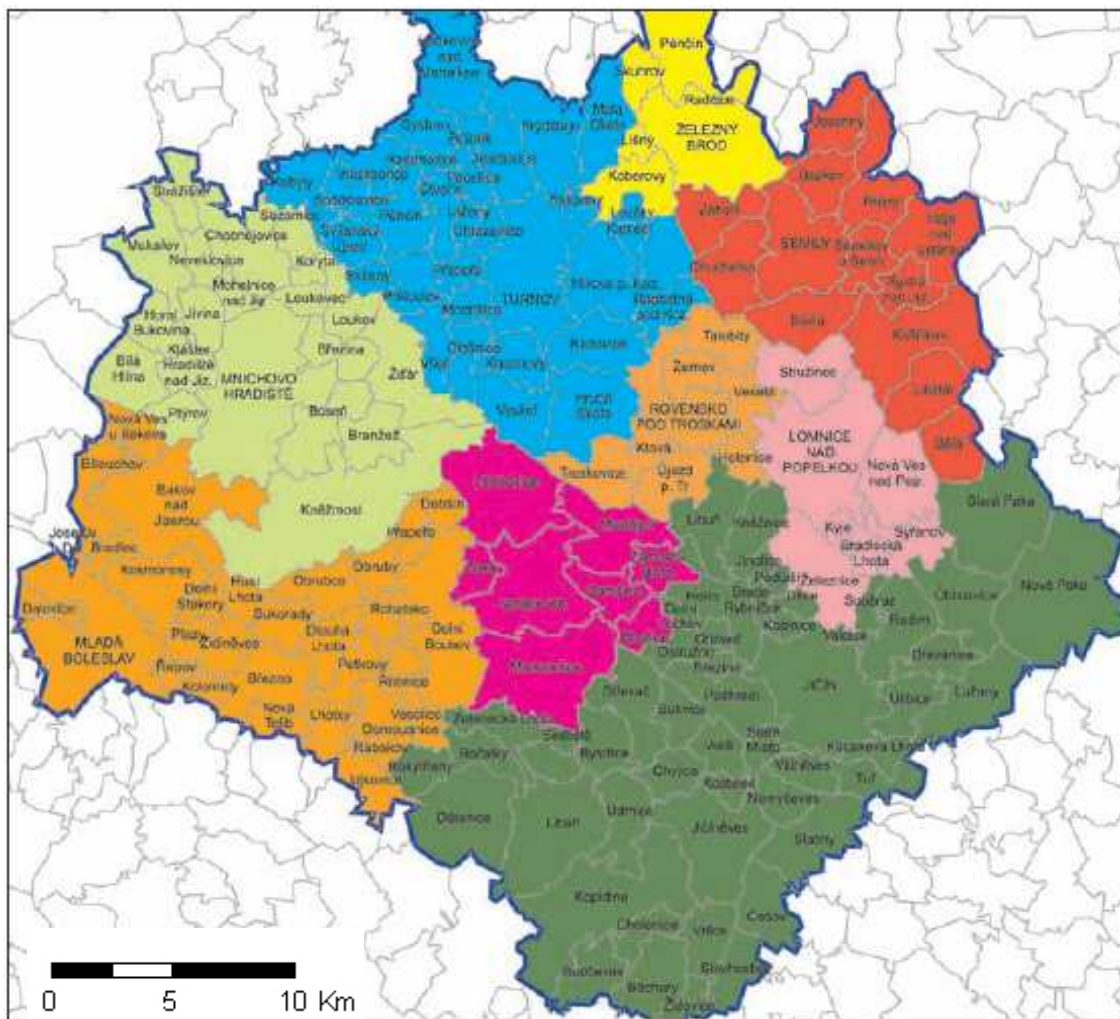
3.2. Český ráj v národním kontextu

Český ráj jako turistický region

Pravděpodobně první formální instituce nesoucí název Český ráj vznikla v souvislosti s institucionalizací turismu na přelomu 19. a 20. století. V roce 1919 byla založena podle nové organizační struktury Klubu českých turistů (KČT) župa Český ráj. Župa pod sebou zahrnovala místní odbory KČT od Českého Dubu po Jičín a od Mladé Boleslavi po Semily. Toto vymezení v sobě odráží tehdejší primární funkci území Českého ráje, tedy rekreaci, a přenáší toto pojmenování na široké zázemí významného turistického centra. Na druhou stranu v první polovině 20. století byl Český ráj jako turistická destinace ve stínu sousedních horských oblastí Jizerských hor a Krkonoš. Do popředí turistického zájmu se znovu dostává až během druhé světové války v reakci na nedostupnost horských oblastí. K další regionalizaci související s cestovním ruchem dochází až v 90. let 20. stol.

V roce 1999 Česká centrála cestovního ruchu (ČCCR) vymezila na území Česka 15 turistických regionů (příloha 7). V současné době jich je vymezeno 17 (příloha 5). ČCCR definuje turistický region jako území, pro něž je typický určitý druh cestovního ruchu, který jednotlivé prvky dané oblasti spojuje a sjednocuje a zároveň je odlišuje od ostatních regionů. Základem turistického regionu je existence produktů turistické nabídky a s nimi spojená zařízení a služby cestovního ruchu. Hlavním účelem vytvoření turistických regionů je

možnost řízení regionu a jeho ucelené prezentace na zahraničním i na domácím trhu (czechtourism.cz). ČCCR na svých stránkách (czechtourism.cz) propaguje volnost vymezení turistických regionů tak, aby hraniční obce měly možnost se samy do určité míry rozhodnout a prezentovat. Dále také tvrdí, že turistické regiony většinou nekorespondují s územně správním členěním státu. Bohužel realita je poněkud odlišná (příloha 5) a jako vhodnější se tedy jeví nižší řád rozdělení na turistické oblasti (příloha 6). Hodnocení tohoto rozdělení ale není předmětem této práce.

Obr. 3.4: **Turistický region Český ráj**

Zdroj: převzato ze Sdružení Český ráj (2008)

Pozn.: barvy na mapě rozlišují rozdělení území podle spádovosti obcí k turistickým informačním centrům.

Turistický region Český ráj má rozlohu téměř 1440 km², rozkládá se na území tří krajů a patří pod něj 178 obcí (obr. 3.4). Vnitřně jej lze rozdělit do tří zón (Srb 2002), z nichž první představuje jádro regionu zhruba odpovídající vymezení CHKO Český ráj. Druhá zóna představuje bezprostřední zázemí centrální části zajišťující pro jádro většinu obslužných funkcí. Třetí zónu tvoří

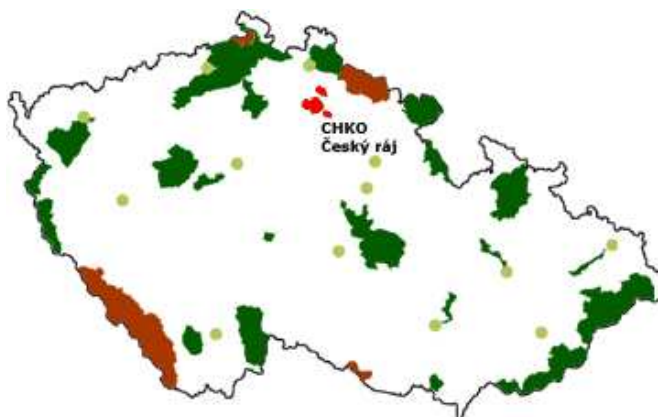
místa, která leží mimo Český ráj, ale která jsou s ním ve vzájemné interakci (Srb 2002). Jako oblastní organizace cestovního ruchu působí v regionu Sdružení Český ráj, které tedy představuje hlavní instituci v turistickém regionu. Sdružení slouží především jako koordinátor rozvojových akcí (cesky-raj.info). Členy Sdružení Český ráj jsou nejenom některé obce Českého ráje, ale také další právnické osoby se vztahem k regionu a cestovnímu ruchu. V symbolice Sdružení Český ráj se objevují opět stylizované Trosky (obr. 3.9), dále pak pohledy do krajiny často spojené se skalními věžemi a různými pamětihodnostmi. Vymezení turistického regionu je tedy jakýmsi návratem ke zdůrazňování rekreační funkce území oproti předchozímu nadměrnému využívání krajiny Českého ráje pro zemědělskou produkci.

Český ráj jako chráněná krajinná oblast

Druhým účelovým vymezením regionu Český ráj na národní úrovni je chráněná krajinná oblast (CHKO). CHKO Český ráj byla zřízena k 1. březnu 1955 jako první CHKO na našem území. Vyhlášení CHKO symbolizovalo snahu ochránit unikátní skalní města v reakci na rostoucí zájem domácích návštěvníků o tento region. Přesto v 50. a 60. letech 20. století šlo především o formální ochranu zajišťovanou dobrovolnými strážci. V této době ochrana území ustupovala do pozadí ekonomickým zájmům představovaným především zemědělskou produkcí a těžbou nerostných surovin (Šalda 1960). Vznik CHKO v současnosti upravuje zákon č. 114/1992 Sb. o ochraně přírody a krajiny. Podle něj lze za CHKO vyhlásit: „rozsáhlá území s harmonicky utvářenou krajinou, charakteristicky vyvinutým reliéfem, významným podílem přirozených ekosystémů lesních a trvalých travních porostů, s hojným zastoupením dřevin, popřípadě s dochovanými památkami historického osídlení“. Hlavní účelem vymezení CHKO je tedy ochrana nejen přírodního dědictví, ale především krajinného rázu. Dalším významným účelem je regulace (usměrňování) využívání území.

V současné době je CHKO Český ráj jednou z 25 CHKO vyhlášených na území Česka (obr. 3.5) a patří mezi ty nejvýznamnější a nejnavštěvovanější (ceskyraj.ochranaprirody.cz). Z obrázku 3.5 je patrné, že naprostá většina CHKO se nachází v periferních oblastech. Původní CHKO se rozprostírala na rozloze 92 km² a zahrnovala pouze část území Českého ráje. Snahy o rozšíření CHKO narážely na nejednotnost názorů aktérů a střety zájmu

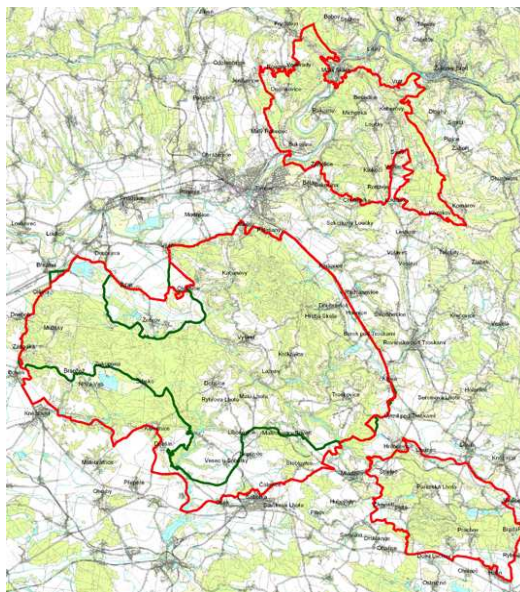
týkající se využití území. K rozšíření CHKO tak dochází až v roce 2002, kdy se rozloha chráněného území téměř zdvojnásobuje na 181 km² (obr. 3.6). Jedná se o nekompaktní území rozdělené do tří oblastí. Jedním z důvodů této roztržitosti je umožnění výstavby rychlostní komunikace R35. Instituční oporu získává CHKO Český ráj v roce 1975 vznikem Správy CHKO. Dnes je Správa CHKO Český ráj vykonavatelem státní správy ve svěřeném rozsahu nejen pro území CHKO, ale i pro několik dalších oblastí (např. Národní přírodní památku Bozkovské jeskyně). Hlavním symbolem CHKO Český ráj se stala dvojice čedičových suků se zříceninou hradu Trosky (obr. 3.9). Právě ty v sobě snoubí jak přírodní, tak lidský prvek v krajině a jsou tak „generalizovaným“ vyjádřením toho, co se CHKO Český ráj snaží chránit.

Obr. 3.5: **CHKO a Národní parky Česka**

Zdroj: upraveno podle ochranaprirody.cz

Pozn.: zeleně jsou zobrazeny CHKO, hnědě Národní parky.

Obr. 3.6: **Staré a nové vymezení CHKO Český ráj**

Zdroj: převzato z ceskyraj.ochranaprirody.cz

Pozn.: červeně jsou zobrazeny hranice CHKO z roku 2002, zeleně původní hranice z roku 1955.

Český ráj jako geopark

Kombinací obou účelů vymezení, tedy propagace regionu a ochrany krajinného rázu, je geopark UNESCO nesoucí taktéž název Český ráj. Pojem geopark neoznačuje kategorii chráněného území, ale je to spíše značka kvality území. Síť Evropských geoparků vznikla v roce 2000 a v současné době zahrnuje 37 regionů. Od roku 2004 je každý Evropský geopark zároveň zapsán na seznam Globální sítě geoparků UNESCO (těch je v současné době 66 a počet členů obou sítí velmi rychle narůstá). Síť Evropských geoparků sdružuje oblasti se vzácnými geologickými fenomény, které jsou esteticky působivé a mají vědeckou i vzdělávací hodnotou (europeangeoparks.com). Pro zapsání na seznam musí region splnit mnoho kritérií. Přihlíží se především ke kvalitě a vzácnosti území, k jeho kulturním hodnotám, ale také například ke kvalitě propagačních materiálů či počtu vědeckých prací s regionální tematikou. Velmi důležitou podmínkou je také zpracování koncepce udržitelného rozvoje. Ochrana geologického bohatství je jen jedním z cílů sítě geoparků vedle udržitelného rozvoje oblasti a vzdělávání. Účelem vymezení geoparku je dlouhodobé spojení ochrany přírody s vhodným a přiměřeným využitím území především pro turistiku (geoparkceskyraj.cz). Na seznam Evropských geoparků UNESCO byl Český ráj zapsán 5. 10. 2005. V červnu 2010 získává geopark Český ráj také nově vzniklý statut národního geoparku (mzp.cz).

Obr. 3.7: Geopark Český ráj

Zdroj: převzato z ochranaprirody.cz

Geopark Český ráj se rozkládá na území s téměř 700 km². Jeho území zahrnuje nejen oblasti skalních měst, ale také část Podkrkonoší. Geopark má zajistit především zvýraznění dalších zajímavých lokalit mimo CHKO Český ráj, rozvoj šetrných forem turistiky a eko-výchovných aktivit v regionu a v neposlední řadě také snadnější přístup k finančním prostředkům z evropských fondů (geoparkceskyraj.cz). Na vytvoření geoparku se podílelo mnoho místních aktérů, kteří pro administrativní činnost založili Obecně prospěšnou společnost Geopark Český ráj. Symbolem Geoparku Český ráj se stal opět prvek symbiózy kulturního a přírodního dědictví. Tentokrát se jedná o Pantheon, letohrádek vybudovaný na skalních útesech nad obcí Malá Skála (obr. 3.9).

3.3. Český ráj v regionálním kontextu

Český ráj ve strategických krajských dokumentech

Kraje ve svých strategických rozvojových dokumentech nevěnují Českému ráji příliš velkou pozornost. Většinou se o něm zmiňují v rámci analýzy kraje jako o chráněné krajinné oblasti, geoparku, případně turistickém regionu. Český ráj jako CHKO či geopark má v jednotlivých dokumentech poměrně stejné postavení. S Českým rájem jako turistickým regionem pracují především v rozvojových dokumentech Libereckého kraje. Podle kterých organizace a řízení cestovního ruchu v Českém ráji dlouhodobě úspěšně funguje (Liberecký kraj 2007). Zástupci jednotlivých institucí Českého ráje jsou také přizváni do různých pracovních skupin podílejících se na strategickém plánování v krajích (např. Centrum evropského plánování 2007).

Ani jeden z krajů však ve svých dokumentech nepřistupuje k zájmové oblasti jako celku a neřeší tak rozvoj tohoto území uceleně. Kraje nepřistupují uceleně ani ke své části zájmové oblasti. Královéhradecký kraj ve své části zájmové oblasti rozlišuje dvě rozvojové osy Hořice – Jičín – Liberecký kraj a Vrchlabí – Jičín – Středočeský kraj a jednu specifickou oblast Jičínsko (obr. 2.4). Všechny tyto územní celky jsou vymezeny i mimo zájmovou oblast směrem dále do Královéhradeckého kraje (Centrum Evropského plánování 2008). Podobně ke své části zájmové oblasti přistupuje také Liberecký kraj, který v oblasti rozlišuje hospodářsky slabé oblasti Semilsko a Podještědí. Tyto oblasti jsou součástí rozsáhlých hospodářsky slabých oblastí v kraji a jsou od sebe odděleny hlavní rozvojovou osou Praha – Liberec – Německo (Liberecký

kraj 2007). V rozvojových dokumentech Středočeského kraje je území hodnoceno na základě okresů (Středočeský kraj 2006). Středočeská část zájmové oblasti je tedy v rozvojových dokumentech brána jako součást okresu Mladá Boleslav.

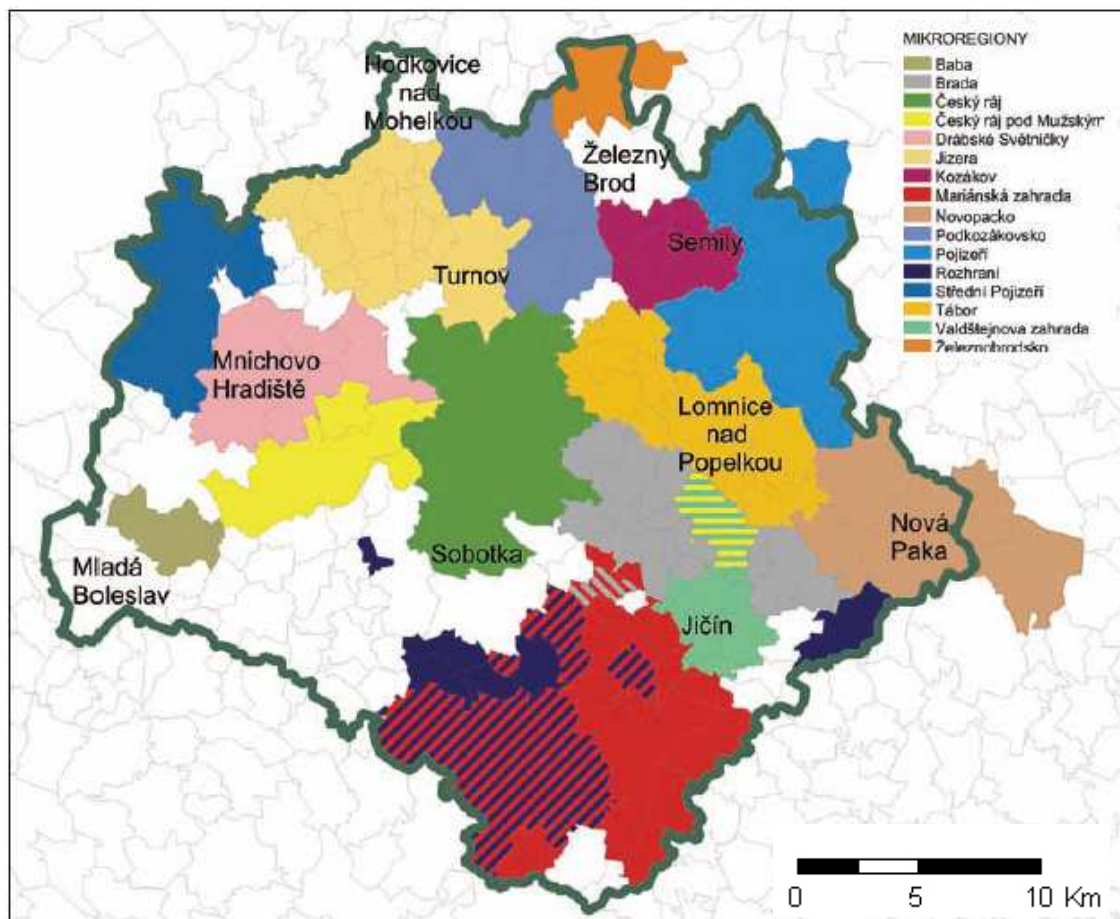
3.4. Český ráj v mikroregionálním kontextu

Český ráj jako účelové sdružení obcí

Obce vstupují do svazků s dalšími obcemi (v případě místních akčních skupin (MAS) i s dalšími subjekty) dobrovolně za účelem prosazování určitého společného zájmu. Dříve převládalo zakládání účelově monotematických sdružení obcí (např. kvůli vybudování kanalizace). V současné době je hlavním deklarovaným cílem většiny mikroregionálních sdružení obcí (mikroregionů) spolupráce na rozvoji území. Vznik MAS je ovlivněn programem Leader a tedy motivován přístupem k „evropským“ finančním prostředkům (Šafářová, Škrabal 2008). MAS jsou oproti mikroregionům většími celky. Působí však na stejném území a jsou často propojeny organizační a funkční strukturou managementu rozvoje. Na území turistického regionu Český ráj v současné době alespoň okrajově zasahuje 7 MAS a 16 mikroregionů (obr. 3.8). Všechny mikroregiony jako svůj účel deklarují koordinaci a spolupráci na celkovém rozvoji regionu, který většinou doplňují o spolupráci na ochraně životního prostředí a propagaci regionu pro cestovní ruch. Otázkou zůstává, do jaké míry jsou tyto svazky funkčními a aktivními celky. Většina sdružení obcí se ztotožňuje s tradicí Českého ráje. Symbolický tvar těchto regionů se pak zakládá na přírodních motivech (hory, řeky). V okolí Jičína se přidává historický a především krajinný motiv (např. mikroregion Valdštejnova zahrada). Na okrajích turistického regionu dochází k přidružování obcí k mikroregionům odkazujícím na tradici okolních celků (např. Podkrkonoší). Zvláštním případem je mikroregion Rozhraní (oblast Dětenic a Kopidlno), který se explicitně nikam nepřirazuje. Jako by již samotný název říkal, že se cítí být na „rozhraní“ mezi významnějšími celky, ale nepatří ani do jednoho.

Přímo v názvu se k Českému ráji hlásí jeden mikroregion a dvě MAS. Do mikroregionu Český ráj jsou zapojeny obce z území jižní „historické“ části CHKO a jejího nejbližšího okolí. V symbolice mikroregionu se objevují především Trosky, skalní města a zámek Hrubá skála. MAS Český ráj a Střední Pojizeří je ve své podstatě spojení dvou mikroregionů Českého ráje

a Středního Pojizeří. V symbolickém tvaru se odráží spojení přírodní složky s lidským výtvozem (obr. 3.9). Posledním sdružením je MAS Brána do Českého ráje, která v sobě sdružuje obce v okolí Jičína, ale i Nové Paky a Lázní Běláhoř. Tvoří tak přechod mezi Českým rájem a Podkrkonoším.

Obr. 3.8: **Mikroregiony na území turistického regionu Český ráj**

Zdroj: převzato ze Sdružení Český ráj (2009)

3.5. Shrnutí: regionální identita Českého ráje

Regionální identita se zakládá na propojení tří tvarů regionu: územního, symbolického a institucionálního (Paasi 1986). Na základě diskurzu Českého ráje můžeme nyní jednotlivé tvary shrnout a pokusit se popsat regionální identitu regionu Český ráj.

Diskurz územního tvaru Českého ráje je poměrně různorodý. Obecně můžeme v regionu vymezit troje volné hranice (příloha 8). První vymezení představuje „jádro“ Českého ráje. Nemusíme ho chápat pouze ve smyslu „historické“ jádro (Hruboskalsko), ale lze jej popsat jako trojúhelníkovou oblast spojující hlavní skalní oblasti: Maloskalsko na severu, Příhrazské skály na západě a Prachovské skály na východě. Tato oblast v podstatě odpovídá propojenému

území CHKO Český ráj a je z přírodního, krajinného, ale i kulturně-historického hlediska nejcennější. Měla by tedy být hlavním předmětem ochrany. Střední vymezení lze ohraničit spojnici měst Mnichovo Hradiště, Sobotka, Jičín, Lomnice nad Popelkou, Železný Brod, vrchu Kopanina a zámku Sychrov. Tato varianta doplňuje jádrovou skalní oblast o města v zázemí. Sama o sobě je turisticky atraktivní a rozšiřuje nabídku přírodních zajímavostí regionu především o kulturní a historickou složku. Zhruba takovému vymezení se v rámci diskurzu objevuje nejčastěji. Poslední nejširší vymezení přibližně odpovídá současným hranicím turistického regionu Český ráj, které lze popsat spojnici měst Mladá Boleslav, Kopidlno, Nová Paka, Semily, Hodkovice nad Mohelkou a Mnichovo Hradiště. Jedná se o velmi širokou a různorodou oblast, která má sloužit především jako alternativa k turisticky přeplněnému jádru a může alespoň částečně profitovat z dobrého jména regionu pro svůj rozvoj.

Institucionální tvar regionu je poměrně dobře vyvinutý a velmi variabilní. V regionu např. působí vlastní internetová televize či noviny. Řídící instituce lze rozdělit podle jejich primárních funkcí do dvou hlavních skupin, které se na vzájem doplňují. První skupina se stará především o řízení a koordinaci rozvojových aktivit v oblasti. Většina institucí této skupiny klade důraz na cestovní ruch. Hlavní funkcí druhé skupiny institucí je ochrana krajinné a přírodní složky regionu.

Nejjednodušší je symbolický tvar regionu. Symbolika v naprosté většině odkazuje na harmonické splynutí přírodní a kulturní složky krajiny. Toto splynutí v sobě zahrnuje jak přírodní jedinečnosti a krásy (např. skalní města, lesy, rybníky), tak kulturně-historické památky (např. hrady, zámky, roubenky) odrážející se v krajinném rázu regionu. Z historického hlediska odkazuje symbolika Českého ráje nejčastěji na postavu Albrechta z Valdštejna, významného českého vojevůdce. Nejzobrazovanějším symbolem je zřícenina hradu Trosky (obr. 3.9), která je krásnou ukázkou oné harmonie lidské činnosti (zřícenina hradu ze 14. stol) a přírodní jedinečnosti (dva čedičové suky tyčící se nad okolní krajinou). Navíc její výrazné panorama je v Česku, a pravděpodobně i ve světě, unikátní a nezaměnitelné. Mezi další významné symboly oblasti patří skalní město a zámek Hrubá Skála a mýty opředený vrch Kozákov.

Důležitou složkou regionální identity je regionální vědomí obyvatel (Paasi 1986). V další kapitole se proto zaměříme mimo jiné na to, do jaké míry se výše uvedené prvky regionální identity odráží ve vědomí lidí.

Obr. 3.9: **Symbolika vybraných regionálních institucí Českého ráje**

Pozn.: z obrázku je patrná dominance symbolu zříceniny hradu Trosky.

4. Český ráj ve vědomí obyvatel a návštěvníků

4.1. Terénní výzkum

Hlavním smyslem terénního výzkumu je potvrzení regionální identity Českého ráje a jednotlivých jejích prvků ve vědomí obyvatel a návštěvníků oblasti. Dále bychom měli s jeho pomocí zjistit různé identity, ke kterým se obyvatelé a návštěvníci oblasti hlásí. Regionální identita je vždy z velké části individuální záležitostí, a proto ji lze jen velmi obtížně zjišťovat a posuzovat pomocí „objektivních“ (statistických) metod. Použitím statistických metod při výzkumu regionální identity se zabývá např. Kuldová (2005b). S pomocí statistických metod lze zjišťovat např. míru sounáležitosti obyvatel s územím, ale i tyto výsledky je dále nutné doplnit informacemi získanými pomocí kvalitativního výzkumu (Kuldová 2005b). Proto jsme se pro náš výzkum rozhodli použít tři kvalitativní, původně sociologické metody výzkumu (Havlíček, Chromý 2001): konstrukci mentální mapy, dotazníkové šetření a řízený rozhovor.

Terénní výzkum proběhl v několika částech od srpna 2009 do března 2010 a navazoval na pilotní dotazníkové šetření, které se uskutečnilo v červnu a červenci 2009. Pilotní šetření mělo za cíl ověřit srozumitelnost formulací otázek a schopnost respondentů odpovídat na otevřené otázky. Zúčastnilo se ho 31 respondentů.

Konstrukce mentální mapy

Mentální mapa byla součástí dotazníkového šetření mezi starosty a učiteli základních škol a zároveň byla součástí řízených rozhovorů s krajskými úředníky (viz níže). Konstrukce mentální mapy byla vybrána jako nejvhodnější metoda pro zjištění představ obyvatel zájmového území o územním tvaru Českého ráje a zároveň pro zjištění, do jaké míry se ve vědomí obyvatel odráží různě široká vymezení Českého ráje. Celkem se vrátilo a bylo vyhodnoceno 126 vyplněných mentálních map.

Pro relativní náročnost konstrukce a vyhodnocení mentální mapy byli jako respondenti vybráni pouze starostové a učitelé, tedy aktéři, kteří ze své funkce mají vliv na regionální vědomí obyvatel, ať již prostřednictvím procesu vzdělávání či podílením se na utváření regionální identity obce. Jsme si vědomi omezené vypovídací hodnoty výsledků související s vybranou cílovou skupinou aktérů. Lze předpokládat, že díky větší informovanosti a většímu přehledu

o vazbách v území aktérů bude výsledné vymezení o něco širší než v případě zahrnutí všech respondentů.

Dotazníkové šetření

Dotazníkové šetření bylo klíčovou částí terénního výzkumu. Bylo zaměřeno na 4 skupiny respondentů: obyvatelé, návštěvníci, starostové a učitelé základních škol. Celkem se podařilo získat 196 vyplněných dotazníků. Poměrné rozdělení dotazníků mezi kraje a vymezení Českého ráje zobrazuje tabulka 4.1. Pokud toto rozložení porovnáme s rozložením obyvatel (tab. 3.1; tab. 3.2) a přihlédneme-li k odchylce, kterou způsobuje zahrnutí početně silné Mladé Boleslavi, zjistíme, že rozdělení se poměrně shodují. Největším problémem se může zdát mírná dominance Libereckého kraje. Ta ale není na škodu, protože se v Libereckém kraji nachází větší část jádrového a středního vymezení Českého ráje.

Kraje	Počet dotazníků	
	n	%
Královéhradecký	44	22,45
Liberecký	116	59,18
Středočeský	36	18,37
Vymezení		
Jádrové	42	21,43
Střední	78	39,80
Vnější	75	38,27
Celkem	196	100,00

Tab. 4.1: **Celkový počet dotazníků podle krajů a kruhů vymezení Českého ráje**

Zdroj: terénní výzkum

Pozn.: vymezení Českého ráje viz obr. 4.5; kapitola 4.2.

Od srpna do listopadu 2009 probíhal sběr dotazníků mezi obyvateli a návštěvníky oblasti. Dotazníky jsme získávali prostřednictvím osobního rozhovoru a zanecháním dotazníků ve všech turistických informačních centrech a také v několika pobytových rekreačních zařízeních. Snažili jsme se o rovnoměrné pokrytí celého regionu s důrazem na kraje a tři vymezení Českého ráje. Takto koncipovaný terénní průzkum narážel na několik problémů. V první řadě se jedná o poměrně malou návratnost dotazníků z rekreačních zařízení a turistických center. Možná trochu překvapivě tvořili naprostou většinu respondentů v turistických informačních centrech obyvatelé města, v němž se informační centrum nacházelo. Dalším problémem byla

absence rekreačních zařízení a informačních center ve vnějším kruhu Českého ráje. V tomto nejširším vymezení se navíc většina návštěvníků pohybuje pomocí aut, čímž se velmi ztěžuje osobní kontakt s nimi. Proto naprostá většina (přes 90 %) dotazníků od návštěvníků byla získána v jádrovém a středním vymezení Českého ráje, a tudíž v Libereckém kraji (přes 80 %), kam větší část (cca 70 %) těchto dvou vymezení spadá.

Kraj	Učitelé					Starostové		
	počet škol	odpovědělo	odezva (%)	počet dotazníků	návratnost (%)	počet obcí	odpovědělo	návratnost (%)
Královéhradecký	8	6	75,00	24	60,00	63	10	15,87
Liberecký	12	11	91,67	51	85,00	64	14	21,88
Středočeský	7	5	71,43	24	68,57	51	5	9,80
Vymezení								
Jádrové	2	2	100,00	10	100,00	17	6	35,29
Střední	10	9	90,00	37	74,00	63	13	20,63
Vnější	15	11	73,33	52	69,33	98	10	10,20
Celkem	27	22	81,48	99	73,33	178	29	16,29

Tab. 4.2: **Návratnost dotazníků podle krajů a kruhů vymezení Českého ráje**

Zdroj: Otto (2005); terénní výzkum

Pozn.: vymezení Českého ráje viz obr. 4.5; kapitola 4.2.

Třetí skupinu respondentů tvořili učitelé základních devítiletých škol. Terénní šetření mezi učiteli proběhlo od prosince 2009 do února 2010. Učitelé základních škol byli vybráni jednak jako aktéři veřejného života, ale také proto, že vzhledem k rozmístění škol v regionu bylo potřeba do dotazníkového šetření zahrnout co nejvíce škol a nebylo v našich možnostech rozdat dotazníky mezi všechny rodiče žáků 9. tříd tak, jak činí jiní autoři (např. Osoba 2008). Dotazníky byly zaslány do škol poštou. Obeslány byly všechny devítileté základní školy v regionu. Pokud v některém městě bylo více devítiletých škol, pak byla vybrána pouze jedna z nich. Celkem bylo obesláno 27 škol. Na každou školu bylo zasláno 5 dotazníků, které měly být rozděleny mezi učitele zeměpisu, dějepisu, občanské výchovy, učitele prvního stupně a ředitele školy. Dotazníky byly na školy poslány ve dvou vlnách. V první obdržely dopis všechny školy, ve druhé pouze ty, které neodpověděly v první vlně. Po dvou vlnách se vrátily dotazníky z celkem 22 škol (přibližně 80 %) a celkem se vrátilo přes 70 % dotazníků (tab. 4.2).

Od ledna do března 2010 proběhl terénní výzkum mezi starosty obcí regionu (poslední skupinou respondentů). Vzhledem k velkému počtu obcí jsme zvolili zaslání dotazníku prostřednictvím emailu. Emailovou schránku jsme získali pro 176 ze 178 obcí regionu. Dotazník byl opět zaslán ve dvou vlnách, přičemž druhá vlna směřovala opět jen ke starostům, kteří nereagovali na první email.

Celkem se vrátilo jen velmi málo dotazníků (přibližně 16 %; tab. 4.2). Vzhledem k velmi nízkému počtu vrácených dotazníků ve druhé vlně jsme se rozhodli potřeť starosty neobesílat.

Popis dotazníku

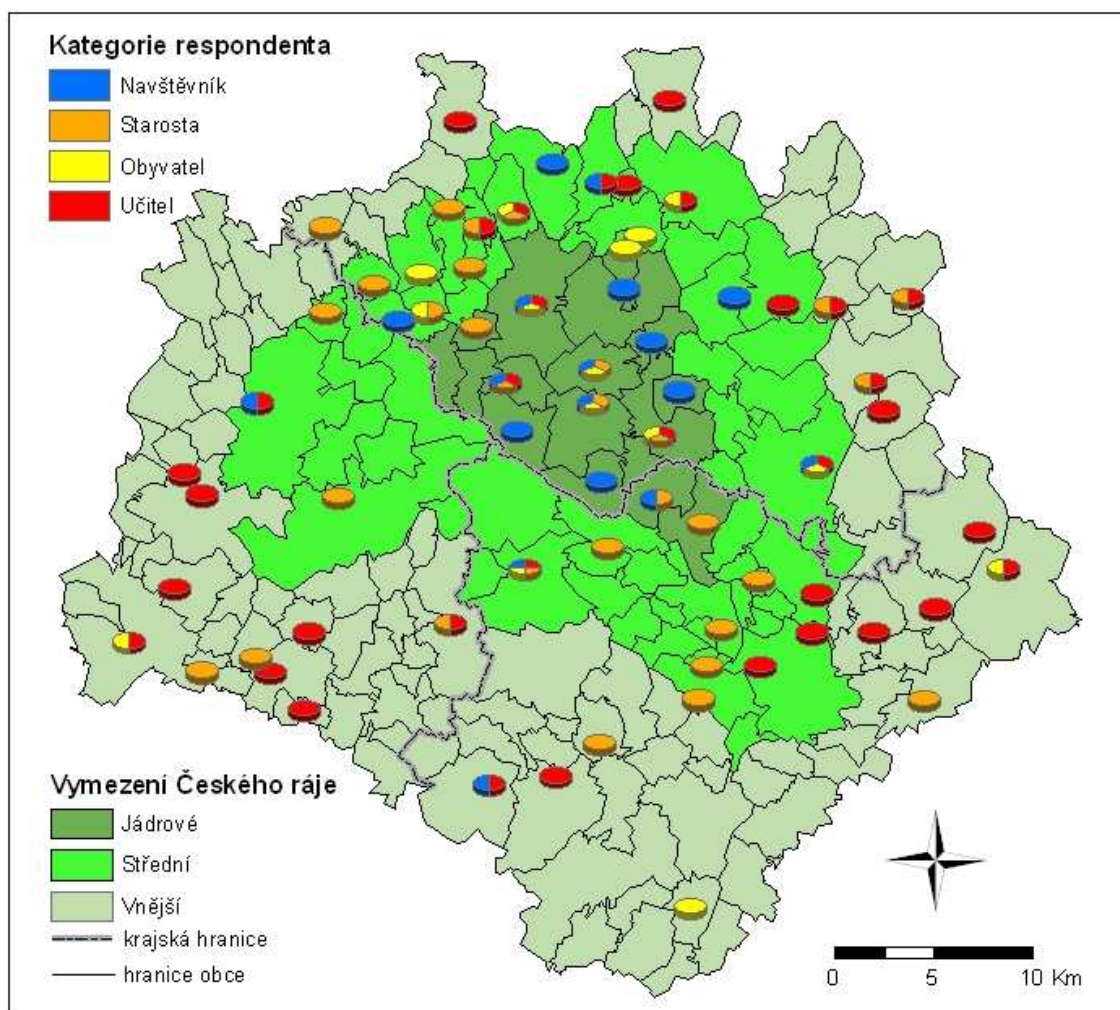
Dotazník (příloha 3) byl koncipován tak, aby sloužil k naplnění cílů práce a zodpovězení výzkumných otázek, ale zároveň aby navazoval na další šetření regionální identity provedená např. v rámci prací Štětinová (2006), Skála (2007) či Osoba (2008). Dotazník byl dále koncipován tak, aby byl pro všechny zájmové skupiny shodný. Dotazník obsahuje 14 otázek na třech stranách. Otázky dotazníku byly rozděleny do pěti skupin: řádovostní identifikace respondenta, název oblasti, prvky a hodnoty oblasti, vztahy v oblasti a charakteristika respondenta. Otázky byly řazeny tak, aby odpověď na jednu otázku co nejméně ovlivňovala odpověď na jinou otázku téže skupiny.

Popis datového souboru

Na většinu otázek odpověděli všichni respondenti. Respondenti nejvíce vynechávali odpověď na otázku číslo 5: „V čem je oblast specifická?“ (19 %) a na otázku číslo 1b: „Má oblast podle Vás tradiční nebo oficiální název?“ (17 %). Na zbylé otázky týkající se názvu oblasti odpovídalo přes 95 % respondentů. Na otázku číslo 2: „Co jsou hlavní symboly oblasti?“ neodpovědělo více než 10 % respondentů. Více než 40 % nevyužilo možnosti vícenásobné odpovědi na tuto otázku a pouhá čtvrtina respondentů jmenovala tři symboly.

Rozložení datového souboru podle místa bydliště respondenta (resp. pořízení dotazníku) zobrazuje obrázek 4.1 a tabulka 4.1. Vzhledem k metodice sběru a rozdílné návratnosti dotazníků tvoří přibližně 50 % souboru učitelé. Zbylé tři skupiny jsou zastoupeny rovnoměrně. Díky tomu je možné očekávat větší zastoupení žen v datovém souboru. Podíl žen (55 %) je opravdu o něco málo vyšší než v populaci regionu, ale mnohem méně, než jsme očekávali. Dominanci učitelek (71 %) totiž vyrovnává dominance mužů starostů (79 %). Také rozložení datového souboru podle věku je mírně zkresleno ve prospěch věkových kategorií 31-45 a 46-60 let oproti rozložení v populaci regionu.

Poslední kategorii tvoří vztah k území. Zde naprosto logicky k metodice sběru dotazníků převládá počet osob žijících v území trvale (75 %). Návštěvníci oblasti tvoří celkem 15 % souboru s tím, že zastoupení těch, co vyjádřili trvalejší vztah k oblasti, a těch, co jsou v ní poprvé, je rovnoměrné. Poslední skupinou jsou tzv. „chataři“ a „chalupáři“. Fenomén druhého bydlení je v regionu Český ráj velmi rozšířeným a důležitým jevem. „Chataři“ a především „chalupáři“ se významně podílí na tvorbě a reprodukci identity regionu (Fialová, Vágner 2005). Zde spatřujeme největší nedostatek datového souboru, neboť tato kategorie respondentů tvoří pouze 10 % souboru. Navíc celá polovina z nich obývá objekt druhého bydlení ve vnějším vymezení Českého ráje, a to většinou na samotném okraji zájmového území. U těchto respondentů lze tedy předpokládat tříštění identity mezi sousední celky. Nebude tak možno dostatečně ověřit předpoklad, že „chalupáři“ jsou významnými nositeli identity Českého ráje.

Obr. 4.1: **Místo původu dotazníků podle kategorie respondenta**

Zdroj: terénní výzkum

Pozn.: vymezení Českého ráje viz kapitola 4.2.

Řízené rozhovory

Řízené rozhovory se zástupci krajských úřadů se uskutečnily v únoru a březnu 2010. Řízené rozhovory byly vybrány k doplnění informací týkajících se především vztahů v oblasti, a to z vnějšího pohledu. Na každém krajském úřadě byl proveden jeden řízený rozhovor. Na Libereckém a Královéhradeckém krajském úřadě jsme hovořili s více úředníky, neboť námi oslovení úředníci se necítili kompetentní pro zodpovězení všech otázek.

Řízené rozhovory byly členěny do tří tematických částí: území turistického regionu spadající pod příslušný kraj, území turistického regionu Český ráj jako celku a spolupráce mezi kraji. V první části jsme se ptali především na přístupy jednotlivých krajů k území, na jejich vize rozvoje a případné konkrétní plány. Druhá část byla zaměřena na postavení turistického regionu Český ráj mezi ostatními turistickými regiony, kvalitu jeho vymezení a vnímané hrozby území. Ve třetí části nás zajímal vedle kvality a forem různých druhů spolupráce také přístup kraje k turistickým regionům jako platformě pro spolupráci. Otázky také směřovaly na pokus ohodnocení aktivity místní samosprávy v oblasti Českého ráje.

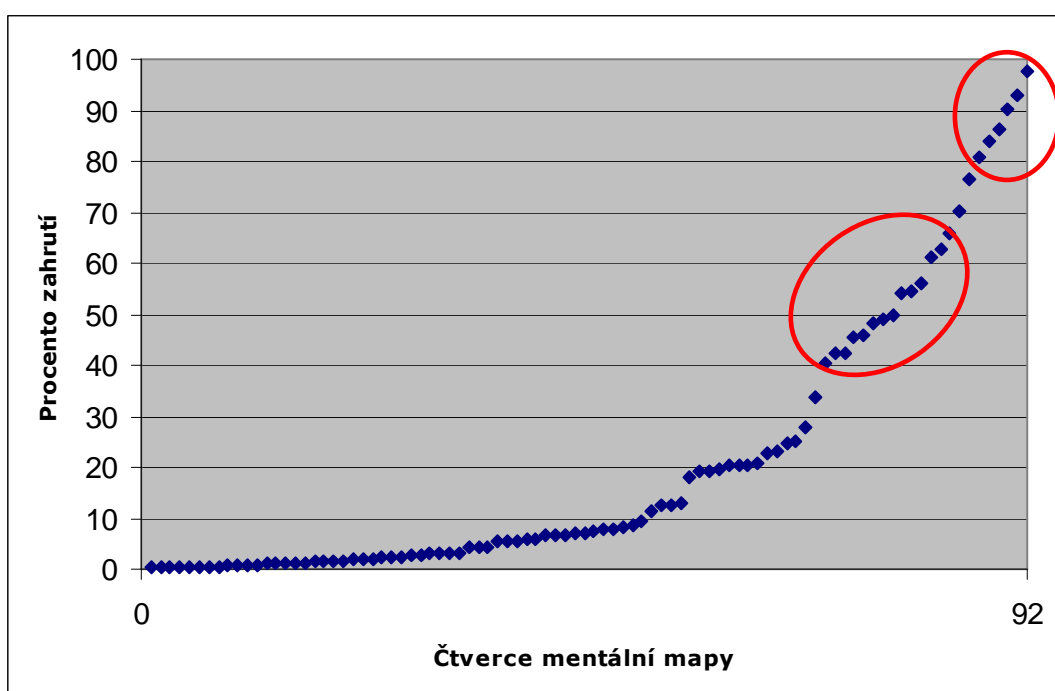
4.2. Regionální identita obyvatel Českého ráje

Územní tvar

V kapitole 3.5 jsme na základě diskurzu vymezili troje volné hranice Českého ráje (příloha 8). V této části se pokusíme pomocí analýzy mentálních map nalézt podobné hranice ve vědomí obyvatel Českého ráje. Zajímá nás, zda se tyto hranice budou s těmi podle diskurzu? Obsáhnou hranice ve vědomí obyvatel celý turistický region Český ráj? Podaří se potvrdit předpoklad, že lidé budou vymezovat Český ráj „excentricky“ směrem ke svému bydlišti?

Mentální mapy jsme vyhodnotili pomocí čtvercové sítě (kapitola 1.3.). Po zjištění hodnot jednotlivých čtverců jsme tyto hodnoty vynesli do grafu (obr. 4.2) a určili kategorie pro jednotlivá vymezení. V grafu (obr. 4.2) jsou patrné určité shluky hodnot. První shluk je mezi 80 a 100 %. Druhý pak mezi 40 a 60, resp. 66 %. Tyto dva shluky můžeme považovat za první dvě kategorie. Úsek mezi nimi obsahuje dvě hodnoty, které můžeme ponechat jako přechodné. Další shluk je přibližně mezi 15 a 25 %. Tento shluk již ale nestačí na samostatné vymezení, a proto ho přidáme ke zbytku, který tak tvoří třetí

kategorii. Ještě je potřeba vyloučit ojedinělá příliš široká vymezení. Při detailnějším pohledu na nízké hodnoty, které nejsou z obrázku 4.2 dostatečně patrné, objevíme ještě jednu hodnotovou mezeru přibližně mezi 3 a 5,5 %. Máme tedy spodní hranici třetí kategorie. Abychom ale nevynechávali příliš mnoho hodnot, zvolíme ještě jednu přechodnou kategorii mezi 2,5 a 5,5 %. Obrázek 4.4 podává přehled kategorií a zároveň slouží jako legenda pro obrázek 4.3. Překreslení hranic však nejde brát čistě podle kategorií čtverců ani pomocí poměru, ale je třeba brát zřetel také na okolní hodnoty. Je tedy nutno zdůraznit, že výsledné hranice jsou jakýmsi možným „ostrým“ zápisem jinak „volných“ hranic.

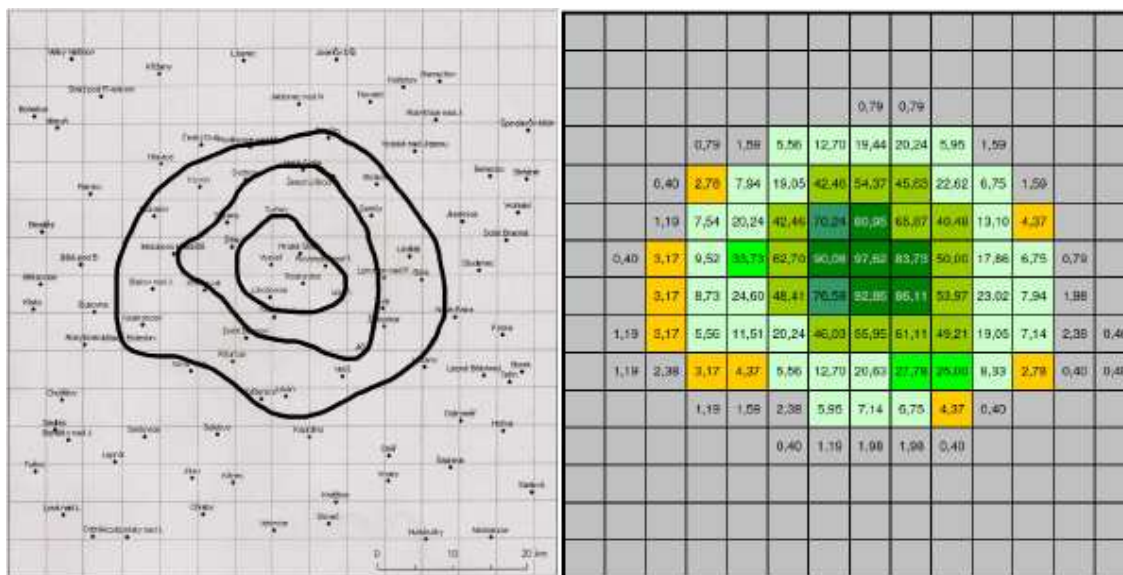
Obr. 4.2: **Shluky čtverců mentální mapy podle procenta zahrnutí**

Zdroj: terénní výzkum

I v regionálním vědomí obyvatel se nám podařilo identifikovat tři různě široká vymezení regionu Český ráj (obr. 4.3). Nejuzší vymezení zahrnuje do své mentální mapy Českého ráje prakticky většina respondentů. Pojmenujme proto toto vymezení jako „jádro“ Českého ráje. Toto vymezení zahrnuje celé „historické“ území Českého ráje tak, jak ho popsal Prýl (1887). Toto vymezení je užší než vymezení jádrové oblasti na základě diskurzu (příloha 8). Rozdíl je především v nezahrnutí oblastí Příhradzských skal, Drábských světniček a třetí části CHKO v okolí obce Malá Skála a vrchu Kozákov.

Střední vymezení zahrnuje oblasti, které byly v mentálních mapách zahrnuty přibližně z 50 %. Lze je popsat jako přibližně trojúhelníkovou oblast mezi

Mnichovým Hradištěm, Jičínem a Malou Skálou. Toto vymezení se významně shoduje se středním vymezením na základě diskurzu Českého ráje, v rámci kterého bylo toto vymezení nejčastější. Takto vymezená oblast tedy nejlépe vystihuje Český ráj jako region. Tento fakt potvrzuje také obrázek 4.9, který dokumentuje, že nejvíce se respondenti dotazníkového šetření hlásí k identitě Českého ráje právě v jádrovém a středním vymezení.

Obr. 4.3: **Mentální mapa Českého ráje**

Zdroj: terénní výzkum

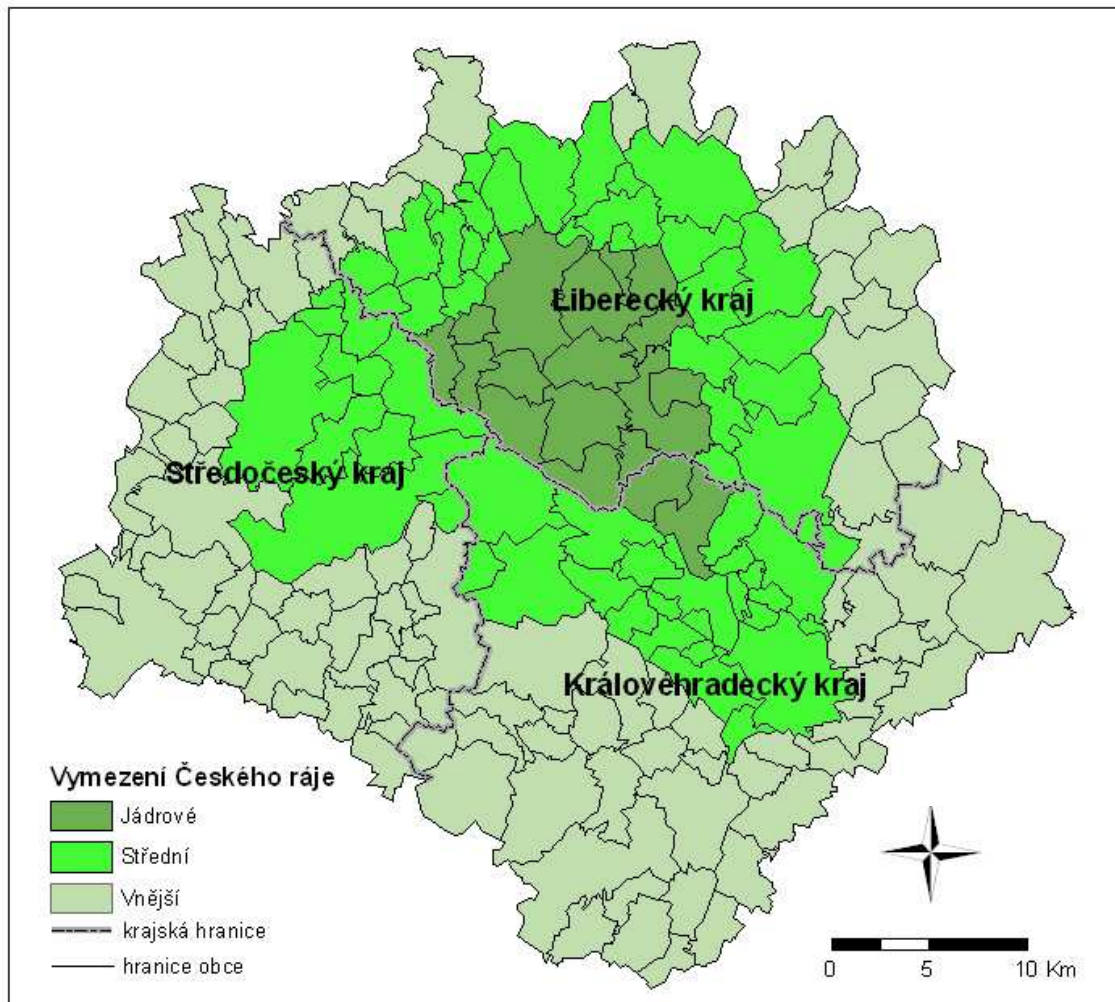
Vymezení	
< 2,5	Vynechává se
2,5 - 5,49	1. přechodné
5,5 - 24,99	Vnější
25 - 39,99	2. přechodné
40 - 65,99	Střední
66 - 79,99	3. přechodné
80 +	Jádrové

Obr. 4.4: Kategorie pro vyhodnocení mentální mapy

Pozn.: viz obr. 4.3.

Třetí nejvolnější vymezení přibližně odpovídá vymezení turistického regionu Český ráj. Pouze v jižní části (okolí Kopidlno) je toto vnější vymezení o něco užší. Tato část je geometricky nejvíce vzdálenou oblastí od jádra Českého ráje a je poměrně velmi málo atraktivní pro cestovní ruch. Územní tvar turistického regionu Český ráj má tedy zastání ve vědomí obyvatel, i když jen slabé.

Jednotlivé „volné“ hranice vymezené na základě diskurzu a na základě vědomí obyvatel se poměrně shodují. Obrázek 4.5 kombinuje oba dva přístupy. Pro usnadnění další práce s tímto rozdělením Českého ráje jsme překreslili výsledné „volné“ hranice podle administrativních hranic obcí.

Obr. 4.5: **Vymezení Českého ráje**

Pozn.: syntéza vymezení na základě diskurzu Českého ráje (příloha 8) a mentálních map respondentů (obr. 4.3) podle administrativních hranic obcí.

Do jaké míry ovlivňuje místo bydliště respondenta jeho vnímání regionu Český ráj jsme se pokusili ověřit sledováním „excentricity“ vymezení směrem k místu bydliště. Typický příklad „excentrického“ zakreslení zobrazuje příloha 4. Z celkového souboru 122 mentálních map (bez map krajských úředníků), vykazovaly „excentricitu“ přibližně dvě třetiny map. V tomto čísle jsou ovšem zahrnuty i mentální mapy respondentů bydlících v samotném jádře území, u kterých se dá jen stěží rozlišit mezi „excentricitou“ a prostým zahrnutím svého bydliště jako tradiční součásti Českého ráje. Proto jsme zanedbali mapy těch, kteří bydlí v rámci jádrového vymezení. Na druhou stranu se respondenti v okrajových částech zájmového území často hlásí k sousedním územím

a nemají tudíž potřebu rozšiřovat území Českého ráje směrem ke svému bydlišti. Proto jsme v dalším výpočtu vynechali i mapy respondentů, jejichž bydliště se ve výsledné mentální mapě (obr. 4.3) nedostalo ani do vnějšího vymezení. Počet hodnocených dotazníků se tak snížil téměř o polovinu, ale podíl „excentrických“ vymezení narostl na více než 70 %. Vliv „excentricity“ vymezení lze tedy pozorovat téměř u tří ze čtyř mentálních map. Podařilo se nám tak potvrdit předpoklad, že subjektivní vymezení regionu Český ráj bude ovlivněno místem bydliště respondenta, a to rozšířením směrem k místu bydliště.

Institucionální tvar

Odraz institucionálního tvaru ve vědomí lidí se těžko zjišťuje otázkami v dotazníku, neboť instituce nejsou individuální povahy. Lze tedy spíše zjišťovat vztah lidí k jednotlivým regionálním institucím. A i tento vztah je lepší zjišťovat na základě pozorování a rozhovorů, než na základě přímé otázky: „Jaký je Váš vztah k...?“. Přesto byly tyto otázky součástí dotazníku (otázka 9c - 9e) a vztahovaly se obecně k samosprávním a správním, k rozvojovým a k památkářským a ochranářským institucím s možností ohodnocení škálou 1 (pozitivní vztah) až 5 (negativní vztah). Na každou otázku vyjádřila neutrální vztah (3) téměř vždy přibližně polovina respondentů. Český ráj je region spojovaný především s přírodními krásami a romantickou krajinou, lze tedy předpokládat kladnější vztah k památkářským a ochranářským institucím. Tento kladnější vztah lze očekávat především u návštěvníků, protože zájmy památkářů a ochranářů a zájmy obyvatel se mohou v některých případech dostat do střetu (např. výstavba v chráněných oblastech), který může mít vliv na hodnocení. V této části práce se zaměřujeme pouze na Český ráj, proto budeme pracovat pouze s těmi dotazníky, které zmiňovaly Český ráj alespoň v jedné variantě názvu oblasti (otázka 1a, 1b, 7). Těch bylo celkem 104.

Výsledky jsou zobrazeny v tabulce 4.3. Celková průměrná známka vztahu k památkářským a ochranářským institucím je skutečně o něco málo nižší než u zbylých dvou kategorií. Nejkladnější vztah k památkářským a ochranářským institucím vyjádřili podle očekávání návštěvníci. Snížené hodnoty u obyvatel regionu však nejsou ve prospěch negativního, ale spíše neutrálního hodnocení. Ve vztahu k správním a samosprávním celkům

zastávají turisté, ale i obyvatelé, více méně neutrální postoj. Starostové vyjadřují spíše kladný vztah k oběma kategoriím. Pokud přihlídneme i k osobním zkušenostem získaným na základě rozhovorů při terénním průzkumu, lze obecně konstatovat, že nejsilněji se ve vnímání respondentů odráží instituce spojené s ochranou přírody a památek, zastoupených především CHKO Český ráj.

Institute	Vztah k institucím									
	Průměrná známka	Obyvatelé			Starostové			Turisté		
		Kladný (%)	Neutrální (%)	Záporný (%)	Kladný (%)	Neutrální (%)	Záporný (%)	Kladný (%)	Neutrální (%)	Záporný (%)
správní a samosprávní	2,87	24,56	54,39	21,05	73,68	15,79	10,53	11,11	74,07	14,81
rozvojové	2,85	26,32	59,65	14,04	52,63	36,84	10,53	11,11	81,48	7,41
památkářské a ochranné	2,51	43,86	47,37	8,77	47,37	31,58	21,05	62,96	29,63	7,41

Tab. 4.3: **Vztah respondentů k institucím Českého ráje**

Zdroj: terénní výzkum

Pozn.: zahrnuto 104 respondentů, kteří uvedli odpověď Český ráj, alespoň na jednu z otázek číslo 1a, 1b nebo 7 dotazníku, z toho 58 obyvatel, 19 starostů a 27 turistů.

Symbolický tvar

Český ráj se prezentuje navenek jako velmi atraktivní turistická oblast, která láká turisty na vysokou koncentraci památek a přírodních krás. Navíc je Český ráj velmi často vnímán v jádrovém vymezení (viz výše), které je spojováno s CHKO Český ráj. Lze tedy předpokládat, že v symbolickém tvaru bude převládat přírodní složka, představovaná především skalními městy, a různé kulturně-historické památky (hrady, zámky), z nich pak nejvíce bude dominovat symbol zříceniny hradu Trosky. Ostatní symbolika (historie, tradice) se bude vyskytovat méně často. Symbolický tvar budeme zjišťovat pomocí odpovědí na otázku dotazníku číslo 2: „Co jsou hlavní symboly oblasti, ve které se právě nacházíte?“. Respondenti na tuto otázku mohli uvést až tři nejvýznamnější symboly. Odpovědi na otázku číslo 2 jsme nejprve generalizovali, např. odpovědi Suché skály, Příhrazské skály, skalní města apod. bereme shodně jako skály. Samostatně jsme ponechali pouze Trosky a Kozákov, tedy odpovědi, u kterých jsme očekávali největší četnost. Také v této části pracujeme pouze s dotazníky, v nichž se respondenti přímo přihlásili k identitě Českého ráje (viz výše).

Tabulka 4.4 ukazuje počet a relativní četnosti jednotlivých odpovědí. Skutečně se potvrdilo, že nejvýznamnějším symbolem jsou Trosky, které jako jeden ze symbolů uvedlo více než 50 % respondentů. Jen o něco méně často byly

uváděny skalní útvary jako celek. Konkrétně vedle obecného pojmenování skály atp., nejvíce dominovalo Hruboskalsko a Prachovské skály. Konkrétní pojmenování bylo silně ovlivněno lokalizací jednotlivých fenoménů v blízkosti bydliště respondentů, resp. místa pořízení dotazníku. Lokální vliv byl silný také v případě konkrétních „památek“. Jedinou skutečně „celoregionální“ památkou tak zůstávají Trosky. Symbolika historie byla prezentována pouze skrze jednotlivé konkrétní pamětihodnosti. Trochu překvapivý je podíl geologické symboliky, představovaný nejen prostřednictvím drahých kamenů, ale také v obecné rovině (geologická stavba). Tento podíl lze pravděpodobně připisovat vzniku Geoparku Český ráj a jeho silné popularizaci v posledních letech.

Odpověď	Jako jeden ze symbolů uvedlo	
	n	%
geologie	10	9,71
Kozákov	12	11,65
krajina	16	15,53
památky	39	37,86
příroda	10	9,71
skály	49	47,57
Trosky	56	54,37
ostatní	14	13,59

Tab. 4.4: **Symbyly Českého ráje ve vědomí respondentů**

Zdroj: terénní výzkum

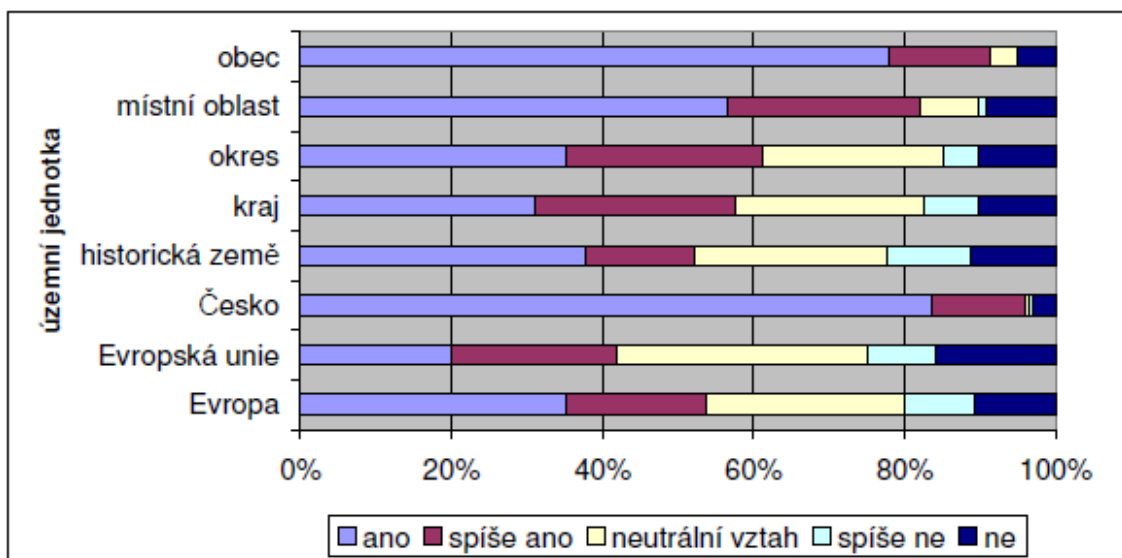
Pozn.: zahrnuto 104 respondentů, kteří uvedli odpověď Český ráj, alespoň na jednu z otázek číslo 1a, 1b nebo 7 dotazníku.

4.3. Další výsledky výzkumu

Řádovostní vrstvy identifikace

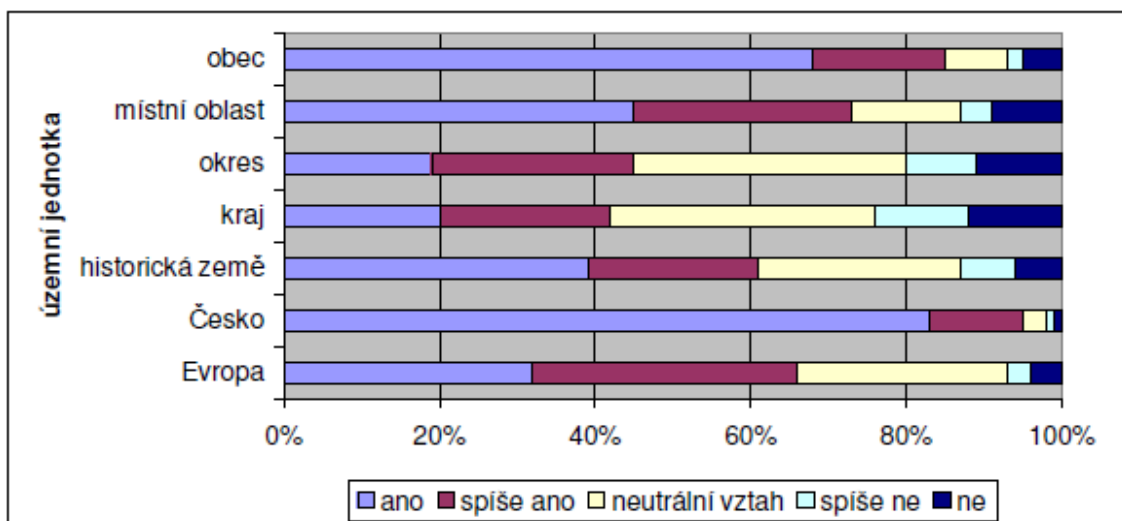
Při zařazení této otázky do dotazníku jsme předpokládali, že obecně se budou respondenti nejvíce identifikovat s národní a lokální (obecní) úrovní. Vycházíme z toho, že v současném světě je národní systém dosud nepřekonaný. Národní stát je navíc jedním z nejsilnějších mobilizačních fenoménů pro vymezení ve vztahu „my“ a „ostatní“. Lze tedy očekávat, že naprostá většina respondentů bude s tvrzením „cítím se být obyvatelem Česka“ souhlasit. Naopak lokální úroveň je člověku nejbližší, neboť je s obcí svého bydliště prakticky v každodenním kontaktu, a to nejen ve smyslu fyzickém, ale i např. administrativním (placení poplatků), politickém (volby) atd. Oproti tomu nadnárodní (evropská) identifikace je pro lidi spíše

abstraktním, uměle tvořeným jevem (především Evropská unie), který lidé vnímají spíše z povzdálí. Přesto očekáváme, že především mladí lidé se budou na této úrovni identifikovat pozitivněji, neboť větší část svého života prožili již v otevřeném svobodném světě. Mají tak větší možnost cestovat a lepší přístup k informacím. To by mohlo vést k narušení čistě národního vidění světa. Dále předpokládáme, že pozitivní identifikace s místní oblastí se bude snižovat směrem od jádra k vnějšímu vymezení, jako vliv působení identifikace s oblastí Českého ráje.

Obr. 4.6: **Vztah obyvatel zájmového území k jednotlivým řádovostním úrovním regionů** (N=196)

Zdroj: terénní výzkum

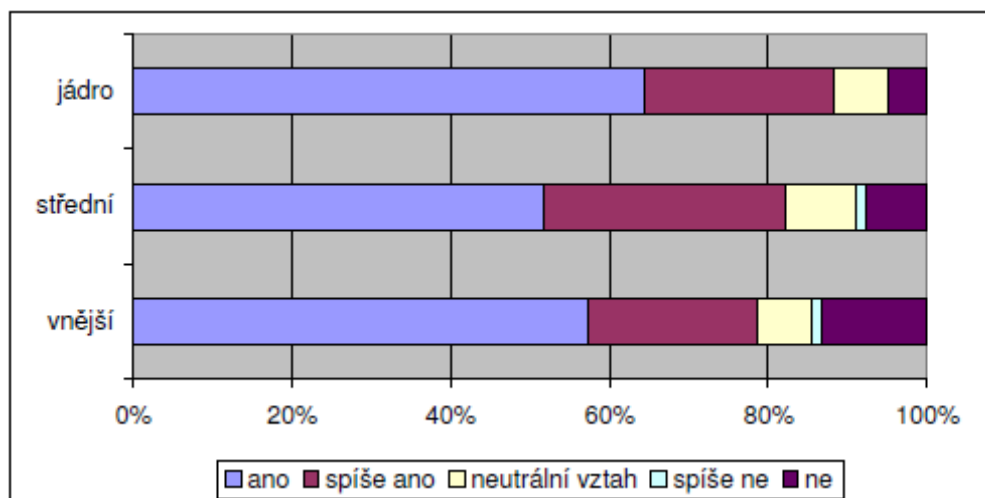

Obr. 4.7: **Vztah obyvatel Česka k jednotlivým řádovostním úrovním regionů** (N=459)

Zdroj: upraveno podle Heřmanová, Chromý (2009)

Respondenti obecně odpovídali spíše pozitivně či neutrálně. Negativní odpovědi tvořily jen přibližně 15 % a neutrální 18 % souboru. Průměrná známka celého

souboru je 2,1. K tomuto faktu budeme přihlížet při hodnocení jednotlivých hodnot. Zajímavostí je, že ženy hodnotily svůj vztah k jednotlivým úrovním obecně pozitivněji než muži. Nejpozitivněji se respondenti vyjadřovali k identifikaci s Českem. Známkou 1 svůj vztah k republice ohodnotilo více než 80 % respondentů (průměrná známka 1,3). Jen o něco hůře byl hodnocen vztah k obci (1,4). Pod celkový průměr se ještě dostal vztah k místní oblasti (1,8). Tento vztah známkou 1 ohodnotila stále nadpoloviční většina respondentů. Nejhorší byly hodnoceny vztahy na mezinárodní úrovni, resp. vztah k Evropské unii (2,8). Vztah k Evropské unii byl obecně hodnocen o něco hůře než vztah k celé Evropě. Lze tedy konstatovat, že pojem Evropská unie vzbuzuje v lidech spíše negativní asociace, které se promítají právě do rozdílného hodnocení mezi Evropou a Evropskou unií. Pokud porovnáme výsledky našeho souboru respondentů (obr. 4.6) a celorepublikového souboru (obr. 4.7) popsaného v Heřmanová, Chromý (2009, s. 132), všimneme si pozitivnějšího vnímání lokálních a regionálních územních jednotek. Můžeme tedy konstatovat, že sepsání respondentů zájmové oblasti s lokálním a regionálním územím patří v rámci Česka k silnějším.

Obr. 4.8: **Vztah obyvatel zájmového území k místní oblasti podle vymezení Českého ráje (N=196)**

Zdroj: terénní výzkum

Pozn.: vymezení Českého ráje viz kapitola 4.2.

Pokud se podíváme na rozdíly v identifikaci na nadnárodní úrovni mezi věkovými skupinami, nenajdeme žádný výrazný rozdíl. Přesto však nejmladší kategorie (do 30 let) hodnotí svůj vztah k Evropské unii o něco lépe. Podobný rozdíl je také u dvojice vztahu k současnému kraji a okresu. Zatímco vztah k okresu (stejně jako k Evropě) je mezi kategoriemi poměrně vyrovnaný, je vztah nejmladší kategorie k současnému kraji o něco pozitivnější než vztah

ostatních. U krajů je tento rozdíl lépe patrný než u vztahu k Evropské unii. Mladší lidé se tedy lépe identifikují s novými fenomény, zatímco u starých fenoménů je identifikace podobná napříč věkovými kategoriemi. I přes pozitivnější přístup mladé kategorie k Evropské unii se nejedná o nikterak pozitivní přístup (2,5).

Hodnocení vztahu k jednotlivým kategoriím obyvatel vnějšího vymezení Českého ráje je obecně méně pozitivní než hodnocení obyvatel středního a jádrového vymezení. Pokud se podíváme na hodnocení vztahu k místní oblasti (obr. 4.8) jako kategorii zastupující Český ráj, všimneme si trendu snižování pozitivnosti hodnocení od jádra směrem k vnějšímu vymezení. Tento trend se ještě umocní, podíváme-li se na kategorii „rekreantů“. Toto umocnění lze vysvětlit tím, že právě lidé obývající v Českém ráji objekt druhého bydlení jsou dlouhodobě považováni za nejvýznamnější nositele identity Českého ráje. Přesto však, jak jsme se zmínili výše, nemůžeme pro nízký počet respondentů v kategorii rekreantů tento závěr zobecňovat. Jako zajímavost můžeme zmínit, že nejslabší odezvu mezi svými obyvateli má kraj Královéhradecký (2,9 oproti 2,3 Liberecký a 2,4 Středočeský). Tento fakt by mohl být způsoben největší vzdáleností královéhradecké části od svého regionálního centra. Druhým zajímavým postřehem je shodná pozitivní identifikace starostů s obcí (1,0). Identifikace s obcí své působnosti lze považovat za nutný předpoklad k vykonávání starostenské funkce.

Podařilo se nám tedy potvrdit naše předpoklady o obecných trendech v souboru. Nejdůležitějším závěrem této části je pozitivnější vnímání místní oblasti respondenty zájmového území oproti souboru respondentů z celé republiky a zvyšující se pozitivnost hodnocení vztahu k místní oblasti směrem do jádra zájmové oblasti. Oba tyto závěry svědčí o poměrně silném postavení regionální identity Českého ráje ve vědomí obyvatel.

Název oblasti

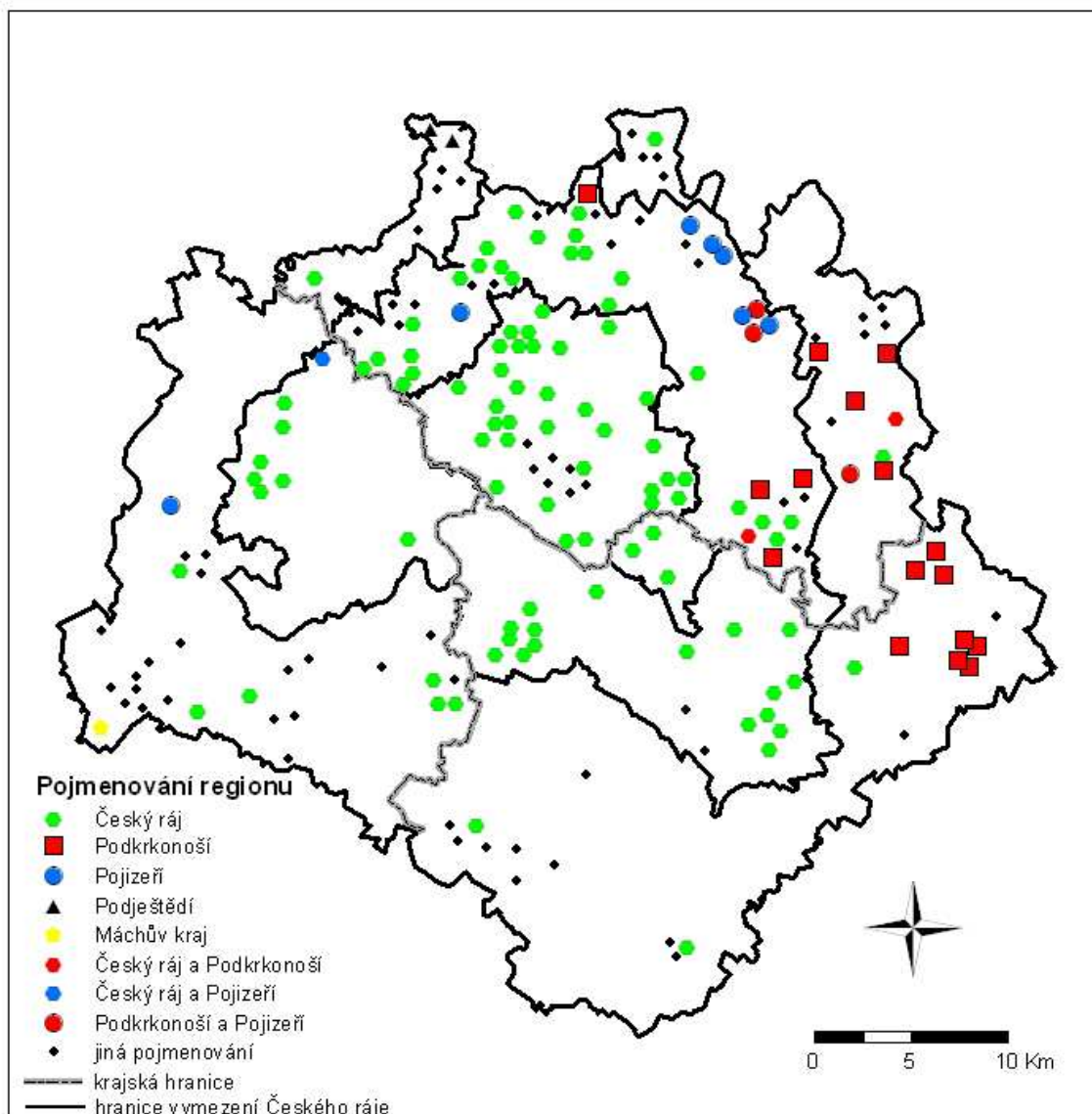
V předchozí kapitole jsme již uvedli, že název oblasti Český ráj zmínilo v odpovědi alespoň na jednu ze tří otázek celkem 104 respondentů. Tedy více než 50 %. Je tedy patrné, že ve vědomí respondentů je pojem Český ráj dobře zaveden. V této části nás bude zajímat, zda nedochází k rozpadu identifikace mezi místní částí Českého ráje, jako je Hruboskalsko nebo Maloskalsko? A v jaké míře bude docházet k identifikaci s okolními jednotkami na okrajích

zájmového území? Pro jednodušší práci se souborem jsme rozdělili odpovědi na otázky, které se týkají názvu oblasti, do několika kategorií. První kategorii tvoří citově zabarvené odpovědi, objevující se pouze mezi odpověďmi na otázku 1a. Další kategorie jsou již pro všechny otázky stejné. Mezi „lokální“ odpovědi jsme řadili všechny odpovědi odkazující k administrativnímu regionu řádovostně nižšímu, než je obec s rozšířenou působností (ORP) (např. Libáňsko). Odpovědi odkazující k ORP a vyšším celkům jsme souhrnně nazvali „regionální“. Odpovědi odkazující na regionální celky jiného než administrativního vymezení (Český ráj, Podkrkonoší, Hruboskalsko) jsme řadili samostatně.

K citově zabarvené odpovědi na otázku 1a se uchýlilo pouhých 7 respondentů. Více než 90 % lidí použilo výraz spojený se zeměpisným názvem. Naprostá většina respondentů se tedy identifikuje s územím spíše ve smyslu regionu než místa, resp. region, se kterým se lidé identifikují, na sebe přebírá emocionální složku místa. Pokud přihlídneme pouze k pojmenováním na základě administrativního dělení, pak „regionální“ název volí dvakrát více respondentů než „lokální“. Když vezmeme v úvahu i ostatní pojmenování, pak se nadvláda „regionální“ identifikace ještě násobí.

Název Český ráj se v odpovědích na jednotlivé otázky objevuje zhruba ze 30 až 40 %. Největší zastoupení má v odpovědích na otázku 1b (oficiální/tradiční název). Zastoupení Českého ráje v odpovědích se snižuje směrem z jádra. V jádrovém vymezení má název Český ráj až 80% zastání. Ve středním pak 40% a ve vnějším vymezení přibližně 10%. Tato procenta přibližně odpovídají kategoriím stanoveným při vyhodnocování mentálních map (kapitola 4.2; obr 4.4). Rozložení odpovědí „Český ráj“ mezi kraji je poměrně vyrovnané s mírným zaostáváním Středočeského kraje. Jedinou výjimku tvoří velmi nízké zastoupení mezi oficiálními názvy ve Středočeském kraji, zatímco v ostatních případech této kategorie odpovědi naopak název „Český ráj“ mírně posiluje oproti ostatním názvům. Ve Středočeském kraji se tedy identita Českého ráje také dostává do povědomí lidí, ale narozdíl od ostatních krajů se lidé k této identitě řadí pouze sami a neočekávají zasahování oficiálního regionu Český ráj na své území. Ukázalo se také, že nejčastěji se s názvem „Český ráj“ ztotožňují návštěvníci oblasti (přibližně o 20 až 30 % více než ostatní kategorie). To potvrzuje fakt, že Český ráj je region zformovaný především na základě turistického ruchu. Tyto výsledky mohou být zkresleny tím,

že většina dotazníků od turistů byla vybrána v jádrovém a středním vymezení. Ale i těch několik málo návštěvníků z vnějšího vymezení se z větší části ztotožňovalo s názvem „Český ráj“. U těchto respondentů záleželo především na faktu, zda do oblasti zavítali v rámci své dovolené trávené v Českém ráji, nebo zda se jednalo o jejich jednorázovou návštěvu oblasti ve vnějším vymezení Českého ráje.

Obr. 4.9: **Kulturní regiony ve vědomí respondentů** (N=196)

Zdroj: terénní výzkum

Identita Českého ráje má tedy poměrně silné postavení ve vědomí respondentů, a to i vůči lokálním pojmenováním založeným především na základě přírodní složky. Tato pojmenování zaujímají jen poměrně malou část souboru a nedosahují ani poloviny odpovědí pocházejících z dané lokality. Také v odpovědích na všechny tři otázky se tohoto pojmenování drželo jen velmi málo respondentů. Navíc nejčastěji se k tomuto typu pojmenování

respondenti uchylovali až v otázce 7. Při běžném hovoru se většinou zmiňovali o Českém ráji. Nejvýraznější relativní zastoupení takovéto lokální identity má oblast Maloskalska, kde se tohoto názvu ve všech odpovědích držela celá polovina respondentů, kteří název „Maloskalsko“ uvedli alespoň v jedné z odpovědí. Tento fakt koresponduje se zjištěním, že oblast Maloskalska se ve vymezení Českého ráje dle mentálních map (kapitola 4.2) narozdíl od vymezení na základě diskurzu územního tvaru (kapitola 3.5), nedostala do jádrového vymezení. Tento rozdíl ve vymezení může být vysvětlen vedle polohy vzdálené od historického centra také vyšší mírou „lokálního patriotismu“ Maloskalska.

Na obrázku 4.9 je vidět, ve kterých lokalitách se respondenti přihlásili v alespoň jedné z odpovědí k identitě jednotlivých kulturních regionů. Z okolních oblastí, které se částečně překrývají se zájmovým územím, má nejsilnější zastání (a největší územní překryv) region Podkrkonoší. Jeho identita zasahuje dokonce až do středního vymezení Českého ráje v oblasti Lomnice nad Popelkou. Tento jev by mohl souviset s lokalizací lyžařského sportovního areálu v těsné blízkosti města. Na základě dotazníkového šetření však tato souvislost není dostatečně patrná. Druhým významným regionem překrývajícím se s Českým rájem je oblast Pojizeří (Střední a Horní). Tato oblast v dnešní době z větší části spadá pod území turistického regionu Český ráj a ve vědomí respondentů se objevuje spíše jen jako tradiční název oblasti než jako pojem, který by běžně používali. Nejméně se lidé hlásí k identitě kulturních regionů v jižní části zájmového území. V blízkosti Mladé Boleslavi působí vliv silného regionálního centra. V ostatních případech se respondenti hlásí především k lokální identitě.

Podařilo se nám doložit, že Český ráj je dobře zavedeným pojmem, především v jádrovém a středním vymezení, a jeho identita není ohrožena rozpadem mezi lokální jednotky Českého ráje. Naproti tomu ve vnějším vymezení je identita Českého ráje zastoupena přibližně ve stejné míře jako nejsilnější okolní regiony (především Podkrkonoší). To dokazuje, že hranice Českého ráje jsou poměrně volné a nelze je generalizovat na administrativní hranice turistického regionu Český ráj. Nejvýrazněji jsou však ve vnějším vymezení zastoupena „lokální“ pojmenování, která svědčí o absenci silného jednotného zařazení oblasti.

Symbody a hodnoty oblasti

V kapitole 4.2 jsme zjistili, že lidé identifikující se s Českým rájem považují za jeho hlavní symboly skalní útvary a kulturně-historické památky v čele se zříceninou hradu Trosky. V této části nás bude zajímat, zda se vnímaná symbolika mění mezi jednotlivými kategoriemi a jestli zdůrazňování přírodních a památkových symbolů je specifikem Českého ráje, nebo zda podobnou symboliku uvádí i lidé identifikující se s jinými regiony. Zajímat nás bude také, na kterých hodnotách staví respondenti identitu regionu a jaké vidí specifčnosti území. Předpokládáme, že respondenti budou vidět možný rozvoj oblasti především v cestovním ruchu. Zatímco průmysl a zemědělství jako alternativy rozvoje budou uvádět především obyvatelé tradičně průmyslových, resp. tradičně zemědělských oblastí (Mladoboleslavsko, Semilsko a vnější vymezení Českého ráje).

Symboly	Celkem		Neodkazující k identitě Českého ráje	
	n	%	n	%
geologie	17	8,67	7	7,61
Kozákov	16	8,16	4	4,35
krajina	34	17,35	18	19,57
památky	58	29,59	19	20,65
průmysl	17	8,67	14	15,22
příroda	30	15,31	20	21,74
skály	57	29,08	8	8,70
Trosky	56	28,57	0	0,00
ostatní	56	28,57	45	48,91

Tab. 4.5: **Symbody zájmové oblasti ve vědomí respondentů**

Zdroj: terénní výzkum

Pozn.: celkem zahrnuto 196 respondentů, resp. 92 respondentů neodkazujících k identitě Českého ráje v odpovědích na otázky číslo 1a, 1b nebo 7 dotazníku.

Zatímco soubor symbolů uvedených respondenty, odkazujících k identitě Českého ráje, měl několik dominantních kategorií (Trosky 55 % respondentů, skalní útvary 45 %, kulturně-historické památky 37 %) (tab. 4.4), je soubor symbolů zbylých respondentů (tab. 4.5) mnohem více různorodý. Nejčastějšími kategoriemi jsou krajina, přírodní památky, kulturně-historické památky a průmysl, které uvedlo vždy více než 15 % respondentů. Významný podíl (téměř 50 %) tvoří ostatní odpovědi, které v sobě zahrnují mnoho lokálních symbolů. Je tedy patrné, že přírodní a kulturně-historické památky jsou velmi silnou devizou Českého ráje oproti okrajovým částem zájmového území, kde lokálně dominují jiné symboly (průmysl na Mladoboleslavsku, postava

Krakonoše v oblastech sousedících s regionem Podkrkonoší). I přes tyto dominantní symboly jsou přírodní a kulturně-historické symboly stále velmi významné. Také se potvrdilo, že Trosky jsou fenoménem výhradně spojeným s Českým rájem, neboť mezi symboly je nezahrnul jediný respondent neodkazující k identitě Českého ráje. Konkrétní symbolika byla silně ovlivněna lokalizací respondenta, a tak zatímco např. v okolí Jičína je výrazným symbolem postava Rumcajse, v Libereckém kraji zase výrazněji dominuje symbol Kozákova.

Hrdý na... (podíl kladných odpovědí)	Krajina	Památky	Příroda	Historie	Tradice	Produkty	Povaha lidí	Osobnosti	Sport
Celkem	93,90	87,80	94,90	73,50	51,50	54,60	27,00	60,20	54,10
Identita									
Český ráj	96,20	94,20	98,10	79,80	48,10	51,00	30,80	52,90	46,20
Ostatní	91,30	80,40	91,30	66,30	55,40	58,70	22,80	68,50	63,00
Vymezení									
Jádrové	97,60	95,20	100,00	88,10	47,60	45,20	28,60	47,60	40,50
Střední	96,20	92,40	94,90	67,10	54,40	58,20	31,60	57,00	57,00
Vnější	89,30	78,70	92,00	72,00	50,70	56,00	21,30	70,70	58,70

Tab. 4.6: **Prvky územní identity respondentů**

Zdroj: terénní výzkum

Pozn.: zahrnuto 104 respondentů, kteří uvedli odpověď Český ráj, alespoň na jednu z otázek číslo 1a, 1b nebo 7 dotazníku. Vymezení Českého ráje viz kapitola 4.2.

Na otázku 4: „v oblasti můžete být hrdý na...?“ odpovídali respondenti nejkladněji na první 4 možnosti (krajinu, památky a architekturu, přírodu, historii) (tab. 4.6). Podíl kladných odpovědí se pohybuje kolem 90 % kromě historie (70 %). Na ostatní možnosti je poměr kladných a záporných odpovědí vyrovnaný až na povahu místních lidí (27 % kladných odpovědí). Je zde patrný rozdíl mezi obecnějšími a konkrétnějšími fenomény. Tento rozdíl se ještě zvyrazňuje, když hodnotíme pouze soubor respondentů odkazujících na identitu Českého ráje. Opět se potvrzuje, že na Českém ráji si lidé všimají a váží hlavně přírodních a kulturně-historických památek a jejich propojení v kulturní krajině. Míra hrdosti na krajinu má u souboru identifikujícího se s Českým rájem snižující se trend směrem z jádra. Konkrétní pojmenování jsou velmi podobná s přírodními, vedle jednotlivých přírodních památek si respondenti cení především čistého a zdravého prostředí. Historie má největší zastání na Jičínsku a zmiňována je především postava Albrechta z Valdštejna a prusko-rakouská válka. Z místních produktů si respondenti nejvíce váží šperkařské výroby a tradice vaření piva. Na druhou stranu se velká část respondentů domnívá, že tradice místních produktů již „vymizela“. Sport má zcela pochopitelně největší zastání ve městech (především Mladoboleslavsko),

kde je lokalizováno nejvíce významných sportovních klubů i sportovišť. Konkrétní příklady u jednotlivých částí (především u památek, osobností a sportu) jsou silně ovlivněny lokalizací respondenta.

Mezi nejčastěji uváděné specifičnosti (tab. 4.7) patří opět příroda jako celek, popř. jako množství skalních útvarů v oblasti. Na druhém místě se umístila krajina jako spojení přírody a lidské činnosti. Oba tyto fenomény byly doplňovány o různá podobná adjektiva (např. čistá, rozmanitá, romantická) a oba uvedla více jak třetina respondentů. Pokud se zaměříme na respondenty odkazující k identitě Českého ráje, tak se podíl přírodního fenoménu zvýrazní, narozdíl od podílu zastoupení krajiny, který zůstává přibližně stejný. Mezi další výrazné fenomény souboru se řadí ještě kulturně-historické památky a cestovní ruch. Pro soubor neodkazující k Českému ráji tuto čtveřici doplňuje ještě fenomén průmyslu. Památky a turistický ruch jako specifičnost oblasti vidí především respondenti lokalizovaní ve středním vymezení, oproti tomu na přírodní fenomén upozorňují lidé v jádrovém a středním vymezení. Ve vnějším vymezení je podíl přírodního fenoménu výrazně nižší. Devizou jádrového vymezení je tedy především příroda a krajina, zatímco střední vymezení doplňuje kulturně-historickou složku území a zázemí pro turistický ruch. Na spojení přírodní a kulturní složky v krajině upozorňují především aktéři (starostové a učitelé), zatímco ostatní obyvatelé a návštěvníci oblasti odkazují především na přírodní fenomén, který občas doplňují o adjektiva hodící se spíše pro krajinu (romantická).

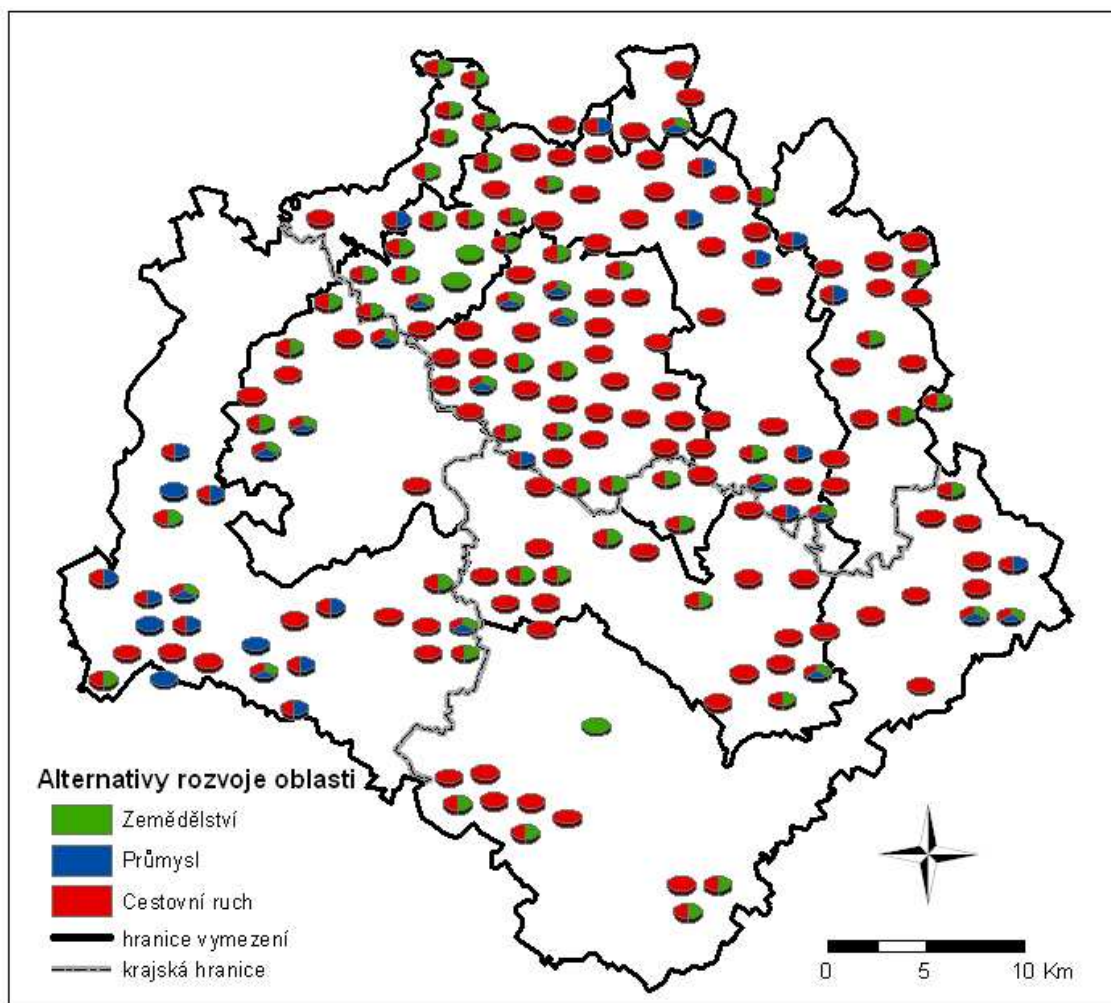
Odpověď	Jako jedno ze specifik uvedlo	
	n	%
cestovní ruch	25	12,76
krajina	72	36,73
památky	33	16,84
průmysl	12	6,12
příroda	73	37,24
ostatní	53	27,04

Tab. 4.7: **Specifika zájmové oblasti ve vědomí respondentů** (N=196)

Zdroj: terénní výzkum

Obrázek 4.10 potvrzuje, že hlavní možnost rozvoje respondenti vidí v cestovním ruchu (přes 90 % respondentů). Toto číslo je pro skupinu respondentů přímo odkazujících k identitě Českého ráje ještě vyšší. Záporná odpověď u této skupiny téměř vždy souvisela s „přesyceností“ centrálních oblastí turistickým ruchem. Podíl pozitivních odpovědí vztahujících se

k cestovnímu ruchu klesá směrem z jádra a vykazuje tak přesně opačnou tendenci než u průmyslu. Kladně se k rozvoji průmyslu stavěli především respondenti na Mladoboleslavsku, a to především aktéři z řad místních obyvatel. Turisti i rekreanti se k němu staví negativně. Aktéři také mají mírně pozitivnější přístup k zemědělství. Jinak je podíl kladných odpovědí napříč souborem poměrně vyrovnaný (kolem 35 %). Pouze skupina respondentů do 30 let se stavěla k zemědělství více negativně. V postoji k zemědělství došlo tedy ke generační obměně a mladí již nevidí zemědělství jako rozvojovou strategii tak silně jako starší jedinci.

Obr. 4.10: **Alternativy rozvoje oblasti ve vědomí respondentů**

Zdroj: terénní výzkum

Pozn.: každý jeden graf zobrazuje kladné odpovědi jednoho respondenta.

V této části se nám podařilo dokázat, že v Českém ráji je silně zakořeněna symbolika přírodních a kulturně-historických památek. Jejich propojení v kulturní krajině spolu s přírodním fenoménem jsou hlavními hodnotami území. Ostatní hodnoty jako průmysl nebo ovocnářství se objevují lokálně na okrajích zájmového území. Dále se nám podařilo zjistit,

že při pojmenovávání symbolů a hodnot oblasti jsou respondenti silně limitováni lokálními vazbami a fenomény. V neposlední řadě jsme také prokázali, že Český ráj je vnímán především jako destinace turistického ruchu.

Vztahy v zájmové oblasti

V této části se pokusíme zhodnotit vztahy mezi obyvateli jednak nahlížené z vnějšku a jednak vztah respondentů k obyvatelům, návštěvníkům a institucím v oblasti. Zajímá nás, zda budou vztahy mezi lidmi hodnotit pozitivněji místní obyvatelé nebo návštěvníci. Předpokládáme, že lidé budou hodnotit svůj vztah k obyvatelům pozitivněji než vztahy mezi lidmi navzájem. Vzhledem k podílu pozitivního hodnocení povahy místních lidí v rámci otázky číslo 4 dotazníku očekáváme, že většina lidí bude hodnotit mezilidské vztahy jako běžné. Očekáváme také, že respondenti budou mít pozitivnější vztah k obyvatelům a návštěvníkům, než k jednotlivým typům institucí. Jak velký ale tento rozdíl bude? A podaří se nám najít rozdíl ve vnímání některých institucí mezi jednotlivými kategoriemi? V kapitole 4.2 jsme již prokázali, že respondenti odkazující na identitu Českého ráje o něco pozitivněji vnímají památkářské a ochránářské instituce, ke kterým mají nejpozitivnější vztah především návštěvníci oblasti. Budou tato zjištění platit také obecně?

Nejčastěji jsou mezilidské vztahy v oblasti hodnoceny jako běžné (celkem 76 % souboru, průměrná známka souboru je 2,18). Místní obyvatelé je hodnotí hůře než návštěvníci. Nejhorší vztahy hodnotí skupina „obyčejných“ obyvatel, především z Mladé Boleslavi. Zde se patrně do hodnocení promítá faktor velkého průmyslového města, které anonymizuje mezilidské vztahy. Obecně lidé hodnotí svůj vztah k obyvatelům lépe než vzájemné vztahy v oblasti, a to v průměru o 0,3 až 0,4 průměrné známky vztahu. Tento rozdíl se zvláště zvětšuje u starostů a lidí nad 60 let. Obě tyto skupiny se však vymezují obecně pozitivněji. U věkových kategorií je navíc patrná závislost pozitivnějšího hodnocení s rostoucím věkem.

Lidé skutečně deklarují lepší vztahy k obyvatelům a návštěvníkům než k institucím. Vztah respondentů k návštěvníkům je o něco méně pozitivní než vztah k obyvatelům. Z institucí jsou nejpozitivněji brány památkářské a ochránářské instituce. Rozvojové instituce jsou pro respondenty největší neznámou, neboť vztah k nim jako neutrální vyjádřilo nejvíce lidí (60 %). Podobné výsledky jako rozvojové instituce dosahují také správní

a samosprávné instituce, které výrazně pozitivněji hodnotí pouze starostové. To je pochopitelné, neboť jsou jejich součástí a přichází s nimi do kontaktu častěji. K ochrannářským a památkářským institucím mají turisté pozitivnější vztah než obyvatelé oblasti. Tato informace koresponduje se zjištěním pro soubor respondentů odkazujících k identitě Českého ráje (kapitola 4.2). Tyto instituce pozitivněji vnímají také respondenti z vnějšího vymezení. Ti jsou totiž v oblastech přímo dotčených správou ochrannářských institucí v podstatě jen jako návštěvníci, a proto si váží především ochranné funkce těchto institucí a nevnímají „problémy“, které cítí obyvatelé vnitřních vymezení.

Mezilidské vztahy v turistickém regionu Český ráj nejsou tedy ničím výjimečné. Respondenti obecně vyjadřovali pozitivnější vztah k lidem než k institucím, i když hodnocení bylo často doplněno o dovětek „jak kteří“. K institucím respondenti mají převážně neutrální vztah. Instituce působící v zájmovém území by se měly snažit zvýšit mezi lidmi povědomí o své činnosti a více se prezentovat jako instituce sloužící lidem a ne proti nim.

Vztahy v zájmové oblasti směřující přes krajské hranice

V této části se zaměříme na aktivitu obyvatel zájmové oblasti vyvíjenou přes krajské hranice. Zajímá nás, jestli jsou krajské hranice bariérou vztahů v zájmové oblasti. Tuto skutečnost budeme zjišťovat na třech řádovostních úrovních: individuální (obyvatelé regionu), lokální (starostové) a krajské (krajské úřady). V této části budeme kombinovat poznatky získané z dotazníkového šetření a z řízených rozhovorů s krajskými úředníky. Pokusíme se zjistit, jestli existují rozdíly v aktivitě obyvatel a starostů jednotlivých krajů vyvíjenou přes krajské hranice. Zajímají nás také rozdíly v přístupu jednotlivých krajů k zájmovému území a ke spolupráci s ostatními kraji týkající se nejen zájmového území. Předpokládáme, že kraje nebudou krajské hranice vidět jako bariéru, ale v realitě mnoho společných projektů probíhat nebude. Pro posuzování aktivity obyvatel jsme vyloučili ze souboru dotazníků ty od návštěvníků oblasti. Pracovali jsme tedy se souborem 168 respondentů.

Zájem o dění v jiných krajích projevily tři čtvrtiny výše zmiňovaného souboru respondentů. Svoji účast na různých akcích pořádaných za hranicemi kraje pak potvrdila polovina souboru. Nejvíce se respondenti účastní akcí kulturního charakteru (více než 90 % „aktivních“). Lidé cestují především

za různými hudebními koncerty a festivaly a za divadlem (především do Liberce a Mladé Boleslavi). Druhým typem akcí, kterého se účastní respondenti všech kategorií, jsou akce sportovního charakteru (téměř 50 % „aktivních“). Přesto je tento typ doménou převážně mladých lidí. Do jiných krajů se cestuje nejen za pasivním sledováním hokeje, fotbalu a dalších sportů, ale také za aktivní účastí na turistických, cykloturistických a lyžařských událostech. Akcí politického charakteru a akcí týkajících se místní správy a samosprávy se účastní již méně než dvacet procent „aktivních“ respondentů. Téměř výhradně se jich účastní starostové. Mezi politickými akcemi respondenti nejvíce uváděli účast na akcích spojených s rezistencí proti výstavbě rychlostní komunikace R35. V rámci správního a samosprávního typu se nejvíce respondenti účastní různých školení, seminářů a konferencí. V aktivitě obyvatel jednotlivých krajů existuje poměrně velký rozdíl (tab. 4.8), ačkoli povědomí je všude téměř stejné. Nejméně aktivní je Královéhradecký kraj (účastní se 40 % respondentů). Na tomto čísle mají podíl především „obyčejní“ občané. Starostové a učitelé vykazují průměrnou aktivitu, jen o něco nižší než v Libereckém kraji (59 %). Výrazně nejaktivnější jsou lidé ve Středočeském kraji (67 %). Aktivní jsou především „obyčejní“ občané a učitelé narozdíl od starostů. Za tímto číslem můžeme vidět výhodnou polohu Mladoboleslavské oblasti, která má velmi dobrou dostupnost nejen do Libereckého kraje, ale především také do Prahy.

	Aktivita obyvatel	Aktivita starostů	
	% účasti*	% účasti*	návratnost dotazníků
Kraj			
Královéhradecký	39,00	50,00	15,87
Liberecký	59,60	64,30	21,88
Středočeský	66,70	40,00	9,80
Vymezení			
Jádrové	63,00	83,30	35,29
Střední	52,20	38,50	20,63
Vnější	56,90	60,00	10,20
Celkem	56,00	55,20	16,29

Tab. 4.8: **Aktivita respondentů a starostů podle účasti na akcích za hranicemi kraje a podle návratnosti dotazníků**

Zdroj: terénní výzkum

Pozn.: * - podíl souboru účastníků se akcí za hranicemi kraje. Celkem zahrnuto 134 obyvatel a 29 starostů.

Naznačili jsme, že starostové ve Středočeském kraji jsou poměrně málo aktivní. Je otázkou, zda toto tvrzení můžeme zobecnit, neboť soubor starostů kvůli nízké návratnosti je velmi malý. Ale již samotná návratnost dotazníků je do jisté míry ukazatelem aktivity starostů a návratnost ve Středočeském kraji byla necelých 10 % (tab. 4.8). Toto tvrzení potvrdil také zástupce Středočeského krajského úřadu, který považuje místní samosprávu na území Českého ráje v ostatních krajích za aktivnější. Také trendy v procentuální návratnosti dotazníků a „aktivitě“ starostů se poměrně shodují (tab. 4.8). Oběma charakteristikám poměrně výrazně dominuje jádrové vymezení a Liberecký kraj.

Na krajské úrovni se na krajské hranice nepohlíží jako na bariéru spolupráce, úředníci shodně uvedli, že hranice mohou představovat bariéru pouze na politické úrovni. Přesto ale spolupráce mezi kraji probíhá především pouze tam, kde to ukládá zákon. Z řízených rozhovorů vyplynulo, že není lidská a především politická vůle pro rozvoj spolupráce mezi krajskými úřady. Navíc kraje hospodaří s omezeným rozpočtem, a tak v dotační politice pochopitelně upřednostňují vlastní území. V oblasti turistického regionu Český ráj probíhá spolupráce mezi kraji prostřednictvím destinační společnosti (Sdružení Český ráj). Nejmenší zájem na spolupráci má Středočeský kraj, jehož část Českého ráje je územně nejmenší. Navíc ostatní kraje mají na svém území většinu hlavních přírodních i kulturních atrakcí regionu, a také většinu kapacit služeb spojených s cestovním ruchem. Podpora Českého ráje se tak stává i politickým problémem, neboť např. finanční prostředky vynaložené na propagaci regionu by se zhodnocovaly především v ostatních krajích. Spolupráce ze Středočeského kraje se tedy zaměřuje především na spolufinancování některých projektů směřujících především na území Středočeského kraje. Liberecký a Královéhradecký kraj zašly ve spolupráci o něco dál podepsáním „memoranda o spolupráci v oblasti cestovního ruchu“. Podle tohoto memoranda dochází např. k prezentaci a propagaci jednotlivých turistických regionů uceleně v rámci pouze jednoho kraje. Většinou bývá Český ráj prezentován pod Libereckým krajem. Dále by také měly vzniknout datové banky turistických regionů, umožňující lepší analýzy oblastí. Krajští úředníci shodně vidí turistický region Český ráj na pomezí prvního a druhého sledu významnosti turistických regionů v Česku. Je vhodně vymezen napříč krajskými hranicemi, ale jeho poněkud uměle široké vymezení může být

překážkou při prezentaci regionu. Jako hlavní hrozby a problémy regionu vidí nedostatečnou kvalitu služeb cestovního ruchu a aktivitu místních institucí, přílišnou koncentraci turistického ruchu do jádra regionu a rychlostní komunikaci R35, ať už jako ohrožení CHKO (Středočeský kraj), nebo jako překážku ve schvalování územních dokumentů (Liberecký kraj).

Krajské hranice v regionu jsou rozhodně obyvateli pocíťovány. Zatímco na individuální úrovni nepředstavují bariéru pro rozvoj komunikace a vztahů napříč hranicemi, na správní úrovni se do spolupráce promítají, a to především v myslích lidí, kteří nemají zájem překročit v této oblasti rámec svých obvyklých povinností. Také jsme ukázali, že existují rozdíly v aktivitě místní samosprávy, která se snižuje s „atraktivností“ zájmového území. Dle krajských úředníků patří místní samospráva v regionu Český ráj mezi ty aktivnější v rámci jejich kraje, přesto by mohla být ještě aktivnější. Aktivnější by neměla být jen místní samospráva, ale také poskytovatelé služeb.

5. Závěr

Práce si stanovila několik výzkumných cílů. Hlavním cílem práce bylo analyzovat identitu Českého ráje a regionální vědomí jeho obyvatel a zjistit, do jaké míry se ve vědomí obyvatel odráží existence turistického regionu Český ráj. Prvním dílčím cílem bylo na základě dotazníkového šetření zjistit existenci různých územních identit obyvatel zájmové oblasti a analyzovat vnitřní vztahy a vazby těchto identit. Druhým dílčím a zároveň posledním cílem bylo zjistit, zda krajské hranice procházející zájmovou oblastí představují pro obyvatele a regionální instituce bariéru při rozvoji vztahů a spolupráce, např. na rozvoji území nazývaných jako vnitřní periferie. Všechny stanovené cíle se nám podařilo naplnit.

Identita Českého ráje se zakládá především na přírodních, krajinných a kulturně-historických prvcích. Tyto prvky prostupují územní, symbolický i institucionální tvar regionu. I když se jedná o kulturní region s volnými hranicemi, lze jeho nejčastější vymezení popsat jako spojnici měst Mnichovo Hradiště, Sobotka, Jičín, Lomnice nad Popelkou, Železný Brod, vrchu Kopanina a zámku Sychrov (příloha 8; obr. 4.5). Toto vymezení v sobě zahrnuje celé území CHKO Český ráj i významná regionální centra (Turnov, Jičín). V symbolickém tvaru odkazuje identita Českého ráje na propojení přírodní a kulturní složky v krajině. Nejzobrazovanějším symbolem Českého ráje je zřícenina hradu Trosky (obr. 3.2; obr. 3.9), která v sobě zahrnuje jak přírodní, tak kulturně-historickou pamětihodnost. Vedle jedinečného, nezaměnitelného panoramatu Trosek jsou nejvýznamnějším symbolem pískovcové skály a skalní města. Také skalní útvary bývají velmi často zobrazovány v kombinaci s různými památkami. Krajina a krajinný ráz má tedy velmi výrazný podíl na tvorbě identity Českého ráje. Český ráj má pestrou skladbu regionálních institucí. Mezi nejvýznamnější a nejsilněji vnímané patří Správa CHKO, Sdružení Český ráj a v poslední době také zmobilizovaná rezistence proti výstavbě rychlostní komunikace R35. V rámci hlavního cíle se nám nepodařilo dostatečně ověřit předpoklad, že „chalupáři“ mají významný vliv na tvorbu a reprodukci regionální identity Českého ráje. Přesto se nám podařilo v datovém souboru najít trendy postihující bližší vztah rekreatantů k místní oblasti v jádrovém vymezení Českého ráje. Kvůli nedostatečné datové základně však nemůžeme tyto závěry zobecnit. V případě, že by se podařilo zajistit dostatečnou datovou základnu, bylo by rozpracování vztahu rekreatantů

a regionální identity Českého ráje (popř. kulturních regionů obecně) vhodným tématem pro další studium.

Existence poměrně širokého vymezení turistického regionu se ve vědomí obyvatel zájmové oblasti odráží jen do určité míry (obr. 4.3). Hranice turistického regionu se v mentální mapě respondentů objevily přibližně v deseti procentech. Nejslabší zastání jako území patřící do Českého ráje má okolí města Kopidlno. Také povědomí o Sdružení Český ráj jako instituci zastupující turistický region není příliš silné. Neutrální vztah k němu jako zástupci rozvojových institucí uvedla více než polovina respondentů. Sdružení Český ráj by mělo pokračovat ve zvyšování povědomí o příslušnosti k Českému ráji především v okrajových částech turistického regionu jako nutné podmínky pro naplnění svého hlavního cíle: odlehčení turistickým ruchem přesyceného jádra prostřednictvím rozvoje cestovního ruchu v okrajových oblastech. Sdružení Český ráj by se dále mělo snažit o zvýšení povědomí o své činnosti mezi obyvateli a pracovat na image jako instituce sloužící nejen návštěvníkům, ale především obyvatelům turistického regionu.

V rámci hlavního cíle práce jsme dále zjišťovali, zda je území Českého ráje vnímáno institucemi a badateli jako periferní. Doposud se nikdo nezabýval periferností Českého ráje jako celku. Instituce i badatelé tak poměrně širokou zájmovou oblast vnitřně diferencují na rozsáhlé hospodářsky slabé oblasti a hospodářsky silná území navazující na významné aglomerace (Mladá Boleslav, Liberec) a rozvojové osy (obr. 2.4). Jako celek tedy zájmová oblast nepatří mezi hlavní periferní území Česka, přesto ale vykazuje určité znaky perifernosti. Bližší zhodnocení jednotlivých aspektů perifernosti, včetně subjektivního vnímání perifernosti obyvateli zájmové oblasti, by mohlo být dalším tématem studia.

V rámci prvního dílčího cíle jsme chtěli zjistit, na jaké řádovostní úrovni se respondenti identifikují nejčastěji. V rámci vztahu k jednotlivým úrovním má nejsilnější postavení rovina národní (Česko) a lokální (obec, místní oblast) (obr. 4.6). Při určení názvu oblasti se však častěji přikláněli k regionálním pojmenováním, ať už na základě administrativního dělení (např. Jičínsko) nebo na základě kulturně-historických regionů (např. Český ráj). Pojem „místní oblast“ na rozdíl od pojmů „okres“, „kraj“ a „obec“ v sobě nese prvek individuálního vymezení, a proto se nemusí nutně vázat k lokální úrovni. Nejčastěji nazývali respondenti oblast Český ráj. Toto pojmenování má zvláště

v jádrovém a středním vymezení velmi silnou pozici ve vědomí obyvatel (obr. 4.9). Podařilo se nám tak doložit náš předpoklad, že v centrální části Českého ráje nedochází k rozpadu regionálního vědomí mezi menší celky. Ve vnějším vymezení Českého ráje se identita Českého ráje setkává s identitami okolních kulturních regionů. Zvláště ve východní části zájmové oblasti má silné postavení ve vědomí respondentů region Podkrkonoší (obr. 4.9). Naprostá většina respondentů, kteří se přímo nepřihlásili k identitě Českého ráje, zakládá svou územní identitu také na přírodních a krajinných prvcích, ke kterým lokálně přidávají jiné hodnoty (ovocnářství na Turnovsku; průmysl na Mladoboleslavsku).

Druhým dílčím cílem jsme chtěli postihnout otázku krajských hranic procházejících napříč kulturním regionem. Na základě výsledků našeho terénního výzkumu můžeme konstatovat, že krajské hranice nepředstavují bariéru pro rozvoj vztahů na individuální úrovni. Také spolupráce obcí na mikroregionální úrovni probíhá napříč krajskými hranicemi (obr. 3.8). Na druhou stranu krajské hranice jsou bariérou na krajské úrovni. Krajské hranice totiž významně ovlivňují vliv krajských rozvojových projektů a tok finančních prostředků pro tyto projekty. Na krajských úřadech panují rozdílné přístupy ke spolupráci s dalšími kraji. Nejméně aktivní je v této oblasti Středočeský kraj. Naopak Královéhradecký a Liberecký kraj vyjádřili pozitivní stanovisko ke spolupráci podepsáním „memoranda o spolupráci v oblasti cestovního ruchu“. Pozice kulturního regionu existujícího napříč krajskými hranicemi je tedy poměrně velmi komplikovaná. Naráží nejen na problém financování své činnosti, ale také na rozdílné přístupy jednotlivých krajů ke svému území. Pro zlepšení situace je potřeba zmírnit negativní efekt hranic. Vhodným krokem by bylo v první řadě sladění vizí rozvoje regionu nejen na odborné, ale také na politické úrovni. Dále pak formulace společného strategického plánu rozvoje regionu s jasně rozdělenými sférami odpovědnosti, a především zapracování tohoto strategického plánu do krajských rozpočtů. Rozpracování doporučení pro zmírnění efektu bariéry hranic je dalším podnětem pro navazující studium.

Seznam použité literatury

Literatura

- ADAMOVIČ, Jiří; MIKULÁŠ, Radek; CÍLEK, Václav (2006): SANDSTONE DISTRICTS OF THE BOHEMIAN PARADISE: EMERGENCE OF A ROMANTIC LANDSCAPE. Geologický ústav Akademie věd ČR, Praha, 100 s.
- ALLEN, John; MASSEY, Doreen; COCHRANE, Allan (1998): RETHINKING THE REGION. Routledge, London, 159 s.
- ANDĚL, Jiří (1998): KULTURNÍ GEOGRAFIE. Pedagogická fakulta UJEP, Ústí nad Labem, 146 s.
- BAUMAN, Zygmunt (1995): ÚVAHY O POSTMODERNÍ DOBĚ. Slon, Praha, 164 s.
- BROŽOVÁ, Tereza (2008): GEOPARK ČESKÝ RÁJ: DOPADY ROZVOJE CESTOVNÍHO RUCHU (diplomová práce). UK v Praze, PřF, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Praha, 146 s.
- CRANG, Mike (1998): CULTURAL GEOGRAPHY. Routledge, London, 215 s.
- DAVID, Petr; SOUKUP, Vladimír (1996a): ČESKÝ RÁJ - JIČÍNSKO. Soukup & David, Praha, 160 s.
- DAVID, Petr; SOUKUP, Vladimír (1996b): ČESKÝ RÁJ - TURNOVSKO. Soukup & David, Praha, 128 s.
- DRBOHLAV, Dušan (1991): MENTÁLNÍ MAPA ČSFR: DEFINICE, APLIKACE, PODMÍNĚNOST. Geografie, Sborník ČGS 96/3, Česká geografická společnost, Praha, s. 163 - 176.
- DUNCAN, James S. (1980): THE SUPERORGANIC IN AMERICAN CULTURAL GEOGRAPHY. Annals of the Association of American Geographers 70/2, Blackwell, Malden, s. 181 - 198.
- DUNCAN, James S.; JOHNSON, Nuala C.; SCHEIN, Richard H. (eds.) (2004): A COMPANION TO CULTURAL GEOGRAPHY. Blackwell, Malden, 529 s.
- FIALOVÁ, Dana (2003): VLASTNÍCI OBJEKTŮ DRUHÉHO BYDLENÍ. In: JANČÁK, Vít; CHROMÝ, Pavel; MARADA, Miroslav (eds.): GEOGRAFIE NA CESTÁCH POZNÁNÍ. UK v Praze, PřF, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Praha, s. 107 - 112.

- FIALOVÁ, Dana; VÁGNER, Jiří (2005): DRUHÉ BYDLENÍ V PERIFERNÍCH OBLASTECH. In: NOVOTNÁ, Marie (ed.): PROBLÉMY PERIFERNÍCH OBLASTÍ. KSGRR PřF UK v Praze, Praha, s. 74 - 80.
- FILIP, Jan (1947): DĚJINNÉ POČÁTKY ČESKÉHO RÁJE. Státní archeologický ústav, Praha, 295 s.
- FUKUYAMA, Francis (2006): IDENTITY, IMMIGRATION AND DEMOCRACY. *Journal of Democracy* 17/2, National Endowment for Democracy and The Johns Hopkins University Washington, s. 5 - 20.
- GIDDENS, Anthony (1991): MODERNITY AND SELF-IDENTITY: SELF AND SOCIETY IN THE LATE MODERN AGE. Polity, Cambridge, 256 s.
- GREGORY, Derek et al. (eds.) (2009): THE DICTIONARY OF HUMAN GEOGRAPHY. Blackwell, Malden, 1052 s.
- GUSTAFSON, Per (2001): MEANINGS OF PLACE: EVERYDAY EXPERIENCE AND THEORETICAL CONCEPTUALIZATIONS. *Journal of Environmental Psychology* 21, Elsevier, Amsterdam, s. 5 - 16.
- HAMPL, Martin (2003): DIFERENCIACE A ZVRATY REGIONÁLNÍHO VÝVOJE KARLOVARSKA: UNIKÁTNÍ PŘÍPAD NEBO OBECNÝ VZOR?. *Geografie, Sborník ČGS 108/3*, Česká geografická společnost, Praha, s. 173 - 190.
- HAMPL, Martin (2005): GEOGRAFICKÁ ORGANIZACE SPOLEČNOSTI V ČESKÉ REPUBLICE: TRANSFORMAČNÍ PROCESY A JEJICH OBECNÝ KONTEXT. UK v Praze, PřF, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Praha, 147 s.
- HAVEL, Václav (1990): O LIDSKOU IDENTITU. Rozmluvy, Praha, 397 s.
- HAVLÍČEK, Tomáš; CHROMÝ, Pavel (2001): PŘÍSPĚVEK K TEORII POLARIZOVANÉHO VÝVOJE ÚZEMÍ SE ZAMĚŘENÍM NA PERIFERNÍ OBLASTI. *Geografie, Sborník ČGS 106/1*, Česká geografická společnost, Praha, s. 1 - 11.
- HAVLÍČEK, Tomáš; CHROMÝ, Pavel; JANČÁK, Vít; MARADA, Miroslav (2005): VYBRANÉ TEORETICKO-METODOLOGICKÉ ASPEKTY A TRENDY GEOGRAFICKÉHO VÝZKUMU PERIFERNÍCH OBLASTÍ. In: NOVOTNÁ, Marie (ed.): PROBLÉMY PERIFERNÍCH OBLASTÍ. UK v Praze, PřF, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Praha, s. 6 - 24.

- HAVLÍČEK, Tomáš; CHROMÝ, Pavel; JANČÁK, Vít; MARADA, Miroslav (2008): INNERE UND ÄUSSERE PERIPHERIE AM BEISPIEL TSCHECHIENS. Mitteilungen der Österreichischen Geographischen Gesellschaft 150, Vídeň, s. 299 - 316.
- HEJNOVÁ, Jana (2007): FORMOVÁNÍ MIKROREGIONÁLNÍ IDENTITY VÝCHODNÍCH KRKONOŠ NA PŘÍKLADU OBCE HORNÍ MARŠOV (diplomová práce). UK v Praze, PřF, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Praha, 88 s.
- HEJNOVÁ, Jana (2008): INSTITUCIONALIZACE MIKROREGIONU VÝCHODNÍ KRKONOŠE S DŮRAZEM NA OBEC HORNÍ MARŠOV. Opera Corcontica 45, Správa Krkonošského národního parku, Vrchlabí, s. 179 - 198.
- HERBST, Josef (1927): TURNOVSKO: STŘED ČESKÉHO RÁJE. Klub Československých turistů, Turnov, 64 s.
- HEŘMANOVÁ, Eva; CHROMÝ, Pavel et al. (2009): KULTURNÍ REGIONY A GEOGRAFIE KULTURY. ASPI, Praha, 348 s.
- HUSÁROVÁ, Lucie (2010): PROTESTY PROTI SEVERNÍ TRASE SILNICE R35 SÍLÍ: ROZHODNE VLÁDA.
- http://www.rozhlas.cz/zpravy/volby/_zprava/719145
- staženo dne: 5. 5. 2010
- CHROMÝ, Pavel (2003a): FORMOVÁNÍ REGIONÁLNÍ IDENTITY: NEZBYTNÁ SOUČÁST GEOGRAFICKÝCH VÝZKUMŮ. In: JANČÁK, Vít; CHROMÝ, Pavel; MARADA, Miroslav (eds.): GEOGRAFIE NA CESTÁCH POZNÁNÍ. UK v Praze, PřF, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Praha, s. 163 - 178.
- CHROMÝ, Pavel (2003b): VÝVOJ KRAJINY A FORMOVÁNÍ IDENTITY ÚZEMÍ: PŘÍSPĚVEK K ENVIRONMENTÁLNÍM DĚJINÁM NA PŘÍKLADU ČESKÉ KANADY. Historická geografie 32, Historický ústav, Praha, s. 115 - 134.
- CHROMÝ, Pavel; JANŮ, Helena (2003): REGIONAL IDENTITY, ACTIVATION OF TERRITORIAL COMMUNITIES AND THE POTENTIAL OF THE DEVELOPMENT OF PERIPHERAL REGIONS. Acta Universitatis Carolinae Geographica 1, Karolinum, Praha, s. 105 - 117.
- CHROMÝ, Pavel; MARADA, Miroslav; ŘEZNÍČKOVÁ, Dana (2004): IDENTITA. Geografické rozhledy 14/2, ČGS, Praha, s. 36 - 37.

- CHROMÝ, Pavel; SKÁLA, Jan (2010): KULTURNĚGEOGRAFICKÉ ASPEKTY ROZVOJE PŘÍHRANIČNÍCH PERIFERIÍ: ANALÝZA VYBRANÝCH SLOŽEK ÚZEMNÍ IDENTITY OBYVATELSTVA SUŠICKA. Geografie, Sborník ČGS 115/2, Česká geografická společnost, Praha, s. 223 - 246.
- JEŘÁBEK, Milan (2005): SUBJEKTIVNÍ VNÍMÁNÍ ÚZEMÍ MEZI KOZÁKOVEM A TROSKAMI. In: NOVOTNÁ, Marie (ed.): PROBLÉMY PERIFERNÍCH OBLASTÍ. UK v Praze, PřF, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Praha, s. 109 - 117.
- JUSSILA, Heikki; LEIMGRUBER, Walter; MAJORAL, Roser (eds.) (1998): PERCEPTIONS OF MARGINALITY: THEORETICAL ISSUES AND REGIONAL PERCEPTIONS OF MARGINALITY IN GEOGRAPHICAL SPACE. Ashgate, Aldershot, 299 s.
- KEATING, Michael (1998): THE NEW REGIONALISM IN WESTERN EUROPE: TERRITORIAL RESTRUCTURING AND POLITICAL CHANGE. Edward Elgar, Cheltenham, 242 s.
- KLAUS, Václav (2005): ÚSKALÍ EVROPSKÉ IDENTITY.
- http://zpravy.idnes.cz/nazory.asp?r=nazory&c=A050615_234800_nazory_itu
- staženo dne: 4. 2. 2010
- KNEAFSEY, Moya (2000): TOURISM, PLACE IDENTITIES AND SOCIAL RELATIONS IN THE EUROPEAN RURAL PERIPHERY. European Urban and Regional Studies 7/1, Sage, Londýn, s. 35 - 50.
- KNIGHT, David B. (1982): IDENTITY AND TERRITORY: GEOGRAPHICAL PERSPECTIVES ON NATIONALISM AND REGIONALISM. Annals of the Association of American Geographers 72/4, Blackwell, Malden, s. 514 - 531.
- KNOB, Jan; HRDLÍČKA, Otakar; KREJZLÍK, Ivan (1972): ČESKÝ RÁJ A PODKRKONOŠÍ. Svoboda, Praha, 193 s.
- KOUBEK, Jiří (2006): EVROPSKÁ IDENTITA JAKO VZTAH MY-ONI.
- http://clovek.ff.cuni.cz/pdf/koubek_studie_3.pdf
- staženo dne: 6. 4. 2010
- KUČERA, Zdeněk; KULDOVÁ, Silvie; CHROMÝ, Pavel (2008): HERITAGE IN LANDSCAPE OR LANDSCAPE AS HERITAGE: THE CASE OF LANDSCAPE CHANGE MANAGEMENT IN PROTECTED AND DEVELOPMENT AREAS IN CZECHIA. Europa XXI 17, Insitute of Geography and Spatial Organization, PAS, Varšava, s. 87 - 96.

- KULDOVÁ, Silvie (2005a): PODBOŘANSKO: „NOVÁ“ ČI „KLASICKÁ“ PERIFERIE?. In: NOVOTNÁ, Marie (ed.): PROBLÉMY PERIFERNÍCH OBLASTÍ. UK v Praze, PřF, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Praha, s. 100 - 108.
- KULDOVÁ, Silvie (2005b): PŘÍSPĚVEK KE KULTURNĚGEOGRAFICKÉMU VÝZKUMU: MOŽNOSTI HODNOCENÍ KULTURNÍCH ASPEKTŮ POMOCÍ STATISTICKÝCH METOD. Geografie, Sborník ČGS 110/4, Česká geografická společnost, Praha, s. 300 - 314.
- KYNČLOVÁ, Martina; HUDEČEK, Tomáš; BLÁHA, Jan D. (2009): HODNOCENÍ KARTOGRAFICKÝCH DĚL: ANALÝZA MENTÁLNÍCH MAP ORIENTAČNÍCH BĚŽCŮ. Geografie, Sborník ČGS 114/2, Česká geografická společnost, Praha, s. 105 - 116.
- LIGHT, Duncan (2001): „FACING THE FUTURE“: TOURISM AND IDENTITY-BUILDING IN POST-SOCIALIST ROMANIA. Political Geography 20, Elsevier, Amsterdam, s. 1053 - 1074.
- MARADA, Miroslav; CHROMÝ, Pavel (1999): CONTRIBUTION TO STUDIES ON PERIPHERAL REGIONS OF CZECHIA. Acta Facultatis Rerum Naturalium Universitatis Comenianae Geographica 2/I, Univerzita Komenského, Bratislava, s. 241 - 255.
- MASSEY, Doreen; JESS, Pat (eds.) (1995): A PLACE IN THE WORLD?. Open University, Oxford, 247 s.
- MERHAUTOVÁ, Zuzana (2009): TYPOLOGIE KRAJINY V OBLASTI ČESKÉHO RÁJE (diplomová práce). UK v Praze, PřF, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Praha, 120 s.
- MITCHELL, Don (2000): CULTURAL GEOGRAPHY: A CRITICAL INTRODUCTION. Blackwell, Malden, 325 s.
- MUSIL, Jiří (1988): NOVÉ POHLEDY NA REGENERACI NAŠICH MĚST A OSÍDLENÍ. Územní plánování a urbanismus 15/2, Terplan, Praha, s. 67 - 72.
- MUSIL, Jiří; MÜLLER, Jan (2008): VNITŘNÍ PERIFERIE V ČESKÉ REPUBLICE JAKO MECHANISMUS SOCIÁLNÍ EXKLUZE. Sociologický časopis 44/2, Sociologický ústav AV ČR, Praha, s. 321 - 348.
- NEDOMOVÁ, A.; KOSTELECKÝ, T. (1996): NÁRODNÍ IDENTITA. Sociologický ústav AV ČR, Praha, 40 s.

- NOVÁKOVÁ, Eliška (2004): VNÍMÁNÍ DOPADŮ CESTOVNÍHO RUCHU REZIDENTY ČESKÉHO RÁJE (diplomová práce). UK v Praze, PřF, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Praha, 108 s.
- NOVÁKOVÁ, Marcela; STRÍDA, Miroslav (2002): ČESKÝ RÁJ. Olympia, Praha, 127 s.
- Olympia (1982): ČESKÝ RÁJ A PODKRKONOŠÍ. Praha, 381 s.
- OSOBA, Petr (2008): REGIONÁLNÍ IDENTITA OBYVATELSTVA V ČESKO-POLSKÉM POHRANIČÍ: PŘÍKLAD BROUMOVSKA (diplomová práce). UK v Praze, PřF, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Praha, 109 s.
- PAASI, Anssi (1986): THE INSTITUTIONALIZATION OF REGIONS: A THEORETICAL FRAMEWORK FOR UNDERSTANDING THE EMERGENCE OF REGIONS AND THE CONSTITUTION OF REGIONAL IDENTITY. Fennia 164/1, Geographical Society of Finland, Helsinki, s. 105 - 146.
- PAASI, Anssi (2001): EUROPE AS A SOCIAL PROCESS AND DISCOURSE: CONSIDERATION OF PLACE, BOUNDARIES AND IDENTITY. European Urban and Regional Studies 8/1, Sage, Londýn, s. 7 - 28.
- PAASI, Anssi (2002a): BOUNDED SPACES IN THE MOBILE WORLD: DECONSTRUCTING REGIONAL IDENTITY. Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie, 93 / 2, Blackwell, Oxford, s. 137 - 148.
- PAASI, Anssi (2002b): PLACE AND REGION: REGIONAL WORLDS AND WORDS. Progress in Human Geography 26/6, Arnold, Londýn, s. 802 - 811.
- PAASI, Anssi (2003): PLACE AND REGION: REGIONAL IDENTITY IN QUESTION. Progress in Human Geography 27/4, Arnold, Londýn, s. 475 - 485.
- PAASI, Anssi (2004): PLACE AND REGION: LOOKING THROUGH THE PRISM OF SCALE. Progress in Human Geography 28/4, Arnold, Londýn, s. 536 - 546.
- PACOVSKÝ, Jaroslav (1970): ČESKÝ RÁJ. Olympia, Praha, 184 s.
- PACOVSKÝ, Jaroslav; PLCH, Jaromír (1962): ČESKÝ RÁJ. Sportovní a turistické nakladatelství, Praha, 156 s.
- PÁSKOVÁ, Martina (2002): DĚDICTVÍ PRO TURISMUS NEBO TURISMUS PRO DĚDICTVÍ?. Veřejná správa 31; Vláda České republiky.
- http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/casopisy/s/2002/0031/pril_2.html
- staženo dne: 24. 2. 2010

- PODHORSKÝ, Marek (1998): ČESKÝ RÁJ A PODKRKONOŠÍ. Freytag & Berndt, Praha, 128 s.
- PRED, Allan (1984): PLACE AS HISTORICALLY CONTINGENT PROCESS: STRUCTURATION AND THE TIME-GEOGRAPHY OF BECOMING PLACES. *Annals of the Association of American Geographers* 74/2, Blackwell, Malden, s. 279 - 297.
- PRŮCHA, Jan (2004): INTERKULTURNÍ PSYCHOLOGIE. Portál, Praha, 199 s.
- PRÝL, Josef Zdenko (1887): PRŮVODCE ČESKÝM RÁJEM. Turnov, 49 s.
- RAAGMAA, Garri (2001): REGIONAL IDENTITY AND SOCIAL CAPITAL IN REGIONAL ECONOMIC DEVELOPMENT AND PLANNING. *ERSA Conference Papers* 01/194, European Regional Science Association, Vídeň, 20 s.
- RAAGMAA, Garri (2002): REGIONAL IDENTITY IN REGIONAL DEVELOPMENT AND PLANNING. *European Planning Studies* 10/1, Carfax, Abington, s. 55 - 76.
- ROUBAL, Ondřej (2003): KDYŽ SE ŘEKNE IDENTITA...REGIONÁLNÍ IDENTITA. Socioweb.cz.
- <http://www.socioweb.cz/index.php?disp=teorie&shw=138&lst=116>
- staženo dne: 6. 4. 2010
- ŘEZNÍKOVÁ, Lenka (2004): HISTORY, GENERATION AND NATION: CZECH WRITERS OF THE 1890s IN SEARCH OF IDENTITY. In: KLUSÁKOVÁ, Luďa (ed.): „WE“ & „THE OTHERS“: MODERN EUROPEAN SOCIETIES IN SEARCH OF IDENTITY. Karolinum, Praha, s. 53 - 75.
- SIWEK, Tadeusz; BOGDOVÁ, Kamila (2007): ČESKÉ KULTURNĚ-HISTORICKÉ REGIONY VE VĚDOMÍ SVÝCH OBYVATEL. *Sociologický časopis* 43/5, Sociologický ústav AV ČR, Praha, s. 1039 - 1053.
- SKÁLA, Jan (2007): REGIONÁLNÍ IDENTITA PERIFERNÍCH ÚZEMÍ NA PŘÍKLADU OBVODU OBCE S ROZŠÍŘENOU PŮSOBNOSTÍ SUŠICE (diplomová práce). UK v Praze, PrF, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Praha, 119 s.
- SÖRLIN, Sverker (1999): THE ARTICULATION OF TERRITORY: LANDSCAPE AND THE CONSTITUTION OF REGIONAL AND NATIONAL IDENTITY. *Norsk Geografisk Tidsskrift* 53, Oslo, s. 103 - 111.
- STANĚK, Josef (1974): ČESKÝ RÁJ A MÁCHŮV KRAJ. Olympia, Praha, 166 s.

- Státní památková správa (1955): ČESKÝ RÁJ: PŘÍRODNÍ RESERVACE A KULTURNÍ PAMÁTKY. Státní tělovýchovné nakladatelství, Praha, 52 s.
- ŠAFÁŘOVÁ, Barbora; ŠKRABAL, Ivo (2008): MIKROREGIONY A MÍSTNÍ AKČNÍ SKUPINY: PRINCIPY FUNGOVÁNÍ SDRUŽENÍ.
- <http://www.mvcr.cz/clanek/mikroregiony-a-mistni-akcni-skupiny.aspx>
- staženo dne: 6. 5. 2010
- ŠALDA, František (1960): ČESKÝ RÁJ. Sportovní a turistické nakl., Praha, 184 s.
- ŠTĚTINOVÁ, Kateřina (2006): ÚZEMNÍ IDENTITA OBYVATEL ČESKA: VÝVOJOVÝ A HIERARCHICKÝ POHLED (diplomová práce). UK v Praze, PřF, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Praha, 137 s.
- TUAN, Yi-Fu (2003): SPACE AND PLACE: THE PERSPECTIVE OF EXPERIENCE. University of Minnesota, Minneapolis, 235 s.
- VÁGNER, Jiří (2003): PRVNÍ NEBO DRUHÉ BYDLENÍ? DRUHÉ BYDLENÍ JAKO VÝZNAMNÁ SLOŽKA ŽIVOTNÍHO STYLU. In: JANČÁK, Vít; CHROMÝ, Pavel; MARADA, Miroslav (eds.): GEOGRAFIE NA CESTÁCH POZNÁNÍ. UK v Praze, PřF, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Praha, s. 99 - 106.
- VENCÁLEK, Jaroslav (1998): PROTISMĚRY ÚZEMNÍ IDENTITY. Olza, Český Těšín, 207 s.
- WERNEROVÁ, Marie (2008): PERCEPCE ATRAKTIVITY A IMAGE KRAJSKÝCH MĚST V ČESKU NA PŘÍKLADU VYSOKOŠKOLSKÝCH STUDENTŮ Z ČESKÝCH BUDĚJOVIC A ÚSTÍ NAD LABEM. Geografie, Sborník ČGS 113/1, Česká geografická společnost, Praha, s. 20 - 33.
- ZEMÁNEK, Lukáš (2003): LOKÁLNÍ KULTURA V ŽIVOTĚ NAŠEHO VENKOVA. In: JANČÁK, Vít; CHROMÝ, Pavel; MARADA, Miroslav (eds.): GEOGRAFIE NA CESTÁCH POZNÁNÍ. UK v Praze, PřF, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Praha, s. 124 - 149.
- ZICH, František (2003): REGIONÁLNÍ IDENTITA OBYVATEL EUROREGIONU NISA. In: ZICH, František (ed.): REGIONÁLNÍ IDENTITA OBYVATEL V POHRANIČÍ. Sociální ústav Akademie věd ČR, Praha, s. 17 - 57.

Další zdroje

- Centrum evropského plánování (2007): STRATEGIE ROZVOJE KRÁLOVÉ-HRADECKÉHO KRAJE. Hradec Králové, 116 s.
- http://www.kr-kralovehradecky.cz/assets/SRK_2006-2015_31_1_07.pdf
- staženo dne: 20. 1. 2010
- Centrum evropského plánování (2008): PROGRAM ROZVOJE KRÁLOVÉ-HRADECKÉHO KRAJE 2008 - 2010. Hradec Králové, 127 s.
- http://www.kr-kralovehradecky.cz/assets/PRK_2008-2010.pdf
- staženo dne: 20. 1. 2010
- Český statistický úřad (2003): SČÍTÁNÍ LIDU, DOMŮ A BYTŮ K 1.3.2001: ZÁKLADNÍ INFORMACE O OBCÍCH: OKRES JIČÍN. Praha, 461 s.
- Český statistický úřad (2003): SČÍTÁNÍ LIDU, DOMŮ A BYTŮ K 1.3.2001: ZÁKLADNÍ INFORMACE O OBCÍCH: OKRES MLADÁ BOLESLAV. Praha, 509 s.
- Český statistický úřad (2003): SČÍTÁNÍ LIDU, DOMŮ A BYTŮ K 1.3.2001: ZÁKLADNÍ INFORMACE O OBCÍCH: OKRES SEMILY. Praha, 277 s.
- KRATOCHVÍL, Petr (2006): ZÁSADY PRO ROZDĚLENÍ ČINNOSTÍ: VYMEZENÍ ÚZEMÍ A FINANČNÍ TOKY V OBLASTI CESTOVNÍHO RUCHU.
- <http://www.czechtourism.cz/files/regiony/rozvoj/>
- staženo dne: 6. 5. 2010
- KRATOCHVÍLOVÁ, Tereza (2007): PLÁN PÉČE O ZVLÁŠTĚ CHRÁNĚNÉ ÚZEMÍ PŘÍRODNÍ PAMÁTKA TROSKY NA OBDOBÍ 2008-2016. Správa CHKO Český ráj, Turnov, 28 s.
- <http://www.ceskyraj.ochranaprirody.cz/res/data/109/014854.pdf>
- staženo dne: 6. 5. 2010
- Liberecký kraj (2007): PROGRAM ROZVOJE LIBERECKÉHO KRAJE 2007 - 2013. Liberec, 208 s.
- http://www.kraj-lbc.cz/public/orlk/prlk_cerven2007_146dfbf98b.pdf
- staženo dne: 20. 1. 2010
- Otto (2005): STATISTICKÝ LEXIKON OBCÍ ČESKÉ REPUBLIKY. Praha, 1358 s.
- Rozhovor s Ing. Vlastou Kratochvílovou, vedoucí oddělení cestovního ruchu, Odbor regionálního rozvoje, cestovního ruchu a kultury, Krajský úřad Královéhradeckého kraje.
- proběhl dne: 10. 3. 2010

- Rozhovor s Mgr. Evou Hornovou, vedoucí oddělení cestovního ruchu, Odbor kultury, památkové péče a cestovního ruchu, Krajský úřad Libereckého kraje.
- proběhl dne: 24. 2. 2010
- Rozhovor s Pavlem Klimešem, referentem cestovního ruchu oddělení řízení rozvoje kraje, Odbor regionálního rozvoje, Krajský úřad Středočeského kraje.
- proběhl dne: 23. 2. 2010
- Rozhovor s RNDr. Ivanou Pecháčkovou, vedoucí oddělení rozvojových koncepcí, Odbor regionálního rozvoje a evropských projektů, Krajský úřad Libereckého kraje.
- proběhl dne: 24. 2. 2010
- SRB, Jan (2002): NÁVRH MODELU ŘÍZENÍ CESTOVNÍHO RUCHU: V TURISTICKÉ DESTINACI ČESKÝ RÁJ. Agentura regionálního rozvoje, Liberec, 40 s.
- <http://www.cesky-raj.info/filemanager/files/file.php?file=1214>
- staženo dne: 6. 5. 2010
- Středočeský kraj (2006): PROGRAM ROZVOJE ÚZEMNÍHO OBVODU STŘEDOČESKÉHO KRAJE. Praha 189 s.
- <http://www.kr-stredocesky.cz/portal/institute/dokumenty/detail.htm?id=136>
- staženo dne: 20. 1. 2010
- ZÁKON Č. 114/1992 SB. O OCHRANĚ PŘÍRODY A KRAJINY.
- http://portal.gov.cz/wps/portal/_s.155/701?kam=zakon&c=114/1992
- staženo dne: 5. 5. 2010

Internetové zdroje

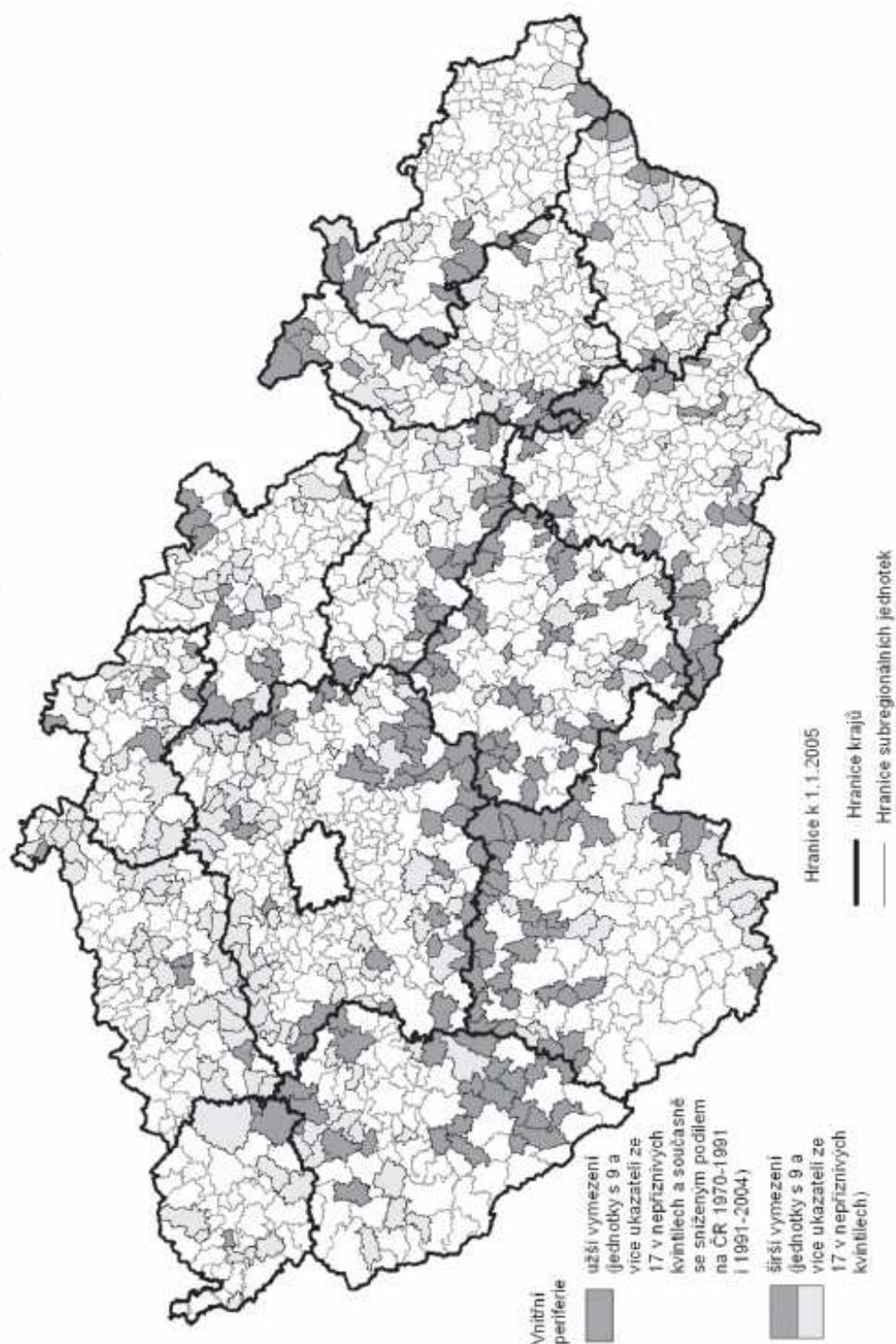
- CZECHTOURISM. Česká centrála cestovního ruchu.
- <http://www.czechtourism.cz/>
- ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. Český statistický úřad.
- <http://www.czso.cz/>
- EUROPEAN GEOPARKS. European Geoparks Network.
- <http://www.europeangeoparks.org/>
- GEOPARK ČESKÝ RÁJ. Sdružení Český ráj.
- <http://www.geoparkceskyraj.cz/>
- GEOPARKY. Ministerstvo životního prostředí České republiky.
- <http://www.mzp.cz/cz/geoparky/>
- CHRÁNĚNÁ KRAJINNÁ OBLAST ČESKÝ RÁJ. Správa CHKO Český ráj.
- <http://www.ceskyraj.ochranaprirody.cz/>
- KRÁLOVÉHRADECKÝ KRAJ. Krajský úřad Královéhradeckého kraje.
- <http://www.kr-kralovehradecky.cz/>
- LIBERECKÝ KRAJ. Krajský úřad Libereckého kraje.
- <http://www.kraj-lbc.cz/>
- MAS BRÁNA DO ČESKÉHO RÁJE. Občanské sdružení Brána do Českého ráje.
- <http://www.masbcr.cz/>
- MAS ČESKÝ RÁJ A STŘEDNÍ POJIZEŘÍ. Obecně prospěšná společnost pro Český ráj.
- <http://www.craj-ops.sph.cz/>
- MENTÁLNÍ MAPY. UK v Praze, PrF, katedra aplikované geoinformatiky a kartografie.
- <http://www.jackdaniel.cz/mentmap/>
- MIKROREGION ČESKÝ RÁJ. Mikroregion Český ráj.
- <http://www.craj.cz/>
- MIKROREGION KOZÁKOV. Mikroregion Kozákov.
- <http://www.kozakov.cz/>
- MIKROREGION TÁBOR. Mikroregion Tábor.
- dostupné z: <http://www.lomnicko.cz/>
- NÁRODNÍ SÍŤ MÍSTNÍCH AKČNÍCH SKUPIN ČESKÉ REPUBLIKY. NS MAS ČR.
- <http://www.nsmascr.cz/>

- OFICIÁLNÍ STRÁNKY TURISTICKÉHO REGIONU ČESKÝ RÁJ. Sdružení Český ráj.
- <http://www.cesky-raj.info/>
- R35?. Koalice občanských sdružení: S.O.S. Český ráj.
- <http://ceskyraj-dalnice.cz/>
- REGIONÁLNÍ INFORMAČNÍ SYSTÉM. Centrum pro regionální rozvoj České republiky.
- <http://www.risy.cz/>
- S DRAKEM RVAL SE MICHAEL. Občanské sdružení S drakem rval se Michael.
- <http://ceskyraj.xf.cz/>
- STŘEDOČESKÝ KRAJ. Krajský úřad Středočeského kraje.
- <http://www.kr-stredocesky.cz/>
- SVAZEK OBCÍ BRADA. SO Brada.
- <http://www.sobrada.cz/>
- VALDŠTEJNOVA ZAHRADA. Město Jičín.
- <http://www.valdstejnovazahrada.cz/>

Přílohy

Příloha 1: Vnitřní periferie Česka podle Musila a Müllera (2008)

Mapa 1. Vnitřní periferie v užším a širším vymezení 2005 (subregionální jednotky s 9 ukazateli ze 17 v nepříznivých kvintilech a se sníženým podílem na ČR 1970–1991 i 1991–2004) podle 1424 subregionálních jednotek

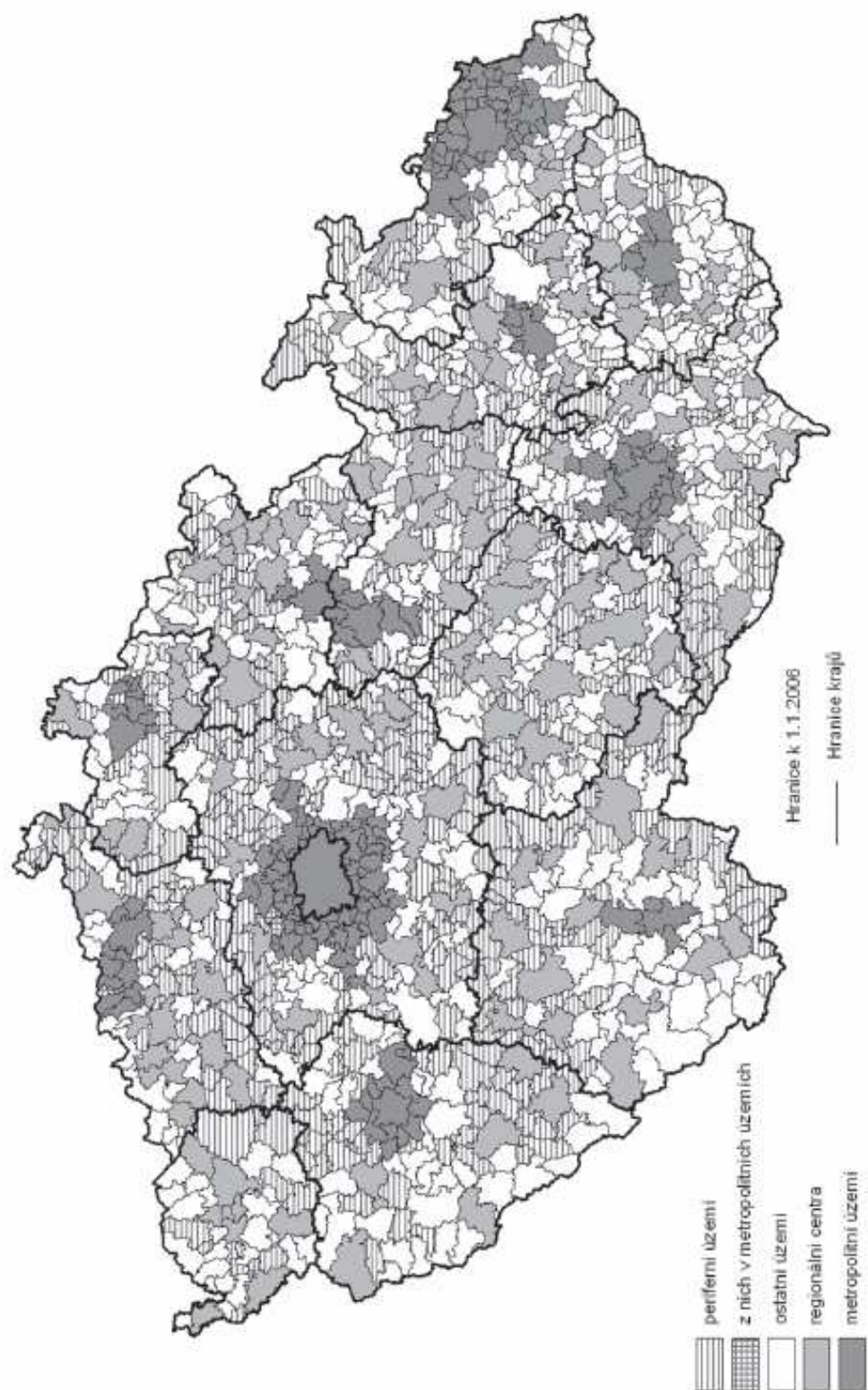

Zdroj: Z podkladů ČSÚ zpracoval ÚRS PRAHA, a.s., mapový podklad ČÚZK 2003.

Zdroj: převzato z Musil, Müller (2008)

Příloha 2: Periferní území Česka podle Musila a Müllera (2008)

Mapa 3. Periferní území, metropolitní území, regionální centra a ostatní území 2005 podle 1424 subregionálních jednotek

Zdroj: Zpracoval ÚRS PRAHA, a.s., mapový podklad ČÚZK 2003.

Zdroj: převzato z Musil, Müller (2008)

Příloha 3: Dotazník

Universita Karlova v Praze – Přírodovědecká fakulta
Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje
Albertov 6, 128 43 Praha 2
Michal Semian, e-mail: msemian@email.cz
Zahradní 222, 391 11 Planá nad Lužnicí

Vážená paní, vážený pane,
obracím se na Vás se žádostí o spolupráci při výzkumu regionální identity. Výsledky výzkumu budou použity pro zpracování mé diplomové práce na katedře sociální geografie a regionálního rozvoje Přírodovědecké fakulty UK. Vaše názory mají pro mne velkou hodnotu, neboť mi umožní poznat, jak vnímají území a jeho hodnoty jeho obyvatelé a návštěvníci. Na níže položené otázky není žádná správná ani špatná odpověď, rád bych znal Váš osobní názor. Dotazník je anonymní, všechny sdělené informace jsou důvěrné a budou využity pouze k výzkumným účelům. Dotazník má čtyři strany a jeho vyplnění Vám zabere maximálně 10 minut.
Velice Vám děkuji za spolupráci.

Bc. Michal Semian

1. a. Jak při běžném hovoru nazýváte oblast, ve které se právě nacházíte?

b. Má tato oblast podle Vás nějaký: oficiální název?
tradiční název?

2. Co jsou hlavní symboly oblasti, ve které se právě nacházíte? (uvedte max. tři symboly)

3. Jak níže uvedená tvrzení odpovídají Vaším pocitům?

Cítím se být především obyvatelem naší/našeho:

(u každé položky, prosím, zakroužkujte: 1-ano, 2-spíše ano, 3-neutrální vztah, 4-spíše ne, 5-ne)

a. Evropy	1 – 2 – 3 – 4 – 5
b. Evropské unie	1 – 2 – 3 – 4 – 5
c. České republiky	1 – 2 – 3 – 4 – 5
d. historické země (Čech/Moravy/Slezska)	1 – 2 – 3 – 4 – 5
e. současného kraje	1 – 2 – 3 – 4 – 5
f. okresu	1 – 2 – 3 – 4 – 5
g. místní oblasti/mikroregionu	1 – 2 – 3 – 4 – 5
h. obce/města	1 – 2 – 3 – 4 – 5

4. Myslíte si, že v oblasti, ve které se právě nacházíte, můžete být hrdý/á na:

(zakroužkujte, prosím, ano nebo ne a uveďte na co konkrétně můžete být hrdý/á)

a. krajinu	ano – ne –
b. památky a architekturu	ano – ne –
c. přírodu	ano – ne –
d. historii	ano – ne –
e. zvyky, tradice a společenské aktivity	ano – ne –
f. místní produkty	ano – ne –
g. povahu/vlastnosti místních lidí	ano – ne –
h. osobnosti	ano – ne –
i. sport	ano – ne –

5. V čem je oblast, ve které se právě nacházíte, specifická/jiná v porovnání s ostatními?

6. Lze Vámi uvedená specifika využít pro rozvoj:

a. zemědělství	ano – ne
b. průmyslu	ano – ne
c. turistického ruchu	ano – ne
d. jiných aktivit (vypište)	ano – ne

7. Který z uvedených názvů je nejvýstižnější pro oblast, v níž se právě nacházíte?

(zakroužkujte, prosím, pouze jednu možnost)

a. Liberecký kraj	i. Hruboskalsko
b. Královehradecký kraj	j. Jičínsko
c. Středočeský kraj	k. Maloskalsko
d. Český ráj	l. Mladoboleslavsko
e. Máchův kraj	m. Novopacko
f. Podkrkonoší	n. Semilsko
g. Pojizeří	o. Turnovsko
h. Střední Pojizeří	p. Železnobrodsko
q. Jiný (vypište)	

8. Jak byste posoudil/a vzájemné vztahy lidí v oblasti, ve které se právě nacházíte?

- a. jsou vřelé
- b. jsou běžné
- c. jsou formální
- d. jsou napjaté
- e. jsou nepřátelské

9. Jak byste ohodnotil/a Váš vztah k:

(1-pozitivní, 2-spíše pozitivní, 3-neutrální, 4-spíše negativní, 5-negativní)

a. (ostatním) obyvatelům oblasti	1 – 2 – 3 – 4 – 5
b. (ostatním) návštěvníkům oblasti	1 – 2 – 3 – 4 – 5
c. správním a samosprávním institucím v oblasti	1 – 2 – 3 – 4 – 5
d. rozvojovým agenturám a institucím v oblasti	1 – 2 – 3 – 4 – 5
e. památkářským a ochranářským institucím v oblasti	1 – 2 – 3 – 4 – 5

10. a. Víte o pořádání akcí za hranicemi kraje, ve kterém se právě nacházíte? ano - ne

b. Účastníte se těchto akcí? ano - ne

c. Pokud ano, jde převážně o akce:

(zakroužkujte a uveďte, prosím, konkrétní příklad):

1. kulturní	
2. sportovní	
3. politické	
4. týkající se místní správy a samosprávy	

Map of the Jizera Mountains region showing numerous towns and villages. A scale bar at the bottom right indicates distances from 0 to 20 km.

Nyní si Vás dovoluji požádat o několik údajů o Vaší osobě nezbytných pro vyhodnocení celkového souboru výsledků dotazníkového šetření:

12. Jaký je Váš vztah k oblasti:

- a. žiji zde trvale (uveďte prosím název obce)
- b. rekreační (obýváte zde chalupu/chatu, ale trvalým bydlištěm jsem přihlášen/a jinde)
(uveďte prosím název obce, kde se nachází Vaše chalupa/chata)
- c. turistický (jsem zde pravidelným/častým návštěvníkem, ale nebydlím zde ani rekreačně)
- d. jsem zde poprvé/málo častým návštěvníkem

13. Jste starostou obce? ano – ne

14. Pohlaví: muž – žena

15. Věk: a. do 30 let

b. 31 až 45 let

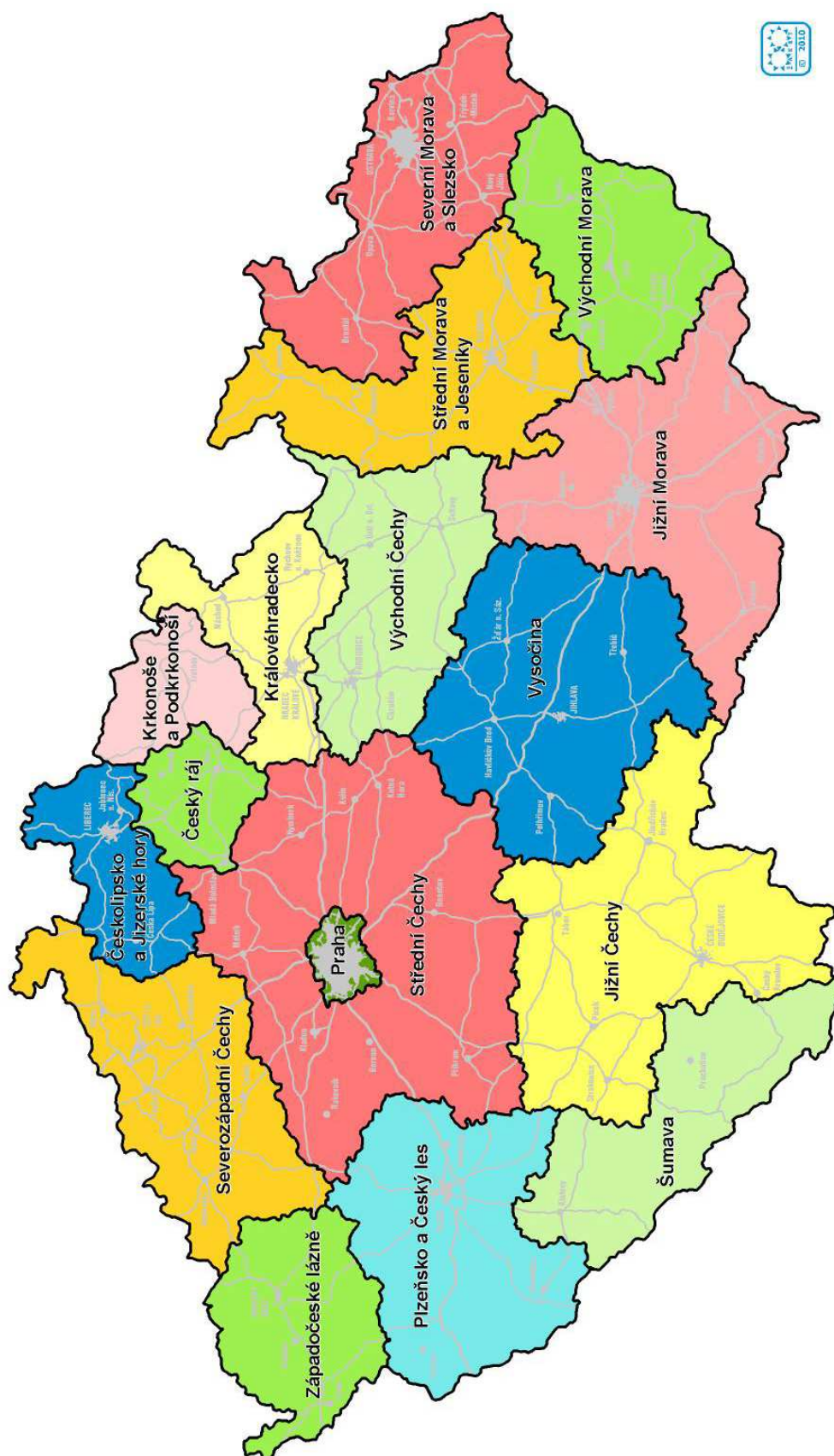
c. 46 až 60 let

d. 61 a více let

Velice Vám děkuji za Vaše odpovědi a čas, který jste vyplnění dotazníku věnoval/a.

Příloha 5: Turistické regiony Česka (únor 2010)

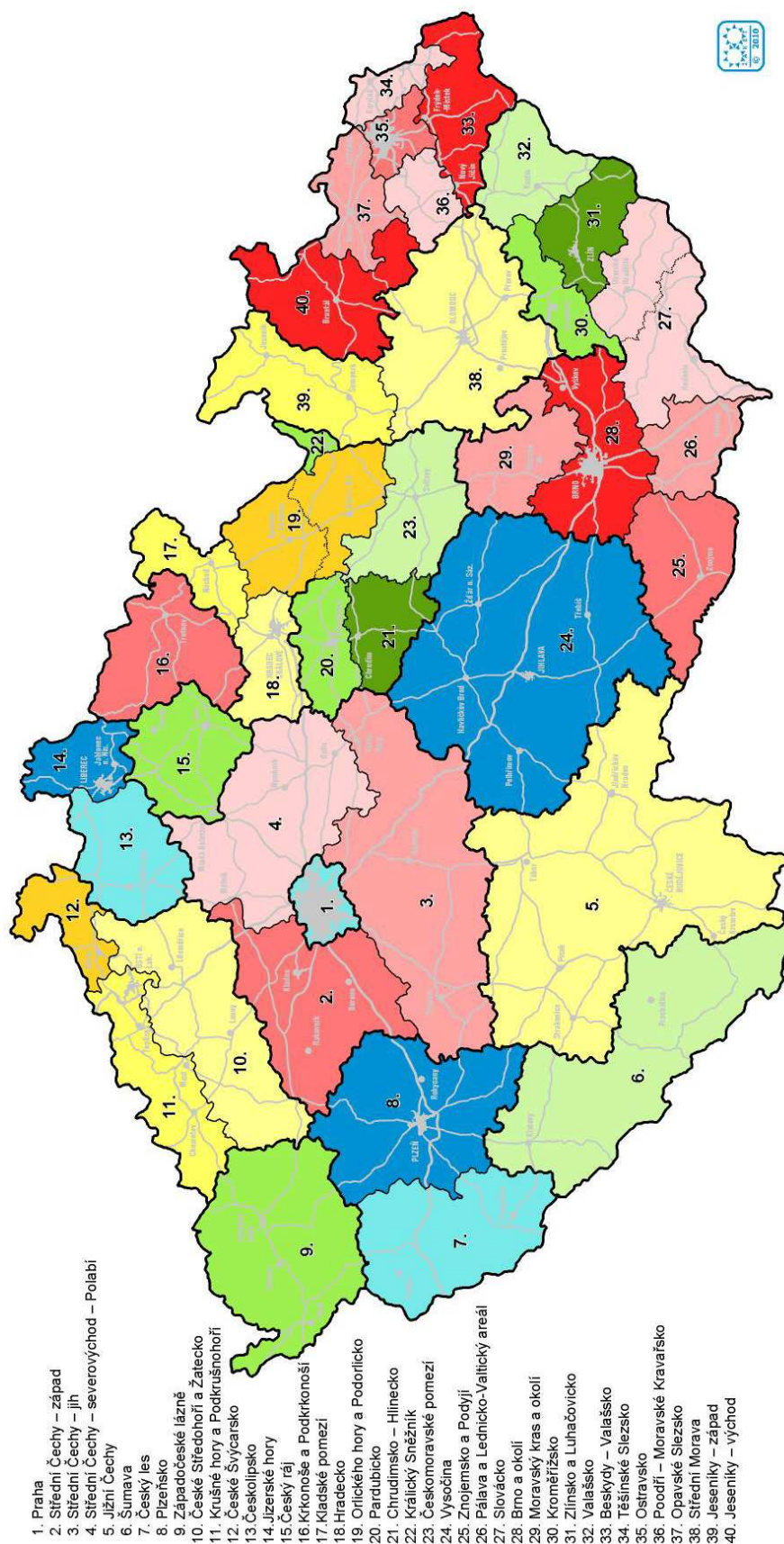
Turistické regiony České republiky

Zdroj: czechtourism.cz

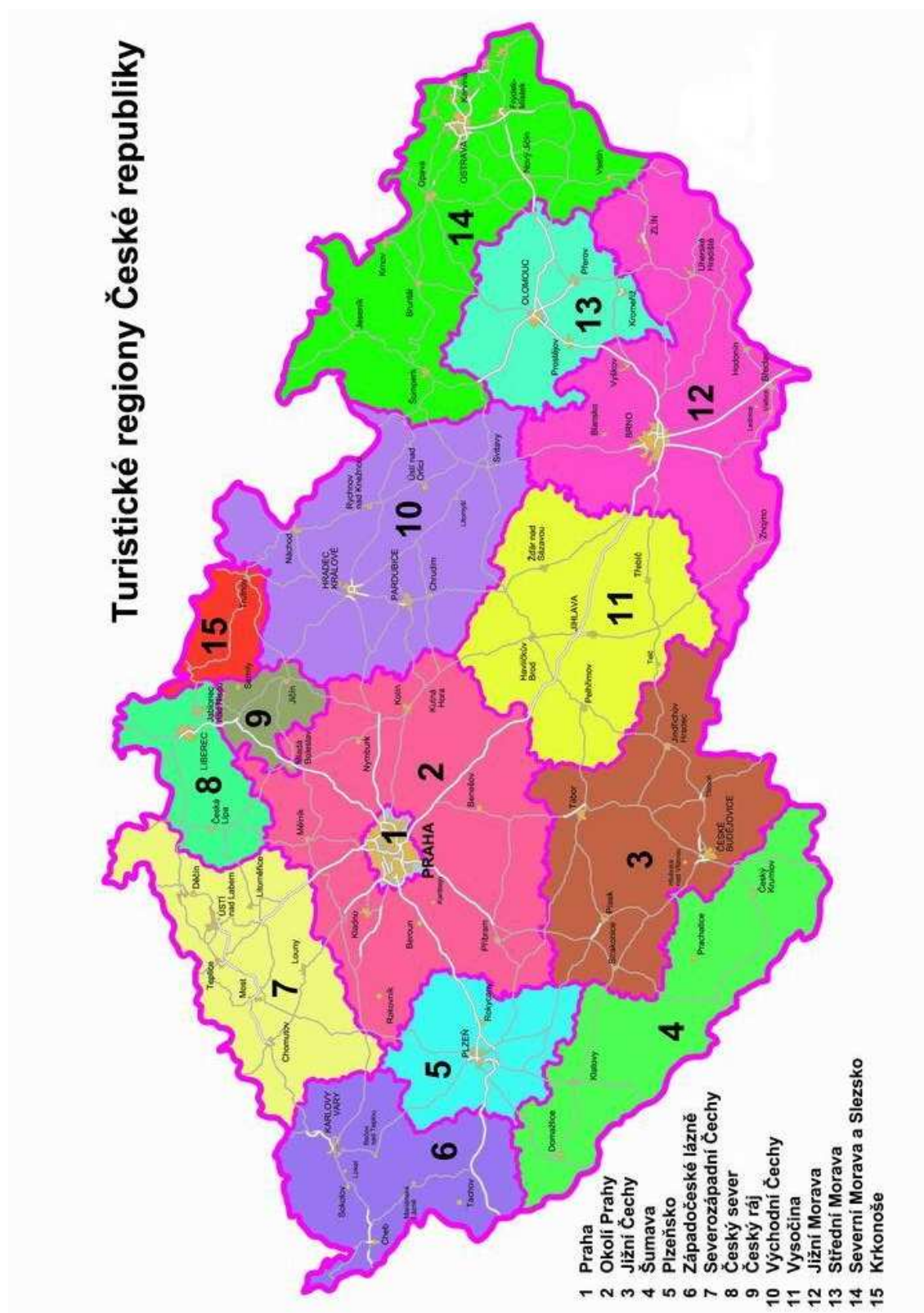
Příloha 6: Turistické oblasti Česka (únor 2010)

Turistické oblasti České republiky

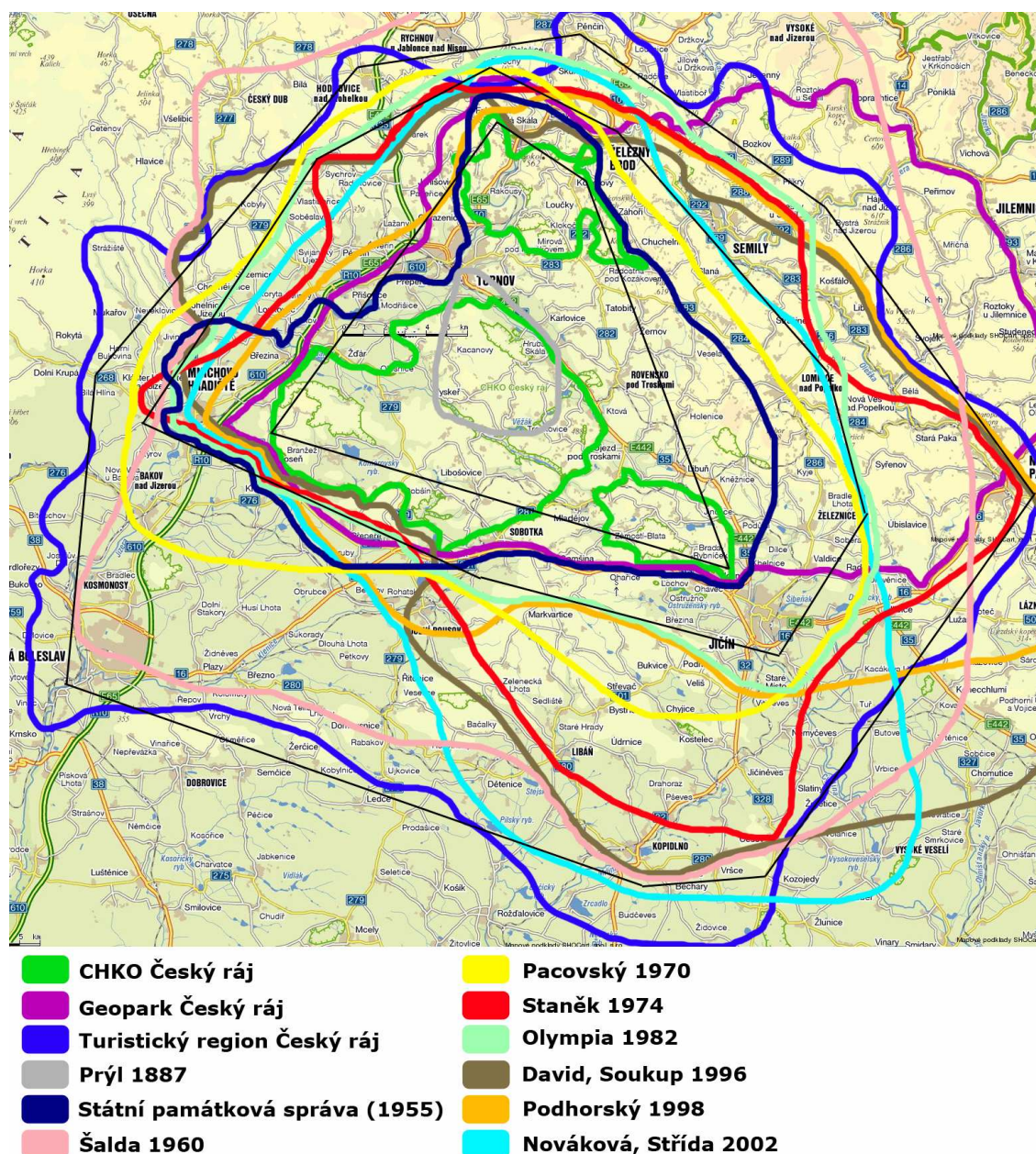
Zdroj: czechtourism.cz

Příloha 7: Starší vymezení turistických regionů Česka

Zdroj: czechtourism.cz

Příloha 8: Diskurz vymezení Českého ráje

Pozn.: černé linie znázorňují troje volné hranice popsané v kapitole 3.5

Příloha 9: Krajina Českého ráje

Český ráj: pohled na východ z vrcholu Mužský

Hruboskalsko: skalní věž Sfinga v pozadí s Kozákovem

Zámek Hrubá Skála od Mariánské vyhlídky

Lidová architektura: roubený dům v Sobotce

Zámek Humprecht u Sobotky

Trosky od Semtínské lípy

Trosky od Hrubé Skály

Zdroj: archiv autora